EZ TÖRTÉNT

CIKKSOROZAT AZ 1956-OS ELLENFORRADALOMRÓL

NÉPSZABADSÁG–KOSSUTH 1981

ÍRTÁK:

PINTÉR ISTVÁN
RÉNYI PÉTER (szerkesztő)
SÓLYOM JÓZSEF
SZABÓ LÁSZLÓ
SZÁNTÓ JENŐ
VÁRNAI FERENC
VÉRTES IMRE

A borító
LENGYEL GYULA
munkája

ISBN 963 09 1963 x
(3426)

„Ha ketten ugyanazt teszik, az nem ugyanaz" — tartja a latin közmondás. Még kevésbé, ha nem is *ugyanazt* teszik, csak *ugyanazzal* foglalkoznak.

Az juttatja ezt eszünkbe, hogy egyes nyugati orgánumokban mind sűrűbben esik szó mostanában a negyed százada történt magyarországi ellenforradalmi kísérletről, s a Népszabadság cikksorozatot közölt *„Ez történt"* címmel annak a nehéz évnek az eseményeit idézve fel, amely 1956 közepétől 1957 közepéig tartott, jelezve a megelőző évek fejleményeit; leírtuk az október végi, november eleji tragikus napok történéseit, majd azt a harcot, amelynek során a szocializmus erői felszámolták a fegyveres zendülést, helyreállították a törvényes rendet, megkezdődött a konszolidáció.

A cikksorozatot az olvasók százezrei nagy érdeklődéssel fogadták. Sokan kérdezték: nem lehetne-e összegyűjtve, együtt is olvasni a sorozatot? A Népszabadság szerkesztősége és a Kossuth Kiadó most közös kiadványban megjelenteti ezt a cikksorozatot.

A burzsoá Nyugat propagandája, semmi kétség, 1956 kérdésében kínos kudarcot szenvedett, soha önmagának, saját közvéleményének nyíltan be nem vallott, hallgatólagosan mégis elismert vereséget. 1956 októberében minden korábbit felülmúló uszításba fogtak, világméretű hisztéria-hadjáratot indítottak; néhány év múlva pedig megkülönböztetett elismeréssel kellett hogy szóljanak a magyar szocialista társadalomról, letagadhatatlan sikereiről. Ezt a „váltást" soha őszintén nem ismerték be, a hangadók közül soha senki oda nem állt, hogy elmondja: tévedtek, félreismerték a helyzetet vagy hagyták félrevezetni magukat. (S ezt aligha nem most se fogják pótolni.)

Igaz, a nagy szólamok a „dicsőséges" harcról, a „forradalomról" hamar gyérültek, a jobbindulatúak lehetőleg átsiklottak felettük. És ha sehogy sem lehetett hallgatni arról, hogyan ugorhattunk ilyen gyorsan talpra, hogyan lett a „letiport" magyarok hazájából oly rövid időn belül sok nyugati által is tisztelt, sőt kedvelt, anyagi gyarapodásáról, eleven kedélyéről, friss szellemi atmoszférájáról nevezetes ország? Hát akkor inkább Kádár János valamiféle *természetfeletti* (azt a szót használják, hogy *karizmatikus)* adottságaihoz folyamodtak magyarázatért (pedig épp hogy a *természetes* adottságai segítettek annyit!). Vagy a magyar „élelmességre" hivatkoztak, amely korábban nem is szerepelt általuk citált nemzeti jellemvonásaink között. Minden érvelés jó volt, csak arra nem mertek vállalkozni, amire valóban szükség lett volna: a „magyar kérdéssel" kapcsolatos *hamis történelmi elemzéseik gyökeres felülvizsgálatára.* Ma is sokan vannak, akik becsülik országunkat, de nincs merszük az 56-os propagandaklisékkel szembefordulni.

Más kategóriába tartoznak persze azok, akik ma 1956 véres és szörnyű napjainak emlékét „ünneplik". Ezek nem bajlódnak hasonló dilemmákkal, mind a mai napig úgy tekintenek a magyarországi ellenforradalomra, a fehérterror vérengzésére, mint „hősi felkelésre"; mártírként sem a katasztrófa áldozatait, az ellene küzdőket, hanem a bűnösöket gyászolják. Változatlanul egyik legfőbb igyekezetük annak bizonygatása, hogy Rákosi óta érdemlegesen semmi sem változott. (Álláspontjuk érthető is, hiszen nekik nem a szocializmus hibái fájtak, sokkal inkább a vívmányai.)

Mennyire látják majd alkalmasnak 1956 ilyen értelmű élesztgetésére a mostani időpontot, akik az efféle megemlékezések parádéját Nyugaton vezénylik, az majd elválik — alighanem azt fogják mérlegelni, használ-e mai politikai törekvéseiknek; pl. mennyire használ Lengyelországban alkalmazott taktikájuknak, ha párhuzamokat vonnak a magyar 56-tal; nem is szólva arról, hogy hitelt érdemlően 56-ról beszélni nem lehet, ha az azóta megtett fejlődésről hallgatnak.

Bennünket egészen más foglalkoztatott ezen az idei, kerek évfordulón. Huszonöt év, egy negyed század, akárhogy felgyorsult is az idő, már történelmi méretű időszak, amelynek mezsgyéjén érdemes egy keveset elidőzni, hátrapillantani, az eredményeket összegezni.

Legújabb kori történelmünkben a nagy korszakhatár 1945, hazánk felszabadulása, a Szovjetunió, az antifasiszta erők győzelme, amely véget vetett az úri, s utat nyitott a népi Magyarországnak. Minden objektív történelmi elemzésnek ez az alapja. A szocialista rendszer megrendülése 1956-ban nemzeti tragédiához vezetett. Kiváló forradalmárok, a rendet védő katonák, semmiben sem vétkes, békés polgárok estek áldozatául, akárcsak félrevezetett fiatalok. De tragikus volt azért is, mert azt a szabadságot és azokat a lehetőségeket veszélyeztette, amelyeket népünk számára 45 hozott el. A népi demokrácia éveiben, a szocialista építés kezdeteinek időszakában következett be az alapvető fordulat nemzeti történelmünkben.

És mégsem fedte teljesen az igazságot az akkori büszke jelszó: *„Élni tudtunk a szabadsággal."* A sikerektől elbizakodott vezetők önkénye egyfelől, a szocializmus megvalósítását nemzetközileg is terhelő torzulások másfelől — mély válsághoz vezettek. Élni *tudni* a szabadsággal, a nép javára gyümölcsöztetni a felszabadulás és a szocializmus lehetőségeit, mi tagadás, csak keserves tapasztalatok, fájdalmas veszteségek árán, a nagy tanulságok levonása után tanultunk meg igazán; ebben is van e negyed század történelmi jelentősége, ezért is érdemes és szükséges számba venni.

Ettől elválaszthatatlanok az ellenforradalom eseményei, amelyek minden elméleti magyarázatnál áthatóbban megmutatták annak az útnak könyörtelen logikáját — a legvégsőbb következményekig —, amely a szektásságtól a marxista—leninista elvek „bal"-, majd jobboldali eltorzításain át a párt egységének felbomlásához, a tömegekkel való kapcsolat megromlásához vezetett el, egészen odáig, hogy nyíltan a színre léphetett az ellenforradalom, megkezdődött a kapitalista, sőt fasiszta rendszer restaurációja. Lenin mondja, hogy a tömegek néha napok alatt többet tanulnak, mint máskor évek alatt; ez a legpontosabban ráillik az 1956-os ellenforradalomra. A történések idején, az első hónapok még zűrzavaros viszonyai közepette ezt még nehéz lett volna leérni, de mihelyt valamelyest megnyugodott a helyzet, nyilvánvalóvá vált: nemcsak a párt, hanem a tömegek is rengeteget tanultak. Ez a tizenhárom nap, amilyen fergeteges volt és amilyen kegyetlen, olyan átütő erővel demonstrált és bizonyított, egyszóval: *tanított.* Mégpedig olyasmit, amit nemcsak elfelejtenünk nem szabad, de kötelességünk elevenen emlékezetünkben tartani és tovább is adni, tanulságul az azóta felnőtt és az utánuk jövő nemzedékeknek.

Lehetett hallani az évforduló előtt olyan véleményt, hogy mi 1956-ot el akarjuk hallgatni; nyugati rádióadók terjedelmes elemzéseket közölnek arról, hogy mennyi könyvet írtak és adtak ki őnáluk e témáról és mennyivel kevesebbet nálunk. A statisztikák igazak. Annál kevésbé igaz az az állítás, amelyet vele alá akarnak támasztani. Nem volt még soha — a mi történelmünkben egészen bizonyosan nem, de talán más nemzetekében is csak nagyon elvétve — olyan politikai bonyodalom és válság, amelyet ehhez mérhető alapossággal „feldolgoztak" volna, mint ahogy ez nálunk 1956 után megtörtént. Elismerjük: nem történelmi tanulmányok sokaságában, nem elméleti művek sorozatában, hanem ma-

gában az *életben*, a valóságban, a megváltozott gyakorlatban, az ország, a nép, a párt, az egész társadalom életében, a politikai, a gazdasági, a kulturális, az ideológiai tevékenység *minden területén*. Kezdődni pedig azzal kezdődött, hogy — már 1956. december elején — egyértelműen tisztáztuk az események jellegét és okait; a pártban is, a néppel is megvitattuk a szocializmus alapkérdéseit, és nemcsak vitatkoztunk, hanem egyetértésre is jutottunk. A gyors konszolidációnak ez volt az egyik legfontosabb feltétele.

Önmagának ellentmondónak látszik, paradoxnak hangzik, pedig így van: a múltra joggal kíváncsi mai fiatalok azért is értik meg nehezen, milyen rendellenességek történtek annak idején, mert saját életükben egyáltalán nem vagy csak nagyon ritkán és sokkal enyhébb formában találkoznak hasonló jelenségekkel. Mégis a szemünkre vetik: értetlenségüknek az az oka, hogy nem foglalkoztunk kellően ezekkel a kérdésekkel. Pedig bizonyos értelemben — és nagyon lényeges értelemben! — épp a fordított az oka: megőrizve és fejlesztve a vívmányokat, a régi hibák megszüntetésére fordítottuk figyelmünket, gyökeresen megváltoztattuk a gyakorlatot, ahol ez szükséges volt — olyannyira, hogy sok helyt szinte már nem is lehet a fiatalabb nemzedéknek érzékletessé tenni, hogy is volt annak előtte. Egy társadalmi rendszer, egy politika, amely így viszonyult — és a jelenben is így viszonylik! — történetének keserves tapasztalataihoz, amely ma is minden elvi elhatározásánál kimondva vagy kimondatlanul azt mérlegeli: megfelelnek-e lépései az akkori idők ma is érvényes tanulságainak, annak nincs mit titkolnia a múltjából.

A rossz, a nem-szeretem emlékeket az hallgatja el, aki mai gyakorlatában sem akar szembenézni velük. De hát miért ne néznénk szembe, mondjuk, az akkori erőltetett kollektivizálással, a törvénysértésekkel, a mechanikus másolás hibáival, miért hallgatnánk a szocialista demokráciát sértő személyi kultuszról, miért volna kényes téma számunkra a szellemi élet uniformizálása stb. stb.? (Ha történetesen arra akarnának rávenni bennünket, hogy erről beszéljünk sokat, akár folyvást számot adhatnánk a nagy változásokról, amelyek még egyre folytatódnak. Csakhogy azt is megtanultuk — és azt is az akkori fájdalmas tapasztalatokból —, hogy az eredmények szakadatlan, azaz túlzó hirdetése is veszélyes ártalom.)

És nem is csak a társadalmi gyakorlatban néztünk szembe a történtekkel, jelentősen hozzájárult ehhez a szellemi élet, az alkotó értelmiség: nehéz volna megszámlálni azokat a műveket, prózai írásokat és verseket, színdarabokat és filmeket, esszéket és cikkeket, amelyek közvetlenül és közvetve e témákat ábrázolták, tárgyalták, elemezték. Bátran mondhatjuk: a művészet nagy felívelése a hatvanas években jórészt ezzel függ össze: a megrendítő élmények egyfelől, a megújhodással megnyíló távlatok másfelől ihlették az alkotások sorát, amelyeknek sajátos részük volt a kiút megtalálásában, azzal is, hogy kimondták a vívódásokat és a kételyeket, azzal is, hogy bizalommal feleltek az irántuk megnyilvánuló bizalomra.

Egyébként is sokféle tény bizonyítja, hogy semmi érdemlegeset nem „hallgattunk el" sem 1956-ról, sem előzményeiről. Amit most közölt cikkeinkben leírtunk, az — kevés kivételtől eltekintve — már megjelent: dokumentumokban és élménybeszámolókban, határozatokban és tanulmányokban, a legkülönfélébb publikációkban, sőt sokkal több jelent meg, mint amennyit mi itt idézni és ismertetni tudtunk. Ha nem is módszeresen és tervszerűen, de kutatások is folytak; a korszakkal foglalkozó történettudományi munkák, ha számban nem is, de hitelességben és alaposságban messze felülmúlják a nyugati publikációkat, amelyek között tudományosnak nevezhető nemigen található. A konszolidáció idején, az első években nem volt a pártnak olyan jelentősebb állásfoglalása, amely ne tért volna vissza e korszak tapasztalataira, ne mélyítette, csiszolta volna tovább az

elemzést. 1962-ben az MSZMP Központi Bizottsága egy teljes ülését arra szánta, hogy felmérje a törvénysértő eljárások okait, következményeit, és végleg lezárja mindazt, amit a személyi kultusz gyűjtőfogalmával szoktunk jelölni.

És mégis igazat kell adni azoknak, akik azt mondják, van pótolnivalónk, tennivalónk e tekintetben. Ugyanis mindez 25 éven át elszórtan, különböző kiadványokban került nyilvánosságra, azaz a nagyközönség számára nehezen hozzáférhető. Még ha feltételezzük is, ami persze ugyancsak nem reális, hogy mindazok, akik az események aktív vagy szenvedő részesei voltak, végigolvasták volna e publikációkat, akkor is óriási hézag marad még: azok a nemzedékek, amelyek 1956 után váltak politikailag érdeklődővé, tudatossá, a mai felnőtt lakosság nagy többségét teszik ki. (1980-ban a 30 éven aluliak már az össznépesség 44%-át adták.) Érdemes arra az adatra is emlékeztetni, hogy a párt tagjainak 75,3 százaléka csak 1956 után lépett sorainkba. Összefoglalva tehát: sem el nem hallgattunk semmit, sem elhallgatnivalónk nem volt e témával kapcsolatban, de — tény, ami tény — nem tettük kellő formában hozzáférhetővé sem a tárgyi matériát, a tényanyagot, sem annak interpretációját, helyes, marxista értelmezését.

Mentségünkre szóljon, amint már említettük, hogy tele volt mind a két kezünk az e korszak tapasztalataiból leszűrt tanulságok érvényesítésével. És még valami, amiről ugyancsak ne hallgassunk: 1956 olyan időszak volt, amely *mindenkit* önvizsgálatra kellett hogy késztessen — kinek ilyen, kinek olyan mértékben volt okulnivalója. Az a politika, az a gyakorlat, amely végül is kivezetett bennünket a válságból, ezekből az önvizsgálatokból is született. Azoknak az időknek egyik bölcs döntése volt, hogy bízva a becsületes többségben, rábízták az emberekre a személyes önvizsgálatot, és nem várták el, hogy akik tévedtek, megtépjék ruháikat, Canossát járjanak.

Túlságosan átláthatatlanok és zavarosak voltak azok az állapotok, semmint hogy indokolt lett volna — a bűnösök, a felbujtók, a tudatos félrevezetők felelősségre vonásán túl — a tévedések miatt kérdőre vonni az embereket. Később meg mire lett volna jó a behegedt sebeket feltépni? Alighanem egy ideig ennek is volt szerepe abban, hogy elmaradtunk a közben felgyülemlett információs igényektől; ma sincs szándékunkban egyes személyeket érintő érvekkel előhozakodni, és úgy hisszük: mások se fogják ezt tenni. Annak idején is az volt a helyes álláspont, a további munka, a tevékenység döntse el a megítélést, mint ahogy ma is e szerint ítéljük meg az embereket, nem pedig túlhaladott nézeteik alapján.

De elkerülve e buktatókat, nagy haszonnal járhat, ha újra átgondoljuk azt a történelmi leckét, amelyet 1956 — előzményeivel, eseményeivel és következtetéseivel — mindnyájunknak adott. Főként ha az azóta eltelt időn is végigtekintünk; pontosabban azon — mert többre itt nem lesz módunk —, miként módosult a tanulságok alapján a szocialista építés gyakorlatának *irányvonala*, hogyan találtunk rá újra a lenini útra, hogyan folytattuk azt, hogyan alakult ki a politikai munkának, a közéletnek az a stílusa, az a módszertana, amely abban is nagy segítséget nyújt, hogy a ma és a holnap nem könnyű kérdéseivel szemben is bizakodással tekinthessünk a jövő elé.

Tekintettel a terjedelem korlátaira, természetesen csak a fontosabb folyamatokat ábrázolhattuk. Mégis abban a meggyőződésben ajánljuk az olvasók figyelmébe ezeket az írásokat, hogy segítenek a kortársak emlékeit feleleveníteni, kiegészíteni, a fiatalabbaknak pedig lehetővé teszik, hogy jobban tájékozódjanak a közelmúlt történelmének ebben a rendkívül bonyolult korszakában. Ha netán úgy érzik majd, hogy roppant kuszaságaiban nehéz eligazodni, gondoljanak arra, hogy ez azért is így van, mert messze kerültünk az akkori problémáktól, a tragikus zűrzavarokat végképp átadtuk a történelemnek. A tanulságokat viszont annál féltőbben őrizzük.

Az elbizakodottságtól a bizalom megrendüléséig

Aki az 1956-os magyarországi ellenforradalmi fegyveres felkelés előtörténetét fel akarja idézni, annak a forrásmunkák tekintetében a bőség zavarával kell megküzdenie. Számtalan pártokmány, előadás, tanulmány, egy-egy vetületet megvilágító könyv, dokumentációk serege foglalkozik az okokkal, az előzményekkel.

Mi történt Magyarországon 1956. október 23-án és az azt követő napokban, és miért történt? A pontos eligazodás akkoriban nemcsak az események kuszasága miatt volt nehéz — a tömegek nagy részének érthető kritikai indulatait reakciós irányzatok tudták megragadni —, hanem azért is, mert csak úgy harsogott a bel- és külföldi reakció a „dicsőséges nemzeti forradalomról", a „spontán felkelésről". Életbevágó volt, hogy milyen választ ad a Magyar Szocialista Munkáspárt a feltoluló kérdésekre.

Alig egy hónap múlt el a november 4-i fordulat után, az ellenforradalom erői még utóvédharcot folytattak s összetűzéseket is provokáltak, amikor december 2—3—5-én tartott ülésén az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága világos, egyértelmű, a gyors konszolidálást nagymértékben segítő és azóta a tudományos kutatómunka által is sokoldalúan bizonyított választ adott. Legfontosabb megállapításai a következők:

„Az eseményeknek négy alapvető oka, illetve meghatározó tényezője volt. Ezek az okok és tényezők már jóval az októberi események kirobbanása előtt egy időben, egymás mellett, egymásba kapcsolódva és egymással kölcsönhatásban hatottak, s együttesen vezették az eseményeket tragikus alakulásuk felé."

„1. A Rákosi—Gerő klikk, amelynek a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetőségében és a Magyar Népköztársaság kormányában döntő befolyása volt, 1948 végétől letért a marxizmus —leninizmus elvi alapjairól."

„2. Az októberi események keletkezésében és azok tragikus fordulatában súlyos szerepet játszott a korábbi években kialakult és állandóan növekvő pártellenzéknek az a szárnya is, amely Nagy Imrét és Losonczy Gézát választotta zászlajául . . . A kritikát — helytelenül — a párton kívülre, az utcára vitték ki, amelybe a reakciós elemek is bekapcsolódtak. Ilyenformán ez a kritika . . . a párt még meglevő tekintélyét rombolta, a munkásosztály, a magyar népi demokratikus rend pozícióit és alapjait támadta . . . felbátorította a reakció erőit, és jelentős mértékben hozzájárult az ellenforradalom kirobbantásához."

„3. . . . alapvető tényező volt a Horthy-fasiszta és a magyar kapitalista-földesúri ellenforradalom. . . . A magyar ellenforradalom célja a kapitalista-földesúri rendszer visszaállítása volt, amelyről az 1945-ben elszenvedett veresége óta egy pillanatra sem mondott le."

„4. A magyarországi eseményekben végül döntő és alapvető szerepet játszott a nemzetközi imperializmus, amelynek céljai természetesen túlmentek a magyar kérdésen . . . Az imperializmusnak Magyarországon az ellenforradalom nyeregbe segítésével egy új háborús tűzfészek létrehozása volt a célja, most már itt — Európa térségében."

Az MDP 1951-es, II. kongresszusának elnöksége tapsol. Az első sorban: Hegedüs András, Rákosi Mátyás, Farkas Mihály, Gerő Ernő.

Nagy Imre 1953. június 4-én a kormányprogramot ismerteti a Parlamentben. Gerő Ernő (baloldalt) és Rákosi Mátyás (a második sorban jobbra).

Nagy elvi jelentősége volt annak, hogy az MSZMP az ellenforradalom okai között első helyre a régi pártvezetés hibáit tette. Ebben is tükröződött Lenin mélységesen igaz intelmének megszívlelése: *„Nincs olyan osztály, amely megbuktathatna bennünket: mellettünk van a proletárok és a falusi szegénység többsége. Senki sem vihet a pusztulásba bennünket, kivéve saját hibáinkat."* (32. k. 45. o.)

Pedig könnyű lett volna kijelenteni, hogy minden az akkor nagyon is aktív ellenség műve volt. Csakhogy ez éppen Rákosiék módszere volt: önkritika helyett minden kudarc mögött az ellenséget keresni — holott korábban, ugyancsak leegyszerűsítve és elnagyolva a dolgokat, épp azt sugallták, hogy *„mindenért, ami ebben az országban történik, mi, kommunisták vagyunk felelősek"*. Az ebből levonható következtetéseket azonban nem vállalták. Az a körülmény, hogy az MSZMP az ellenforradalom okai között első helyre a párt, annak korábbi vezetésének hibáit tette, tanúsította azt a nagyfokú erkölcsi-politikai szilárdságot, elviséget, amely az új vezetést eltöltötte, egyúttal eltokéltségét, hogy visszatér a marxizmus—leninizmus elvi alapjaihoz, ezeket alkalmazza hazánk viszonyaira, pártszervezeti életünkben pedig helyreállítja a lenini normákat.

Mindezeken túl történeti-időrendi és logikai tény is, hogy az ellenforradalomra vezető okok között a korábbi pártvezetés súlyos hibái és vétkei azért az elsők, mert — bár az okok *„egymás mellett, egymásba kapcsolódva és egymással kölcsönhatásban hatottak"* — az elkövetett hibák miatt rendült meg a vezető párt, a kormányzat iránti bizalom és népi támogatás, ez szállított híveket a hamis prófétáknak, nyitott utat a belső ellenség egyre arcátlanabb tevékenységének és annak, hogy az imperializmus és a vele mindvégig együttműködő fasiszta és burzsoá emigráció az események alakításában — a határozat szavaival élve — súlyos, döntő és alapvető szerepet játsszon.

1956. október 23-án tehát nem derült, hanem nagyon is viharos égből csapott le a villám.

A magyar politikai égbolt fokozatosan borult be. S ez annál fájóbb, a tömegek számára annál kiábrándítóbb volt, mert az 1945-ös felszabadulást követő első években jól haladtak az ügyek, a párt és vezetése elnyerte a lakosság nagy többségének bizalmát. A háború mérhetetlen pusztulást okozott. Megsemmisült a nemzeti vagyonnak mintegy 40 százaléka, az ipar termelőképességének a fele, az állatállománynak több mint a fele, a budapesti lakások nagy része vált lakhatatlanná, megbénult a vasúti közlekedés, szinte valamennyi közúti híd fel volt robbantva. Az emberek sokasága reményvesztett volt. S akkor a kommunisták kiadták a jelszót: *„Lesz magyar újjászületés!"*, az MKP vezetésével hatalmas lendülettel megindult az újjáépítés. És vele együtt új társadalom épült. Csakugyan igazat mondtak az olyan jelmondatok, mint az *„Urak országából dolgozók hazája, romok helyén virágzó élet"*, *„Tiéd az ország, magadnak építed"*. Hazánk történetében, népünk sorsában nem volt ehhez mérhető fordulat, az ország a felemelkedés, a szocializmus útjára lépett. Mindezek az éles osztályharc sikeres megvívásának is eredményei voltak.

1949-ben az ipari termelés már 28 százalékkal túlhaladta az 1938. évit, a mezőgazdaság az 1934—38-as öt év átlagának 80 százalékát állította elő, s az év végére 220 állami gépállomáson 6000 traktor segítette a parasztok munkáját. Az életszínvonal magasabb volt az utolsó békeévinél. Megszűnt a munkanélküliség. Az emelkedő jövedelmekhez gyorsan bővülő szociális juttatások, ingyenes közoktatás stb. stb. járultak. Kialakultak és megerősödtek az új közigazgatás szervei, munkások, paraszt-

tok, a néphez hű értelmiségiek tízezrei kerültek az állami és gazdasági élet, a fegyveres testületek vezető posztjaira. A nagyipar államosítása, a két munkáspárt egyesülése a marxizmus—leninizmus alapján, egy évre rá a Magyar Függetlenségi Front meg-, pontosabban újjáalakulása, mindez együtt világossá tette, hogy a mi demokráciánk népi demokrácia, a proletárdiktatúra történelmileg új alakzata. Napirendre került a szocializmus alapjainak lerakása.

És mi történt ezután?

Az MSZMP országos pártértekezlete (1957. június 27—29.) erről így beszél:

„A volt Rákosi—Gerő-féle vezetés... a korábbi években helyesen, a marxista—leninista elmélet alapján dolgozott a tömegek között és a tömegekért. Ez a vezetés akkor nagy eredményeket ért el a párt és a nép javára... A munkában sorozatosan elért sikerek és a tömegek körében élvezett rokonszenv a vezetést később elbizakodottá tette, egyes vezetők tévedhetetlennek tartották magukat. A gyakorlati munka marxista—leninista elemzését felváltotta a dogmák hangoztatása, a vezetés elbürokratizálódása s a tömegektől való elszakadás."

Pártunk VII. kongresszusának (1959) határozatában ez áll:

„A párt eredményes harcának és az ország újjáépítésében végzett jó munkájának évei után a szocializmus építése során 1949-től kezdődően Rákosi Mátyás körül személyi kultusz alakult ki... Rákosi és szűk csoportja a pártélet lenini szabályainak félredobásával, a törvényesség megsértésével eltorzította a párt irányvonalát, és egyre súlyosabb károkat okozott a szocializmus ügyének. A gazdaságpolitikában elkövetett hibák, az iparosítás túlfeszített üteme következtében 1951. és 1953. között már nem emelkedett, sőt átmenetileg visszaesett a dolgozók életszínvonala. Ez rontotta a párt és a munkásosztály kapcsolatait. Súlyos hibák jelentkeztek az agrárpolitikában, amelyek lazították a munkás-paraszt szövetséget."

E torzulások között elsőnek kell szólni az osztályharc elvileg hibás, gyakorlatilag is roppant káros felfogásáról. A szocializmust építő országokban akkor még élt az a Sztálintól eredő teória, hogy a szocialista építés győzelmeinek előrehaladtával az osztályharc szüntelenül és szükségszerűen éleződik. Valójában — a reakció felett aratott győzelem folytán — meggyengült az osztályellenség; a földreform, a sikeres stabilizáció, az újjáépítés, az államosítás, az új közoktatás, a néptömegek növekvő részvétele az államhatalomban — mindmegannyi vívmánya volt az új rendszernek, amely csökkentette az ellenség befolyását, megnehezítette, hogy osztályharcát folytassa. Ennek ellenére azt állítani, hogy az osztályharc szüntelenül éleződik, csak azzal a feltételezéssel lehetett, hogy a megvert ellenség képes az új hatalmat belülről megtámadni, a rendszer hívének álcázva magát beépül intézményeibe, mindenekelőtt a pártba, annak vezető szerveibe. Amiből egyenesen következett, hogy az ellenséget elsősorban a pártban, a vezető szervekben kell keresni.

Ennek a hajmeresztő okoskodásnak az igazi ellenség örült a legjobban. Mialatt Rákosi és társai a párt és a nemzetközi kommunista mozgalom olyan kiváló harcosai ellen indítottak kiagyalt pereket, mint Rajk László, Szőnyi Tibor, Pálffy György, Szalai András, majd Kádár János, Kállai Gyula, Marosán György, Szakasits Árpád és mások — sajnos, hosszú a sor —, miközben a pártkáderek és a néphez hű más vezetők különböző csoportjait tartóztatták le és hurcolták meg, párttagok és a néphatalom más odaadó hívei ellen nyomoztak, eközben mind kevesebb figyelem jutott az igazi ellenség felderítésére és ártalmatlanná tételére.

Az eluralkodott adminisztratív módszerek, az ellenségkeresés mögött persze ott voltak a hidegháború tényei, amelyek Churchill 1946-os fultoni beszédétől az Eisenhower—Dulles-féle amerikai vezetés deklarált taktikájáig, a „háború szakadékának szélén való táncolásig" csak szaporodtak; már 1948-ban, a berlini légihíd idején világháborúval terhes fe-

szültség keletkezett; éveken át dúlt az öldöklő koreai háború, amelyet az amerikaiak ösztönzésére robbantottak ki, és részvételükkel folytattak; 1949-ben megalakult a NATO, külön, revansista államként létrehozták az NSZK-t, ahol a nácitlanítást felváltotta a nácik rehabilitálása és megkezdődött a Bundeswehr felfegyverzése; a kommunizmus „megfékezése", „felgöngyölítése", a népi demokratikus országok „felszabadítása" amerikai doktrínává vált. Nem szólva arról, hogy kezdetben az USA-é volt az atombomba monopóliuma, s ennek elvesztése után is sokáig a katonai technikában és a fegyverzetben fölényben voltak az amerikaiak. A Varsói Szerződést csak 1955-ben szervezték meg.

Tévedés azonban azt hinni, hogy ezek a körülmények, a fenyegetettség — akár csak részlegesen is — indokolták a magyar belpolitika torzulásait. A nemzetközi feszültség természetesen fokozott éberségre intett a *valóságos* ellenség ellen, szigorúbb védekezést követelt meg a *valóságos* diverzánsokkal szemben. Ismét bebizonyosodott Lenin intelmének igazsága: a helyes politika egyik legveszedelmesebb ellensége annak túlhajtása. Az általános bizalmatlanság szelleme, a mesterségesen „ellenségeket" gyártó gyanakvás, a hamis vádakon alapuló perek nem erősítették, hanem gyöngítették a biztonság és a béke védelmét is, rombolták azt az antifasiszta nemzeti összefogást, amelyet a népfrontpolitika létrehozott, és amelyre a növekvő veszéllyel szemben még inkább szükség lett volna. Az imperializmus agresszív törekvései a párt egységének még szorosabbá tételét, az új demokrácia erőinek még jobb összefogását követelték volna meg, amit a meggyőzés módszereivel — a még igen eleven háborús emlékek miatt is — meg lehetett volna valósítani. Rákosiék csökönyös ragaszkodása a régi módszerekhez pedig még akkor is folytatódott, amikor — 1954—55-ben — a fagyos nemzetközi viszonyokban is megindult az olvadás, előbb a nagyhatalmak külügyminiszterei, majd kormányfői tárgyalni kezdtek egymással, az osztrák államszerződés aláírásával pedig az enyhülés első kézzelfogható eredménye is létrejött.

Gyanakodással kezeltek mindenkit, a legjelentéktelenebb hibáért szabotálással vádoltak becsületes embereket, a társadalmi élet minden területén eluralkodtak az adminisztratív eljárások, a parancsolgatás, az önkényeskedés, a voluntarizmus — és ezek a módszerek, ha nem is olyan súlyosan, mint a perek vádlottjait, de tömegeket sújtottak. Nem szólva a mind ridegebb légkörről, az általános bizalmatlanság mérgező hatásáról. Mindez súlyos következményekkel járt a párt és a tömegek, a munkásosztály és szövetségesei kapcsolatára, aláásta, megzavarta e kapcsolatokat, a szocialista vívmányok körül oly biztatóan kialakuló nemzeti egységet.

„A Magyar Dolgozók Pártja, miközben megnyerte a csatát a nyílt reakció utolsó maradványaival szemben ... fokozatosan elveszítette harci szövetségeseit és lojális útitársait. Elveszítette, mert önmagán kívül nem is tartott igényt semmilyen más erő közreműködésére a politikai küzdőtéren."

A magyar népi demokrácia története című mű e megállapítását bizonyítja a következő tény is: amikor az MDP határozatot hozott a Magyar Függetlenségi Népfront újjáélesztésére, Rákosi Mátyás az MDP Központi Vezetőségének 1949. március 5-i ülésén ezt mondta:

„Ha az elvtársak azt hiszik, hogy ez a népfront hosszú életű, tartós képződmény, akkor nagyon tévednek ... Sok ebből a népfrontpolitikából nem jön ki."

A szövetségesek öntelt lekezeléséhez hasonló mértékvesztésből eredtek a gazdaságpolitika súlyos hibái is.

Az igazsághoz tartozik, hogy az 1949—53-as években is sok nagy, maradandó alkotás jelezte a szocialista rendszer életerejét, népünk al-

kotókészségét, a magyar mérnökök és munkások tehetségét, szorgalmát. A fokozatosan elhatalmasodó hibák ellenére is folytatódott a szocialista átalakulás folyamata, a szocializmus társadalmi alapjainak lerakása, amelyekre később építeni lehetett. Pártunk VII. kongresszusa állapította meg:

„A felszabadulás után a magyar nép az évszázados feudális és félgyarmati viszonyokból eredően elmaradott ipart és mezőgazdaságot kapott örökül. A 15 év alatt gyors ütemben fejlesztettük az ipart, mindenekelőtt a nehézipart, amelynek döntő szerepe volt a népgazdaság fellendítésében. Az ipari termelés... 1938-hoz képest 1958-ra három és félszeresére emelkedett. Fejlődött, bár korántsem kielégítő mértékben a mezőgazdaság is..."

Ezekhez az évekhez fűződik olyan alkotások felépülése vagy építésének megkezdése, mint Dunaújváros, Inota, Kazincbarcika, Komló stb., üzemek százainak bővülése és korszerűsítése, az a folyamat, amelynek révén hazánk a hajdani elmaradott agrár-ipari országból végül is gyorsan fejlődő ipari-agrár országgá alakult át. Az ipari termelés 1950 és 54 között 130 százalékkal nőtt. 1949-ben iktatta törvénybe az országgyűlés a Magyar Népköztársaság alkotmányát, amely kimondta, hogy *„minden hatalom a dolgozó népé"*. Ennek jegyében jött létre és szilárdult meg a tanácsrendszer; tovább szerveződött a szocialista közoktatás, amely szélesre tárta a közép- és felsőfokú tanintézetek kapuit a munkás- és parasztfiatalok előtt; az egészségügyi és más szociális vívmányok a dolgozók mind nagyobb tömegeire terjedtek ki.

A hibák egyik gyökere akkoriban az is volt, hogy a gazdaságpolitikában a hazai adottságoktól sok tekintetben eltérő szovjet gazdasági építés példáját gépiesen-dogmatikusan másolni akarták, olyan helyes elveket, mint a nehézipar elsődlegessége, helytelenül alkalmaztak. „A vas és acél országa" jelszót hirdették, nem törődve nyersanyaghelyzetünkkel, a nagy múltú könnyű- és élelmiszeripari ágak fejlesztését elhanyagolták stb. Mindez deformálta a magyar gazdaságot, oktalan hiányokat és sok kárt okozott.

Az 1950-től induló első ötéves terv eredetileg helyes célokat tartalmazott, olyanokat, amelyek kifejezték az ország lehetőségeit, társadalmunk reális igényeit. A terv első esztendejében az ipar a tervezett 21,4 százalék helyett 27-tel növelte termelését. De az MDP II. kongresszusa (1951) jóváhagyva az elbizakodott vezetők javaslatát, nagymértékben növelte az előirányzatokat: a beruházásokét 51 milliárd forintról 80 milliárdra, az ipari termelését 86 százalékról 200-ra! A módosított terv 35 helyett 50 százalékos életszínvonalemelkedést ígért. Ekkora növekedésnek nem voltak meg sem az anyagi-gazdasági, sem a műszaki, sem a káderfeltételei, nem is szólva a politikaiakról.

1951 novemberében határozatot hoztak az ár- és bérrendezésről. A bérek néhány százalékos emelése messze elmaradt az alapvető élelmicikkek meredek drágulásától. Ez az intézkedés sok millió munkás, értelmiségi és alkalmazott életszínvonalát vetette vissza. És természetesen a parasztságét is. 1949-et 100-nak véve, 1952-ben a fogyasztóiár-index 179,1-re ugrott, a munkások és az alkalmazottak reálbére 82,3 százalékra, reáljövedelme 94 százalékra esett vissza. Az árintézkedések 1952-re mintegy 20 százalékkal csökkentették a bérből és fizetésből élők keresetének értékét.

Ami az agrárpolitikát illeti: a földosztás és az újbirtokosok megvédése a pártnak nagy befolyást szerzett a dolgozó parasztság körében. Erősödött a munkás-paraszt szövetség. Ennek volt az eredménye az is, hogy a párt felszólítására az ország sok vidékén az egykori szegényparasztok termelőszövetkezeteket, illetve -csoportokat alakítottak, ezeknek java része később is kitartott a szövetkezés mellett.

De ezek a sikerek is a párt legfőbb vezetőinek a fejébe szálltak; nem sokkal ezután a számokat hajszoló versengés indult meg a termelőszövetkezeti csoportok (tszcs-k) szervezésére. Sok helyen megsértették az önkéntesség lenini elvét, s rendkívül szigorú gazdasági rendszabályokkal, súlyos begyűjtési és adóterhekkel gyakoroltak nyomást a dolgozó parasztságra, elsősorban a középparasztokra. Azt várták, hogy a paraszti tömegek, szabadulni akarván a terhektől, szinte bemenekülnek a szövetkezetekbe. Egy részük, meggyőződése ellenére, ezt tette. Sokan azonban otthagyták földjeiket, felszívta őket az ipar, s százezer holdakon maradtak megműveletlenül a szántóföldek. Ez visszavetette a termelést, ahol meg hozzácsapták e földeket a tsz-ekéhez, azok megfelelő gépek és egyéb eszközök híján képtelenek voltak jól megművelni. Nyilvánvaló, miként hatott ez a közellátásra.

Mindehhez sok más torzulás is járult. Egyrészt különféle szorzókkal (és szorzók nélkül) seregnyi középparasztot átminősítettek kulákká, a szövetkezetesítéstől húzódozókat sok helyen kikiáltották ellenségnek, kipellengérezték, meghurcolták. Ez a súlyosan hibás politika nagy tömegeket idegenített el a párttól, és mélyen megrendítette a termelési biztonságot.

Aligha érdektelen megjegyezni, hogy Nagy Imre, aki ekkor a Politikai Bizottság tagja volt, az élelmezési miniszter tisztét látta el. Ő írta 1951. július 1-én a *Szabad Népben:*

„A terménybegyűjtés nem szükségintézkedés, hanem a kibontakozó szocialista tervgazdálkodás szerves része... Átmenet a parasztság és az állam közötti kapitalista viszonyból, a parasztság és az állam közötti szocialista viszonyba."

A cikk magasztalja a beszolgáltatást, amely *„igazságos"*, ezért *„pórul jár az, aki el akarja odázni a cséplőgéptől való közvetlen beadást"*.

Gyakorlattá vált, hogy sok helyen a begyűjtés teljesítése végett még a padlást is lesöpörték, s vetőmag sem maradt.

1952 telén, 53 tavaszán tehát csökkenő életszínvonal, ellátási nehézségek, rossz politikai légkör jellemezték az országot.

1953-ban, Sztálin halála után, az SZKP vezetői kritikusan elemezték a lezárult időszakot; ezzel olyan folyamat indult el, amely kihatott a nemzetközi kommunista mozgalom legnagyobb részére. Olyan, évekig csak formálisan emlegetett fogalmak kerültek előtérbe, mint a kollektív vezetés, a lenini normák, a szocialista törvényesség, a szövetségesekhez való viszony, a gazdaságpolitika szubjektív-voluntarista hibái stb. Mindezek fényében az MDP is számvetésre kényszerült.

Ennek megtárgyalására ült össze 1953 júniusának végén a Központi Vezetőség.

A kibontakozás lehetősége és elszalasztása

Természetesen az MDP vezetésére is hatott az önvizsgálatnak az a folyamata, amely az SZKP-ban és a nemzetközi kommunista mozgalomban 1953 elején megindult. Milyen utat jelöl meg, hogy megszabaduljon politikájának hibáitól, s a megtorpanás után országunk újra fölemelkedjék?

Erre kellett választ adnia a Központi Vezetőség 1953. júniusi ülésének. Erről az ülésről és határozatáról a párttagság és a közvélemény sajnos csak részleges és nem elég lényegi tájékoztatást kapott. Minthogy az ülést sebtiben készítették elő, az nem volt felkészülve a hibák elemzésére, gyökeréig hatoló határozatoknak — köztük személyi döntéseknek — a meghozatalára.

Az ülésen az első napirendi pont keretében a politikai és gazdasági helyzetről hangzott el beszámoló; előadó Rákosi Mátyás és Nagy Imre volt. (Már ez is szokatlan: egyazon napirendi ponthoz két beszámoló.)

Rákosi meglepő módon azzal kezdte igen terjedelmes beszámolóját: a Politikai Bizottság átvizsgálta

„pártunk és népi demokráciánk szinte valamennyi alapvető kérdését... A hibák olyanfok, hogy ha gyorsan ki nem javítjuk őket, ha azonnal fordulatot nem csinálunk, a legsúlyosabb válsággal fenyegetnek bennünket."

Rákosi elmondta: a vezetést a kollektivitás hiánya, a vezérkedés, a személyi kultusz jellemezte.

„Azért, hogy pártunk vezetésében ilyen állapot uralkodhatott el, elsősorban én vagyok a felelős"

— tette hozzá. Szólt a funkcióhalmozásról: mint a párt főtitkára ő volt a miniszterelnök, a népfront elnöke, a honvédelmi bizottság elnöke. Sőt:

„Még károsabb volt az a tény, hogy én vezettem az Államvédelmi Hatóságot... Beavatkoztam az ügyek vitelébe, beleszóltam abba, hogy kit tartóztassanak le, kit bántalmazzanak, kit hogyan ítéljenek el... E beavatkozás megnehezítette az igazság kiderítését, megkönnyítette az önkényeskedést, a törvényszegést."

A vezérkedés kihatott az alsóbb szervekre, a helyi kiskirályok, a bírálat felett álló mindenhatóságok kialakulására.

Részletesen beszélt Rákosi a gazdasági torzulásokról, a számok hajszolásáról. Még kritikusabban szólt erről a határozat néhány mondata:

„A II. kongresszus a gazdaságpolitikában hibás irányvonalat állapított meg... E helytelen gazdaságpolitika nem számolt az ország tényleges erőforrásaival, nem vette figyelembe eléggé a beruházások gazdaságosságát és célszerűségét... Ez szektaszerű politika volt, mely öncélnak tekintette a szocialista iparosítást",

s e politikába nagyzási mánia és kalandorság is keveredett.

Rákosi hangsúlyozta:

„E hibák olyan súlyosak és nagyok, hogy kijavításuk csak akkor fog sikerülni, ha nem félünk őket őszintén pártunk és népünk elé tárni, ha nem titkoljuk el őket, és bátran nyúlunk hozzájuk... A KV által jóváhagyott határozati javaslatot minden párttagunkkal közölni kívánjuk, ugyanakkor a sajtóban ki akarjuk hozni a határozat részletes ismertetését."

Ha nem titkoljuk el őket — mondta Rákosi. Ezzel szemben nemhogy a beszédet, az önkritikát, de még a húszoldalas határozatot sem ismerte meg a párttagság. Ez utóbbit csak a középszervek végrehajtó bizottságának ülésén olvasták fel egyetlenegyszer. A tagsághoz csak egy rövid, erősen tompított változat jutott el.

Miért volt ez a felemás helyzet? Mindenekelőtt azért, mert a szocializmus világában, a forradalmi munkásmozgalomban megindult erjedés még a legkezdetén tartott. Rákosi feltehetőleg azért nem hallgathatott, mert a más országokban is elkövetett hasonló hibákban az MDP az ő vezetésével más pártoknál messzebbre ment, legalábbis sok tekintetben. Igyekezett gyorsan túllenni a szóbeli önkritikán, hogy a nyilvánosság előtt aztán elkendőzze, amit a belső vitákban elismert. (Később pedig fokozatosan azt is megpróbálja visszaszívni.) Ami a státusát illeti, azon túl, hogy főtitkár helyett első titkár lett, annyi változott, hogy a miniszterelnöki funkciót átadta Nagy Imrének.

A Központi Vezetőség több személyi döntése Rákosi legszűkebb körét érintette. Kikerült a Politikai Bizottságból és a Titkárságból Farkas Mihály honvédelmi miniszter, aki pártbeosztásánál fogva addig a többi fegyveres testületet és a hatalmi szerveket is felügyelte, s a törvényszegésekben önálló és igen súlyos szerepet játszott. Ugyancsak kihagyták a vezetésből Révai Józsefet, akit Rákosi politikájának ideológiai alátámasztásáért, a dogmatizmus térhódításáért terhelt komoly felelősség. Gerő Ernő — noha az ülésen szigorú bírálat érte a gazdaságpolitika torzulásáért — megtartotta PB-tagságát, s első miniszterelnök-helyettesként, ő lett a belügyminiszter is.

Az újjáalakított Politikai Bizottságba új erők, zömmel fiatalok kerültek. Ez önmagában helyes törekvés volt, de minthogy politikai tapasztalatuk, vezetői rutinjuk eltörpült Rákosiéhoz képest, szó sem lehetett valódi kollektív vezetés kialakulásáról. Továbbra is Rákosi kezében maradt a döntő hatalom. Ez magában hordta sok későbbi baj magvát.

A KV-ülés után néhány nappal Nagy Imre az országgyűlésben ismertette a kormányprogramot. Minthogy a párthatározat nem került nyilvánosságra, a lakosság ebből értesült a politikai irányvonal megváltozásáról, s ez Nagy Imrét egy csapásra népszerűvé tette. A párthatározat előírása szerint ugyanis módosították a népgazdasági tervet, felemelték a béreket, javították a közellátást, sok iparcikk árát csökkentették, enyhítették a terménybeadási előírásokat, újra adtak ki iparigazolványt, tervezet készült az államigazgatás egyszerűsítésére, megnyíltak az internáló táborok, megkezdték a koncepciós perek felülvizsgálatát.

A beszéd jogosan bírálta a hibákat, csakhogy nem szólt súlyuknak megfelelően a korszakalkotó eredményekről és arról, hogy kijavítva a hibákat, a szocialista építés folytatódik tovább. A folyamatosság nem kellő hangsúlyozása sokakban bizonytalanságot keltett. Ez eredményezte azt is, hogy szinte órákkal a kormányprogram elhangzása után feloszlott igen sok termelőszövetkezet. Többségük annak idején nyomásra szerveződött, s nem bizonyult életképesnek. De elbizonytalanodtak viszonylag jól működő szövetkezetek is. Egy év alatt 600 000 kat. holddal csökkent a tsz-ek területe, míg az egyéni gazdaságok száma kétszázezerrel nőtt. A program a beruházások tetemes mérséklését is felvázolta. A visszafogás a korábbi túlfeszítettséghez képest indokolt volt, akárcsak az, hogy előtérbe került a könnyű- és élelmiszeripar fejlesztése. De minthogy a programból nem volt kivehető az ipar fejlődésének perspektívája, ez is okozott elbizonytalanodást.

Ami közvetlenül ezután történt, arról ezt írja *A magyar népi demokrácia története* című munka:

„E fejlemények miatt az MDP KV 1953. július 11-én Budapesten aktívaértekezletet hívott össze, ahol Rákosi Mátyás és Nagy Imre beszélt a júniusi határozatról. Együttes szereplésük a pártvezetőség egységét volt hivatva bizonyítani, illetőleg az ellenséges erők reményeit igyekezett eloszlatni. Az aktívaértekezlet azonban tovább növelte a zavart, mert nyilvánvalóvá tette, hogy a pártvezetőség nem egységes a júniusi határozatok értelmezésében.

Rákosi állást foglalt ugyan a szocialista iparosítás, a nehézipar-fejlesztés lassúbb üteme mellett, de ugyanakkor leszögezte, hogy »jövőre is több szenet és több acélt akarunk termelni, mint az idén, és többet is kell termelnünk«. . . . . Nem lehet csökkenteni az 1951-ben felemelt termelési előirányzatokat . . . mert »nem áll az, hogy a mi terveink általában túlfeszítettek«. Ez a vád az ellenségtől ered . . .

Nagy Imre felszólalásában . . . már látható volt, ami a végrehajtás során bontakozott ki teljességében: ő is eltért a KV júniusi határozatának szellemétől, és ellenkező végletet képviselt . . . A KV júniusi határozatából — egyoldalúan és teljesen önkényesen — csak a mezőgazdaság, valamint a könnyűipar fejlesztésére és a kisárutermelés nagyobb lehetőségeinek megteremtésére vonatkozó megállapításokat emelte ki . . .”

Megkezdődött az, amit a köznyelv már akkor politikai cikcakknak nevezett, a frakciók pusztító huzavonája.

Nincsen mód itt részletesen szólni arról, hogy Rákosi és a régi irányvonal védői, illetve Nagy Imre és a köréje tömörülő erők milyen határozatokat és ellenhatározatokat vittek keresztül, illetve — 1954-ben, az MDP III. kongresszusán — hogyan próbálták demonstrálni a párt „helyreállt egységét”, pedig már 1953 októberében, majd egy évvel később újra, végül 1955 tavaszáig (hol csendben, hol hangosan) éles harc folyt a két csoportosulás között. Nagy Imre 1954 októberében például a népfront kongresszusán olyan programot fejtett ki, amely mutatta, hogy e mozgalmat a párttal párhuzamos hatalmi központtá akarja kiépíteni. Míg Rákosi korábban a párt legfelsőbb köreiben is „fellelte” az osztályellenséget, Nagy Imre most nem létezőnek nyilvánította az osztályharcot. A Hazafias Népfront kongresszusán azt mondta: a teremben érzi

„kilenc és fél millió magyar szívének együttdobbanását, kilenc és fél millió magyar lelkének együttlelkesedését . . .”,

pedig akkor, a hibák miatt és az ellenséges elemek mozgolódása miatt is, ki voltak éleződve az ellentétek.

Az 1953-as határozat lendítő ereje viszonylag rövid idő alatt kimerült, s 54-ben újabb nehézségek léptek föl. Ismét módosították a gazdaságpolitikát, gyorsabb növekedési ütemet írtak elő, a keletkezett hibákért a felelősséget pedig kizárólag Nagy Imrére hárították; 1955 áprilisában kizárták a Politikai Bizottságból, a Központi Vezetőségből, s leváltották a miniszterelnöki posztról.

Az MDP KV 1955. márciusi határozata Rákosi előterjesztése alapján leszögezte, hogy az 53-as júniusi határozatok ugyan helyesek voltak, de

„a határozatokat egyesek opportunista, antimarxista módon eltorzították, ami káros jobboldali hibákhoz, jobboldali elhajlásokhoz vezetett”.

„Balos”, szektás hibákról már legfeljebb a forma kedvéért esett szó. Az 1955. június 7-i ülésen a termelőszövetkezeti mozgalom új fellendítésére határozatot hoztak, amelyben óvtak ugyan az 53 előtt elkövetett hibáktól, de minthogy újra tervszámokra bontották le a feladatokat, ez óhatatlanul elvezetett az önkéntesség megsértéséhez.

Pártunk VII. kongresszusának határozata tömören összefoglalja az 1953-as határozat után következő évek fő vonásait:

„A szocializmus építésében elkövetett hibákat a Magyar Dolgozók Pártja elvileg már 1953. júniusi határozatában feltárta. A hibák gyökeres kijavítása azonban csak 1956 novemberében, és az azt követő időkben történt meg. Ennek a késésnek legfőbb oka az volt, hogy a korábbi pártvezetés, el-

sősorban Rákosi Mátyás nem tudott, és nem akart őszintén szakítani a dogmatikus, szektás hibákkal, és hogy a hibák kijavítása ürügyével ebben az időben lépett fel és jutott döntő szerephez a párt bomlasztására törő, és az osztályellenséggel megalkuvó, Nagy Imre által vezetett revizionista csoport is. A szektás vezetés és a revizionista csoport egymással szemben folytatott elvtelen harca miatt nem érvényesülhetett a párttagság helyes politikát követelő akarata. A revizionista frakció a párton belül indított támadásában különféle pártellenes külső erőkre támaszkodott, és a reakciós erők szövetségét kereste."

Nagy Imre, miután megfosztották vezető tisztségétől, végképp a frakciózás útjára lépett, elvbarátaival együtt hozzáfogott annak a revizionista platformnak a kidolgozásához, amelyből nyilvánvalóvá vált, hogy nemcsak a Rákosi-féle vezetéssel fordult szembe, hanem a párt marxista—leninista alapelveivel is. Az MDP Központi Ellenőrző Bizottsága 1955. december 3-án Nagy Imrét kizárta a pártból. De ezúttal is elmaradt a nézetekkel való eszmei harc. Ez megkönnyítette híveinek, hogy a régebbi törvénysértések újbóli felbukkanása áldozatának tüntessék föl.

Ilyen állapotban érkezett el az MDP az 1956-os esztendőhöz. Februárban megtartották a Szovjetunió Kommunista Pártjának XX. kongresszusát, amely nemcsak a személyi kultusz súlyos hibáit, a törvénysértéseket tárta fel, de több új tétellel, illetőleg régebben megalkotott tétel felelevenítésével világszerte nagy figyelmet keltett, s rendkívül gyorsan megélénkítette a nemzetközi kommunista mozgalmat. A fő elvi tételek közül megemlítjük a háború elkerülhetőségéről és a békés egymás mellett élésről, a forradalom fegyveres felkelés nélkül való győzelmének lehetőségéről, a fejlődő országok világpolitikai szerepéről, a szociáldemokráciához és más demokratikus mozgalmakhoz s áramlatokhoz való viszonyról kidolgozott elemzést; ehhez járultak a pártra, a párt- és államéletre, az elméleti tevékenységben a dogmatizmussal való szakításra irányuló tételek.

Az MDP Központi Vezetősége 1956. március 12—13-i ülésén Rákosi Mátyás mint a XX. kongresszuson jelen volt delegáció vezetője tartott beszámolót. Ismertette a nemzetközi kérdésekről elhangzott megállapításokat, majd a pártéletről elmondta:

„... a marxizmustól teljesen idegen a személyi kultusz ... gátolta a kollektív vezetést, a pártdemokrácia fejlődését, és nem egy téren komoly politikai és elméleti hibák forrásává vált. A személyi kultusz szelleme kihatott a népi demokratikus országokra, köztük hazánkra is, ahol ugyancsak komoly hibák keletkeztek ..." „Fel kell vetnünk újra a szocialista törvényesség kérdését. A Központi Vezetőség 1953. júniusi határozatai, melyek e téren gyökeres változást követeltek, lényegében megvalósultak, és elmondhatjuk, hogy a szocialista törvényesség alapjában véve helyreállt."

Rákosi az ilyen *„lényegében megvalósultak"* és *„alapjában véve helyreállt"* formulákkal keresett önigazolást, s vélte elfeledtetni, hogy 1953 óta ő szabotálta el az ártatlanul elítélt elvtársak teljes erkölcsi-politikai rehabilitálását. Az ország nyilvánossága előtt Rákosi még ekkor sem mondta ki, hogy Rajk László és társai ártatlanok voltak! Azzal állt elő:

„A kongresszus határozatai és egész munkája azt bizonyítják, hogy a Magyar Dolgozók Pártja, annak Központi Vezetősége helyes úton jár, jól látja a feladatokat, és helyesen szabja meg e feladatok megoldására a tennivalókat. ... A XX. kongresszus folyamán megállapítottuk, hogy pártunk fő irányvonala minden téren helyes."

A beszámolót szenvedélyes vita követte. A sok közül egyetlen felszólalásból álljon itt néhány mondat:

„Rákosi elvtárs ... azt mondotta, hogy pártunk politikája minden tekintetben helyes ... Azonban én eltérést látok a Központi Vezetőség által kidolgozott helyes politikai vonal és annak valóra váltása között. Nézetem szerint a helyes politikai vonal megvalósítását egy sor gátló tényező akadályozza, és egynéhány tényező, amelynek meg kellene lennie, hiányzik, hogy hatásosan és a lehetőség szerint gyorsan lehessen ezt a helyes politikai vonalat megvalósítani ...

Néhány kérdésben véleményem szerint hiányzik az elemzés mélysége, a következtetések levonása, intézkedések kidolgozása és végrehajtása... Nem tud a pártunk olyan luxust megengedni magának, hogy 1953 júniusában elmondja egyszer, hogy itt volt a hiba, s aztán megint mondjuk és megint, még egyszer, s majd nem tudom, valamikor megint. Nem lehet ezt a luxust megengedni, elvtársak."

Ez a felszólaló akkor nem volt tagja a Központi Vezetőségnek. Az ülésen meghívottként volt jelen mint a Pest megyei pártbizottság első titkára. Neve: Kádár János.

Az ülésen többen is kritikusan szólaltak fel, ám a többséget még nem hatotta át ez a szellem. Rákosi és a mellette körömszakadtáig kitartó csoport megpróbálta nyugtatni a jelenlevőket, és a fogadkozás sem hiányzott, hogy a párt nem fog késlekedni a XX. kongresszus tanulságainak alkalmazásában. A legfontosabb természetesen az lett volna, ha Rákosit — már így is éveket késve — azonnal leváltják első titkári posztjáról, és bevonnak a vezetésbe olyan elvtársakat, akiket politikai tudásuk, feddhetetlen kommunista mivoltuk alkalmassá tett arra, hogy vonakodás nélkül valósítsák meg a lényegében már 1953-ban elhatározott irányvonalat, megerősítve az SZKP XX. kongresszusának messze szóló útmutatásaival.

Ez a személyi változás a párt élén akkor elmaradt. Leginkább azok a kommunisták fájlalták ezt, akik mind világosabban felismerték, hogy a pártot és a rendszert a jobb- és „bal"-oldali elhajlók áldatlan frakcióharca, a hatalomért marakodó klikkek elvtelen akciói a tönk szélére juttatják. Ezek az erők olyan irányzatot képviseltek, amely egyaránt elutasította Rákosi Mátyás szektás politikáját és Nagy Imre opportunizmusát. Ahogyan a válság mélyült, úgy erősödött számban is, elszántságban is a párttagságnak ez a része. Az ő politikájuk sikere volt, hogy 1956. július 18-án összeült a Központi Vezetőség.

Az első napirendi pont keretében személyi kérdésekről döntöttek. Rákosi Mátyás kénytelen volt kérni felmentését. Hatvanöt éves — írta a KV-hez címzett levelében —, s két éve beteg.

„Emellett azok a hibák, amelyeket a személyi kultusz, a szocialista törvényesség terén elkövettem, megnehezítik a pártvezetés számára, hogy teljes mértékben összpontosítsa pártunk figyelmét az előttünk álló feladatokra."

A KV Rákosit fölmentette, és Gerő Ernőt választotta első titkárrá. Kizárták a pártból Farkas Mihályt (később, október elején, vád alá helyezték, s a törvénysértő perekben viselt szerepéért a bíróság elítélte). A Központi Vezetőségbe kooptálták Kádár Jánost, Kállai Gyulát, Marosán Györgyöt, Mező Imrét és több más elvtársat; a Politikai Bizottság tagjává választották Kádár Jánost, Kiss Károlyt, Marosán Györgyöt, Révai Józsefet, póttagjává Gáspár Sándort és Rónai Sándort. Kádár János a KV egyik titkára lett.

Gerő Ernő első titkári minőségében sok kérdést felölelő előterjesztést tett. Hangsúlyozta: kétfrontos harcra van szükség, mert a pártban

„mélyek mind a szektásság, mind a jobboldali revizionizmus gyökerei":

Az ülés határozatot hozott a kidolgozandó ötéves terv irányelveiről.

Gerő megbízatásával a párttagság jelentékeny része nem értett egyet. Ő személyileg alkalmatlan volt arra, hogy Rákosi hagyatékától megszabadítsa az MDP-t. Hadd idézzünk ennek bizonyítására egy rövid, de jellemző részletet a négynapos ülésen mondott zárszóból. Gerő elmondta, hogy a döntésekről értesülve sok pártszervezet táviratban fejezte ki egyetértését a tennivalókkal, de sajnálják Rákosi Mátyás távozását, majd hozzátette:

„Rákosi elvtárs továbbra is tagja marad a Központi Vezetőségnek, az Elnöki Tanácsnak, országgyűlési képviselő marad stb. Ez magától értetődik."

1956. október 6. Nagy tömeg vett részt Rajk László, Pálffy György, Szőnyi Tibor és Szalai András ünnepélyes temetésén.

A közvélemény tekintélyes része azonban éppen ezt nem tartotta *magától értetődő* dolognak. A *Pártegységgel a szocialista demokráciáért* című határozatot azonban helyesléssel fogadták.

A párt nagy energiával látott neki a határozat végrehajtásának. Több határozat látott napvilágot. Az egyik az értelmiségről szólt. Fontos határozat jelent meg a termelőszövetkezetekről. Enyhítették a hitelfeltételeket, s új hitelt nyitottak gépvásárlásra, kimondták, hogy a tagok a szövetkezetbe vitt földjük után földjáradékot kapnak, lehetővé tették a terményfelesleg szabadpiaci értékesítését. Újra napirendre került az állami irányítás és a gazdasági vezetés egyszerűsítése, a nyugdíjtörvény módosítása. A párt ösztönzésére a SZOT programot készített az üzemi demokrácia fejlesztésére. Határozatot hoztak a népfrontmozgalomra, az évek óta méltatlanul mellőzött politikai szövetségesek bevonására a közéletbe. Hozzákezdtek a pártkongresszus előkészítéséhez azzal, hogy az majd átfogó programot fogad el.

Az ülés nyomatékkal szólt arról is, hogy végleg le kell zárni a törvénytelenül lefolytatott perek felülvizsgálatát, és teljes igazságot kell szolgáltatni. De vajon miért csak most? *Az MSZMP Központi Bizottságának határozata a személyi kultusz éveiben a munkásmozgalmi emberek ellen indított törvénysértési perek lezárásáról* (1962. augusztus 14—16.) című dokumentum így válaszol erre a kérdésre:

„1953 és 1956 között a felülvizsgálati rehabilitációs eljárásra a perek keletkezéséért felelős személyeknek döntő befolyásuk volt, s hogy saját felelősségüket csökkentsék, megakadályozták a tények teljes feltárását, az igazság kiderítését."

1956. október 6-án került sor Rajk László és a vele együtt ártatlanul kivégzett elvtársak temetésére. A pártvezetés több tagjának kezdeményezésére már jóval előbb határozatot is hoztak erre. A régi vezetők elodázták nek végrehajtását, a revizionisták viszont ezt a kegyeleti aktust is arra akarták volna felhasználni, hogy felszítsák az amúgy is felzaklatott közhangulatot. Hogy mégis sor került a temetésre, és az a fájdalmas alkalomnak megfelelő kegyelettel zajlott le, az annak a mélyen átérzett részvétnek volt a jele, amely a gyászoló tízezreket eltöltötte.

A pártszervezetek belső életét akkoriban megosztották az éles viták, de ezek közepette is mindjobban megerősödött az a derékhad, amely a pártegységet elvi alapon, a marxizmus—leninizmus talaján akarta megszilárdítani.

Ekkor és ezért kapcsolt rá — a maga módján — az ellenség. Nem Gerő miatt (akinek megválasztását propagandájában egyébként a maga javára jól tudta kamatoztatni), nem is azért, mert a szektások újabb megerősödésétől félt, hanem éppen azért, mert sok jele volt annak: a helyes irányvonal követői a párt megújult politikája köré tudják tömöríteni az embereket, ki tudják vezetni az országot a több éves válságból. Az ellenforradalom a párt egészséges erőitől tartott, *lényegében őellenük* indította meg a nyílt támadást.

A revizionisták és akik mögöttük jöttek

Miért nem sikerült az 1956. júliusi határozat alapján kivezetni az országot a válságból? Hiszen

> „e határozat alkalmas volt arra, hogy kedvező változást hozzon a párt és az ország életébe"

— áll az MSZMP VII. kongresszusának határozatában is. A folytatás:

> „A revizionista elemek azonban, hogy megakadályozzák a párt válságának leküzdését, szervezetten és teljes erővel a párt és a rendszer ellen támadtak, és mindent megtettek, hogy meggátolják a júliusi határozat végrehajtását."

A *Munkásmozgalom-történeti Lexikon* így jellemzi a revizionizmust:

> „. . . ideológiai-politikai irányzat a szocáldemokrata, illetve a kommunista mozgalomban; az opportunizmus olyan válfaja, mely nézeteit részben magával a tudományos szocializmussal akarja igazolni. A marxizmus »elavult« tételeinek tudományos felülvizsgálatát, »revízióját« hangoztatva valójában elveti a marxizmus tudományos világnézetének lényegét, megfosztja forradalmi tartalmától . . . Rendszerint a változott viszonyok »újszerű elemzésének« igényével lép fel . . ."

A Rákosi-féle vezetést a dogmatizmus jellemezte, benne a szocialista forradalom általános érvényű tanításainak egyoldalú abszolutizálása, a sajátos nemzeti viszonyok elhanyagolása, az általános törvényszerűségek túlhangsúlyozása. Látszólag ezzel szemben állt a revizionizmus, amely viszont az általános érvényű tapasztalatok tagadásával, szintén egyoldalúan, a „sajátos nemzeti utat", a „nemzeti kommunizmust" propagálta. A szektarianizmus a proletárdiktatúrának egyoldalúan elnyomó funkcióit emelte ki; a revizionizmus a túlkapások bírálata címén viszont „demokráciát mindenkinek" követelt, ami az adott helyzetben a restauráció erőinek kedvezett. A párt vezető szerepe mellett, amely akkoriban Rákosi mindent eldöntő személyi hatalmára szűkült le, elhalványult a néptömegeknek a szerepe. A revizionizmus viszont lényegében tagadta a párt vezető szerepét, olyan társadalmi-politikai struktúrát alakított volna ki, amelyből a szocialista átalakítást, a forradalmi eszmét képviselő ideológiai és szervezeti fő erő kimaradt volna; a párttól „független" szervezetek eszméje is felmerült 56-ban. Az MDP-ben mindaddig, minthogy a személyi kultusz megsértette a demokratikus centralizmus elvét, csak a centralizmus domborodott ki, a demokrácia elsorvadt; a revizionizmus a centralizmust a demokrácia ellen ható tényezőként fogta fel, és csak a pártdemokráciát hirdette, ily módon megfosztva a pártot egységes cselekvőképességétől.

A revizionizmus úgy lépett föl, hogy ő a szektás-dogmatikus irányzat igazi ellentéte. Csakhogy ismételten igazolódott: a szélsőségek nem megsemmisítik, hanem táplálják egymást, s az egyik szélsőséggel sem lehet leszámolni a másik pozíciójából, hanem csakis a reális viszonyok objektív elemzésének, vagyis a marxizmus—leninizmusnak a talajáról.

Már volt róla szó, hogy Nagy Imrét 1955-ben a szükséges elvi harc

nélkül zárták ki a pártból. Ezt használta ki az a csoport, amely Nagy Imre köré tömörült. E csoport különféle indíttatású emberekből állt. Voltak köztük a munkásmozgalomban régtől aktív emberek, akik szemben állva a szektás-dogmatikus hibákkal, átcsúsztak a revizionista platformra. Voltak, akikben — a megrendült helyzetben — neveltetésükből eredő, már túlhaladottnak látszó burzsoá, kispolgári vagy nacionalista nézeteik elevenedtek fel. A csoport nem kevés „aktivistája" olyanok közül került ki, akik a szektás-dogmatikus politika újdonsült, neofita híveiként különösen buzgók voltak 53-ig, 54-ig, és most a jobboldalon próbálták „jóvátenni" (ill. elfeledtetni), amivel korábban a „bal"-oldalon túlteljesítették a normát. Volt köztük Sztálin-díjas író és Kossuth-díjas publicista, akik a látványos elismerés számukra kényelmetlenné vált hírétől is szabadulni akartak. A körhöz kapcsolódtak olyan írók és újságírók, akiknek lelkiismereti válságot okozott, hogy korábban nem figyeltek fel a hibákra, de politikai tapasztalat híján nem vették észre a másik véglet veszélyeit se. (Nem tartozott a csoporthoz, de Nagy Imre *támogatásával* átmenetileg visszakerült a vezetésbe az a Farkas Mihály is, aki a törvénysértő perekben játszott ádáz szerepét azzal akarta „kompenzálni", hogy a revizionisták szekerét tolta.)

Nagy Imre 1955—56-ban négy nagyobb lélegzetű tanulmányt írt, Ezekben egy olyan Magyarország képét vázolta fel, melynek rendszere — mind nemzetközi orientációját, mind belpolitikai berendezkedését tekintve — visszatért volna az 1945—47-es viszonyokhoz, sőt még azokat se vállalta egészében. A tanulmányok Nyugatra is kijutottak. Ott fölkapták a fejüket: ez kell nekik.

Nagy Ferenc, a disszidált volt miniszterelnök 1956 nyarán így írt a *Látóhatárban:*

„A szellemi szabadságmozgalmat e pillanatban még kommunista párttagok vezetik... A követelés ma még csak abban nyilvánul meg, hogy az egyik kommunistát a másikkal akarják felcserélni..."

Ugyancsak Nagy Ferenc állította ki Nagy Imréről a következő bizonyítványt (*U. S. News and World Report*, 1956):

„Az adott körülmények között ő a legjobb személy... Jó szolgálatot tesz Magyarországnak ez alatt az átmeneti időszak alatt, amíg a magyar kérdés végleges megoldását el nem érik."

Bonyolította a viszonyokat, hogy az MDP és a magyar kormány egészen 1956 október közepéig nem normalizálta viszonyát a szocialista Jugoszláviával. (N. Sz. Hruscsov 1955 májusában, belgrádi látogatásakor, kifejezte őszinte sajnálkozásukat az alaptalan vádaskodások miatt, s a szovjet vezetés teljes mértékben rendezte kapcsolatait a jugoszláv vezetőkkel.) Az MDP és a magyar kormány mulasztása lehetővé tette a revizionistáknak, hogy önmagukat Jugoszlávia barátainak tüntessék fel, s azt a látszatot keltsék, hogy csak ők akarják a viszonyt rendezni.

A hazai reakció is felismerte, hogy Nagy Imre akarva-akaratlanul az ő kezére játszik. B. Szabó István jobboldali kisgazda politikus, Nagy Imre ún. „nemzeti kormányának" államminisztere később elmondta:

„Az volt a véleményünk, hogy Nagy Imre rövid időn belül hatalomra kerül, és ez részünkre előnyt jelenthet... Ha Nagy Imre fogja az országot irányítani, akkor lehetővé válik a Független Kisgazdapárt újjáélesztése is."

És ez persze nem azt a Kisgazdapártot jelentette volna, amelynek baloldali erői az új magyar demokrácia kialakításában közreműködtek. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy Nagyék a felszabadulás utáni politikai aréna szélsőjobboldalán elhelyezkedő Pfeiffer- és Sulyokpárt maradványaival is szót értettek.

A csoport egyik fő fóruma a Petőfi-kör volt. Ez a Dolgozó Ifjúság Szövetségének értelmiségi vitaklubja-

ként indult, és sok időszerű kérdés megvitatását tűzte napirendre, mint a történettudománynak, a filozófiának és oktatásának az állapota, a magyar gazdaság lehetőségei, a sajtó és a tájékoztatás. Az összejöveteleken sok neves tudós, szakember fejtette ki véleményét. Az érdeklődő hallgató ezekből sokat okulhatott, mint ahogyan minden *demokratikus* vita, érvek és ellenérvek higgadt összevetése haszonnal jár. Csakhogy a kör vezetése fokozatosan és végül teljes egészében a szélsőséges elemek befolyása alá került. A reakció is felkarolta a Petőfi-kört, saját embereit elküldte rendezvényeire. Az így kialakult együttes rendszer- és vezetésellenes hangulatot keltett, lehurrogta azokat, akiknek véleménye nem tetszett. Már egyre kevésbé a megvitatásra szánt téma volt a fontos, és egyre inkább a párt- és állami vezetés iránti bizalom aláásására irányuló heccelődés és hisztériakeltés.

A filozófiai vitában, például, amelyben okkal bírálták a dogmatizmusból eredő durva hibákat, a szellemi életben korábban eluralkodott légkört, az egyik felszólaló arra intette a hallgatóságot, hogy

„nagyon fontos, hogy higgadtak legyünk, és ne meggondolatlanok... vigyázzanak, hogy a felszólalások jó irányban menjenek",

mire nyomban éktelen lárma kerekedett, ilyen közbekiáltásokkal:

„Nincs szükségünk figyelmeztetésre!"

A Petőfi-kör „rendeltetése" leginkább a sajtóról és a tájékoztatásról rendezett vitán világosodott meg, amelyen a sajtó ürügyén magát a rendszert támadták. Az egyik felszólaló már arra hívott fel, hogy *„El kell foglalni a nyomdákat!"*, mert csak így lehet a sajtószabadságért küzdeni. Felszólalt a vitában Nógrádi Sándor, aki akkor a Központi Vezetőség agitációs és propagandaosztályát vezette. Az „eszmecsere" demokratikus légkörére jellemző, hogy meg sem akarták hallgatni, és amikor idáig ért, hogy *„Én azt hiszem, hogy a mi pártunk, együtt a néppel, tudja, hogy a tragikus tévedéseket és a súlyos hibákat hogyan javítsa ki..."*, bekiabáltak: *„Ebből már elég!"* És az általános hangzavarban kihallatszott a kórus: *„Le a kormánnyal! Éljen Nagy Imre!"*

Csak jellemzésül arra, hová jutott ekkorra a Petőfi-kör, s hogyan fogta fel munkáját vezetősége, talán elég utalni a sajtóvitáról kiadott nyilatkozatára (1956. július 9.), amelyben azzal dicsekedtek, hogy a vitán

„ott voltak azok a volt egyetemisták, akik annak idején a Pfeiffer- és a Sulyok-pártokat szervezték".

Budapesten kívül több városban alakultak hasonló vitakörök, s ezekben mind agresszívabb légkörben fokozták a követeléseket.

A pártra egyre nagyobb nyomás nehezedett.

Október 13-án Nagy Imrét visszavették a pártba (majd október 23-áról 24-re virradó éjszaka visszaveszik a Központi Vezetőségbe és a Politikai Bizottságba is). A párthoz intézett október 4-i levelében azt írta:

„Egyetértek a demokratikus centralizmus lenini elveivel, amelyek alapján magamra nézve kötelezőnek tartom a párt határozatait, még akkor is, ha azokkal részben vagy egészében nem értek egyet."

Közben a lakásán tartott összejöveteleken előkészítették a revizionisták hatalomátvételét. Kéthly Annával, aki annak idején mint a szociáldemokrata párt egyik legtekintélyesebb vezetője, minden erővel ellenezte a munkáspártok egyesülését, már meg is állapodtak, hogy belép a majdani Nagy Imre-kormányba; tárgyalások folytak azokkal a katonai és rendőrparancsnokokkal, akik készek voltak együttműködni s akiknek később oly gyászos szerep jutott a fegyveres erők szétzilálásában.

Október 22-én a SZÖVOSZ központjában jöttek össze a jövendő Nagy-kormány gazdasági programjának összeállítására, s még 23-án

reggel Losonczy Géza lakásán is volt megbeszélés; ez alkalommal állították össze azoknak a személyeknek a névsorát, akiket kiszemeltek a Politikai Bizottságba, a kormányba, a párt- és államélet vezető posztjaira.

Az összejövetelről az ezzel megbízottak szétrajzottak a legkülönbözőbb helyekre, magukkal vitték a követeléseikről készített röplapokat, hogy a 23-án délutánra szervezett felvonuláson osztogassák őket.

Csakhogy erre a napra a rendszer ellenforradalmár ellenségei is erőteljesen készülődtek. Itthoni illegális szervezeteik, az események menetét látva, aktivizálódtak. Ezek a szervezetek egyenként nem képviseltek számottevő erőt, s ha a párt és a rendszer olyan tömegbázist tudhatott volna maga mögött, mint az első években, akkor e szánalmas csoportocskák reménytelenül széthullottak volna. Így azonban volt okuk abban reménykedni, hogy a rendszer megrendül, és közeleg az ő idejük.

Az egyik illegális szervezkedés a *Keresztény Néppárt* volt. 1949. augusztus 29-i, alakuló ülésének jegyzőkönyvében ez áll:

„Mindenekelőtt azt kell eldönteni, a magyar történelemnek melyik pillanata az, amelyet legálisnak ismerünk el... Az alapnak 1918-nak kell lennie... akkor volt utoljára törvényes államhatalom Magyarországon."

Vagyis Horthy rendszerét sem ismerték el legálisnak, amiből nyilvánvaló, hogy 1918-on a Habsburg-monarchiát értették. Hogy az ókonzervatív gondolkodás miféle „kőkorszaki" maradványai léteztek még akkor, azt érzékletesen tükrözi a *Keresztény Agrárfront* (1949-től *Keresztény Front)* programja is, amelyet főként Mindszenty instrukciói ihlettek. Ez a társaság, amely *„a sátán megdöntésére"* készült, s az országot az 1944-es határok közt hat *„kormányzósággal"*, a társadalmat pedig tíz *„hivatásrenddel"* képzelte el, úgy vélte:

„Politikai rendszerünkben... a kormányzat legjobb formáját igyekeztünk megvalósítani... amely szervesen egyesíti magában a három ismert kormányzati forma — a monarchia (egyeduralom), az arisztokrácia (legkiválóbbak uralma) és a demokrácia (a nép uralma) — jellegzetességeit... A magyar nép számára a mai korban a legjobb kormányformának az látszik, amely magában foglalja a legfőbb hatalom egy kézben való egyesülésének azt a formáját, amelyet a koronás király jelképez. Ez tehát monarchikus és arisztokratikus demokrácia lesz."

Csak emlékeztetőül: 1956 októberében Habsburg Ottó is készülődött teljesíteni „történelmi küldetését".

De ezek a szervezetek másfajta okmányokat is készítettek: névsorokat, katonai térképeket, a fegyverraktárak helyét felsoroló listákat. A *Magyar Keresztény Nemzeti Párt* még a „győzelem" után a rádióban felolvasandó kiáltványát is megszövegezte. A *Botond-hadosztály* nevű katonai szervezkedés tagjainak jövendő beosztását is elkészítette a katonaság, az állami és gazdasági élet vezető posztjain.

Hasonlóan „előrelátó" volt a *Magyar Férfiak Szent Korona Szövetsége* nevű királypárti szervezkedés. Mint egyik vezetője, Mészáros István volt csendőr ezredes később elmondta: akciótervük volt a karhatalom lefegyverzésére, s hogy

„az összegyűlt tömegeket az állami hivatalok, rendőri és egyéb államhatalmi szervek elé kell vezetni, ahol már az előre kijelölt, fegyverrel rendelkező személyek az épületet megszállva a hatalmat átveszik, a vezetőket őrizetbe veszik, aki ellenáll, azzal szemben pedig fegyvert lehet használni".

Terveik odáig nyúltak, hogy a szervezet egyik vezetője, Payr Hugó, arról tárgyalt az egykori horthysta miniszterelnökkel, Friedrich Istvánnal, vállalná-e majd a kormányalakítást. (Vállalta.)

Mivel e szervezeteknek több szálon kapcsolatuk volt az imperialista hírszerző és más szervekhez, ez átvezet ahhoz, amiről az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december 5-i határozata így beszél:

„... A nemzetközi imperialistáknak a magyar eseményekbe való beavatko-

zását és szerepét az októberi események előkészítésében az a mindenki által ismert tény is bizonyítja, hogy a kezükben levő nyugati rádiók és adóállomások (Amerika Hangja és Szabad Európa) az elmúlt tizenkét év alatt egy percig sem szűntek meg a Magyar Népköztársaság és intézményei ellen uszítani . . ."

„A háttérben meghúzódó s onnan irányító nemzetközi imperialista körök bűnös szerepét a magyar események kirobbantásában bizonyítja továbbá az a tény, hogy Nyugat-Németországban ellenforradalmi célokra már évekkel ezelőtt összegyűjtötték a volt horthysta hadseregnek és csendőrségnek a Hitler-fasisztákkal együtt Nyugatra menekült maradványait. Egyenruhákba öltöztették, fegyverrel látták el, katonai kiképzésben részesítették és amerikai dollárokkal fizették őket."

A *Kopjások* a Nyugat-Németországban fenekedő *Magyar Harcosok Bajtársi Közösségének* (MHBK) lett a magva és itthoni osztaga. A szervezkedést Zákó András tábornok és Korponay Miklós vezérkari százados kezdeményezte, még a vesztésre álló háború vége felé, egy majdan eljövendő revánsra gondolva.

Amikor Zákó, valamint Kisbarnaki Farkas Ferenc tábornok és Kopándi József ezredes 1945-ben a vert hadak maradékával elhagyta az országot, Németország amerikai megszállási övezetében megalakították az MHBK-t, majd Kopándit, az 1919-es horthysta különítményparancsnokot hazaküldték a szervezet irányítására.

Hogy miből tartották fenn magukat? Amerikában — ahol tucatnyi disszidensszervezetet alakítottak és pénzeltek — sosem titkolták, hogy *„a rab nemzetek felszabadítására"*, magyarán: a néphatalom megdöntésére törekszenek. 1951-től évi százmillió, 1956-tól már 125 millió dollárt tartalmaz az állami költségvetés e célokra. Az amerikai törvényhozásban 1951. augusztus 6-án a hírhedten hidegháborús McCarran szenátor így beszélt *(Congressional Records)*:

„Szükségesnek tartom az illegális felkelő csapatok maximális támogatását a kommunista ellenőrzés alatt álló területeken."

A nem kevésbé szélsőjobboldali Robert A. Taft szenátor rádióbeszédéből néhány mondat *(The New York Times*, 1952. VI. 2.):

„Meg kell szervezni a szabadság erőit a vasfüggöny mindkét oldalán, hogy készen álljanak . . . Segítenünk kell a kommunistaellenes földalatti mozgalmat . . . És ha majd megérett az idő, ki lehet használni az alkalmat."

1953-ban, miután Eisenhower lett az Egyesült Államok elnöke, az USA széles körű felforgató tevékenységbe kezdett. (Júliusban az NDK fővárosában már nagyarányú provokációt szervezetek; szerencsére azt ott egykettőre leszerelték.) Ebben az évben James Doolittle amerikai repülőtábornok, a „Kreml-ellenes műveletek" egyik vezetője, egy titkos utasításban így foglalta össze a „kérlelhetetlen ellenséggel" szembeni harc követelményeit:

„Ilyen játszmában nincsenek szabályok. Az emberi érintkezés eddig elismert normáit . . . a fair playről alkotott hagyományos felfogást el kell vetni. Hatásos kém- és kémelhárító rendszert kell kifejlesztenünk, s meg kell tanulnunk ellenségeinket szabotázzsal és felforgatással megsemmisíteni, mégpedig élesebb elméjű, jobban kieszelt és hatékonyabb módszerekkel, mint azok, amelyeket velünk szemben alkalmaznak."

Hírt adott a *The New York Times* (1953. VIII. 2.) egy nyolctagú bizottságról, amelynek előterjesztése kimondta:

„Ki kell keresni a Kreml erejének leggyengébb láncszemeit. . . . Itt az ideje, hogy előkészítsük ezeket az akciókat, tekintet nélkül arra, hogy a közeli vagy távoli jövőben hajtjuk-e őket végre."

Az átfogó tervben külön pontok foglalkoznak Magyarországgal. A részleteket később, 1955. november 18-án — Eisenhower elnök kifejezett jóváhagyásával — Nelson A. Rockefeller (külpolitikai tanácsadói minőségben) a müncheni magyar fasiszta-ellenforradalmi emigráció vezetőivel ismertette. Ezután felgyorsult az MHBK rohamszázlóaljának toborzása és kiképzése.

Az imperializmus politikájában különösen fontos szerepet szánt a Szabad Európa Rádiónak. Forma szerint ezt olyan, a kormánytól független

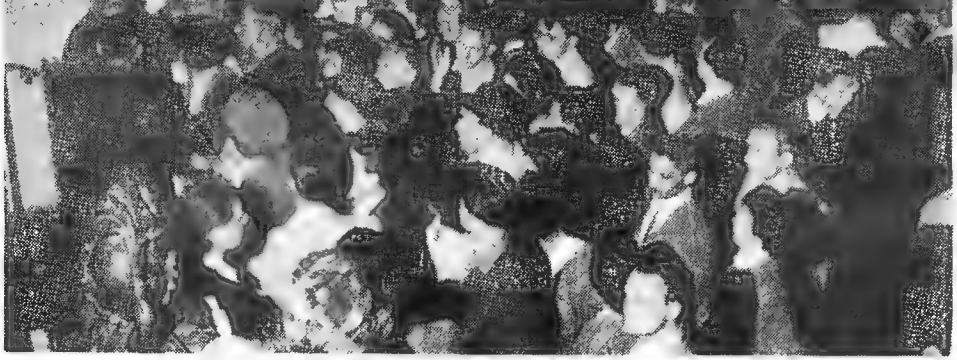

A Petőfi-körben kialakult revizionista propagandafórumon 1956. július 27-én a sajtó bírálata címén támadást intéztek a politikai vezetés ellen. Képünkön a folyosóra szorult hallgatóság.

szervnek próbálták feltüntetni, amely magánszemélyek adakozásából működik. Kik is voltak ezek az alapító „magánszemélyek"? Lucius D. Clay tábornok, Németország amerikai megszállási övezetének volt parancsnoka, John McCloy, ugyancsak egykori tábornok, Dean Acheson volt külügyminiszter, Henry Ford, Nelson Rockefeller, Allan Dulles, az USA hírszerzésének főnöke, Bedell Smith, a NATO hírszerzésének vezetője, C. G. Jackson, az USA hadügyminisztériuma „lélektani hadviselési" osztályának vezetője.

Hogy mi is volt a Szabad Európa Rádió szerepe 1956-ban, arról álljon itt a *Frankfurter Rundschau* közelmúltban közölt véleménye:

> **„Ez a rádióállomás kezdettől fogva a hidegháború propagandaeszköze volt. És ... az 1956. októberi—novemberi események után nehéz helyzetbe került. Voltak ugyanis, akik készpénznek vették a müncheni Englischer Gartenból** (itt van a SZER stúdiója. — A szerk.) **hangzó, kitartásra buzdító jelszavakat, s azt remélték, hogy amerikai és NATO-csapatok sietnek magyar földre, a szovjet hadsereg ellen."**

Néhány idézet követhetővé teszi a SZER politikájának nyomvonalát. 1956. július 17-én ezt sugározta magyar nyelvű adásában:

> **„A szabad földön élő magyarság hatalmas akcióba kezdett, hogy megkapjuk azt a külpolitikai segítséget, ami a végső lökést megadja a rezsim bukásának."**

Augusztus 18-án pedig ezt mondta:

> **„Arra a kérdésre, van-e értelme az áldozatnak, megfontoltan ezt válaszolom: a mai Magyarországon semmi másnak nincs értelme, csak az áldozatvállalásnak és az ellenállásnak."**

1956 augusztusában Strasbourgban Adolph Berle, a SZER elnökségének tagja eligazítást tartott a beavatottaknak. A terv az volt, hogy a régi rendet *lépcsőzetesen állítsák vissza.* El kell hitetni — hangsúlyozta —, hogy a harc a szocializmus *„szabadabb, demokratikusabb, kevésbé hibás formájáért"* folyik.

1956 szeptemberében az USA képviselőháza bizottságot alakított a „magyar ügyben". Szeptember 10—11-én a bizottság Magyarország „felszabadításáról" tárgyalt, s az ülésre meghívták Nagy Ferencet, Varga Bélát s Nyugat-Németországból több volt horthysta katonatisztet. Innen szétszéledve Münchenben és más központokban ismertették a programot: visszaállítják a 45 előtti rendszert, Magyarország belép a NATO-ba, s területén támaszpontok lesznek. (Az urak fantáziája úgy felgyúlt, hogy egy Sónyi Hugó nevű tábornok azt állította: a táborokban tizenegyezer [!] kiképzett fegyverese harcra készen áll, s már alig várja a bevetési parancsot.)

Nyilvánvaló: mindezekből a tervekből semmi sem valósulhatott volna meg, ha az országban nincsen belpolitikai válság. De minthogy a belső viszonyok a végsőkig feszültek voltak, az ellenforradalmárok joggal hihették, eljött az ő napjuk.

És el is indították akcióikat.

A „spontán" tüntetéstől a szervezett puccsig

Mint ismeretes, a budapesti diáktüntetéssel kezdődött 1956. október 23-án délután az az eseménysor, amelyet szocialista társadalmunk története mint ellenforradalmi fegyveres felkelést és nemzeti tragédiát tart nyilván, és amelyről a szocializmusellenes propaganda még ma is mint „dicsőséges forradalomról" emlékezik meg. Nyugaton két és fél évtizede azt is bizonygatni próbálják, hogy az október 23-i tüntetés „spontán megnyilatkozás" volt. Már akkor is tudni lehetett, de azóta temérdek bizonyítékkal dokumentálhatjuk, hogy erről szó sincs, a tüntetést és a belőle kifejlődött fegyveres akciókat *tudatos előkészületek* előzték meg.

Itt vissza kell utalni a múlt héten közölt sorozatunkban már részletesen taglalt 1956. júliusi párthatározatra. Az MSZMP Központi Bizottsága 1957. június 27-i beszámolójában így értékelte a júliusi határozat hatását:

> **„Az ellenség zavarban volt. Nyilván ő is felmérte a helyzetet, megértette: reá nézve súlyos politikai csapás lenne, ha a párt szívós munkával, mondjuk, egy esztendőn át a Központi Vezetőség júliusi határozatának irányvonala szerint dolgozna, s ezalatt kijavítaná a hibákat, s így megerősödne a párt és a népi hatalom tekintélye (...). Azért gyűjtötte össze** (az ellenség — A szerk.) **erőit a támadásra, a rohamra, hogy megakadályozza a pártot és az ország népét abban, hogy normális úton rendbe hozza a hibákat, és természetesen őrizze és továbbfejlessze a pozitív vívmányokat."**

Ebben a szakaszban különösen súlyosan esik a latba a revizionisták felelőssége. Ők is azután fokozták szervezkedésüket és provokatív akcióikat, hogy láthatóvá vált a pártban az egészséges erők tömörülése és aktivizálódása. Egyetlen cél lebegett a szemük előtt: Nagy Imre és csoportja kerüljön *hatalomra*. Vakon, tekintet nélkül a kiáltó ellenforradalmi veszélyre, felelőtlenül cselekedtek. Nem gondoltak rá, hogy ha talpra ugranak egyszer az ellenforradalmárok, a restaurációra régóta készülődő külső és belső szocializmusellenes erők, akkor *őket is elsöprik*. Szálláscsinálókként esetleg addig megtűrik őket, amíg ez a közvélemény félrevezetéséhez szükséges, de azután már akármennyit bizonygathatták volna szembenállásukat, ellenzékiségüket; az az érvük, hogy ők harcoltak a „legradikálisabban" a szocialista rendszer *hibái* ellen, nem lett volna érdem azoknak a szemében, akik magát a szocializmust tartották hibának, megsemmisítendőnek.

S pontosan ez is következett be. Az ellenforradalom hasznosította a revizionisták fellazító tevékenységét, de nem bízta rá magát a revizionistákra. Mint erről már az előző fejezetben szóltunk, az ügyet saját kezébe akarta venni, ezért mozgósította illegális szervezeteit. Aktivizálódását mutatja az is, hogy 1954-ben 53, 1955-ben 162 hírszerző ügynök ellen folytattak vizsgálatot a hatóságok, és az ellenforradalmat megelőző 18 hónap alatt 15 nagyobb és 30 kisebb ellenséges szervezkedést lepleztek le. A

1956. október 23-án a kora délutáni órákban még szocialista és demokratikus jelszavakkal indult az egyetemi ifjúság a Petőfi- és a Bem-szoborhoz.

nyilvántartások szerint mintegy 250-re tehető azoknak a kisebb-nagyobb illegális szervezeteknek és csoportoknak a száma, amelyek 1956 októbere előtt Magyarországon működtek.

Nyilvánvaló: amíg szilárd volt az állam, az ország rendje, nem kellett feltételezni, hogy a vérgőzös összeesküvők kezet emelnek a néphatalomra. Csakhogy 1956 nyarán és őszén olyan helyzet alakult ki, amikor ezekkel a kísérletekkel is másképp kellett számolni; rég múmiáknak hitt elemekből is aktív felforgatók lehettek. (S lettek is.) És olyan tervekből, amelyeket korábban megbomlott agyak képzelődéseinek tarthattak volna, puccsista akciók születhettek. Ezek az előkészületek teljesen megfeleltek annak, amit az USA képviselőházi vitájában — a felforgatásra szánt összeg felemeléséről szóló előterjesztés alkalmával — 1956-ban *Kerstein* képviselő mondott:

„... a felszabadítást nem lehet elérni csupán propagandával és parlamenti manőverekkel, a felszabadítás megfelelő időben végrehajtott erős akciókat követel."

S persze a propagandát sem vették meg. 1956 őszén szó szerint vissza lehetett hallani azokat a jelszavakat, követeléseket, amelyeket már 1956 tavaszától az ellenséges adók sugároztak, elsősorban a Szabad Európa Rádió. Legfőbb célpontjuk a magyar—szovjet barátság és szövetségi viszony volt, amelyet „idegen uralomnak" neveztek; a külkereskedelmi elszámolások nyilvánosságra hozatalától a szovjet csapatok kivonásáig terjedtek követeléseik. Az 1956-os belpolitikai jelszavak java részét is ők fogalmazták meg először: a szólás- és sajtószabadság mellett az összes politikai foglyok azonnali szabadon bocsátását követelték (ideértve a háborús bűnösöket, a fasiszta gyilkosokat is); a gazdasági élet problémái ürügyén a tervgazdaságot és a szocialista tulajdonviszonyokat támadták, sztrájkjogot követeltek; az igazi demokráciát azonosították a többpártrendszerrel.

Október 23-a közvetlen előzményeihez tartozott, hogy *Gerő Ernő*, az MDP Központi Vezetőségének első titkára, *Apró Antal*, *Hegedűs András*, *Kádár János*, *Kovács István*, a Politikai Bizottság tagjai *Münnich Ferenc* belgrádi nagykövettel együtt október közepétől — párt- és kormányküldöttség tagjaiként — Jugoszláviában tartózkodtak, s köztudott volt, hogy csak október 23-án térnek haza. Október 21-én este — feltehetően

azoknak a katonatiszteknek a közbejöttével, akik később oly szorosan együttműködtek Nagy Imrével — leállították a néphadsereg karhatalmi felkészítését szolgáló terv végrehajtását, ismét engedélyezték a szabadságokat. (Erről tudomást szereztek az ellenforradalmi erők is.)

A 23-i tüntetés egyik lényeges és közvetlen előzménye — más egyetemeké mellett — a műegyetemisták október 22-i gyűlése, amelyet eredetileg későbbre terveztek, de a revizionista szervezők javaslatára hirtelen előbb megtartottak. A gyűlés egyik részvevője — az egyetem egyik adjunktusa — így tanúskodott az összejövetelről:

„A gyűlésen nagy vita keletkezett arról, legyen-e tüntetés vagy sem. Cholnoky rektor a tüntetés ellen foglalt állást... Ez adta az indítékot Nagy Imre jelenlevő hívének, hogy ismét szót kérjen. Üdvözölte a diákok kezdeményezőkészségét és azt mondta, csatlakozik ehhez. Az utóbbi időben hallgatja Londont, Párizst, Belgrádot, amelyek nagyon hiteles, reális adatokat szoktak közölni, és adásuk jobban megfelel a valóságnak, mint a mi rádiónké. Arra buzdította a diákokat, hogy másnap csináljanak tüntetést, sőt, követeléseik jegyében tüntessenek. Demagóg hangnemben még néhány dologról beszélt, valósággal ordítva, kikelve magából, beszéde élesen szovjetellenessé fajult." (Nagy Imre és bűntársai bűnperéből; kiadta a Minisztertanács Tájékoztatási Hivatala 1958.)

A gyűlés 14 pontba foglalt követeléslistát fogadott el, amelyben áttételesen már szó volt a Varsói Szerződésből való kilépésről, az alkotmányban lefektetett rend megváltoztatásáról. Mint Losonczy Géza saját kezűleg írt naplójából tudjuk, Nagy Imre személyesen is foglalkozott e kiáltvány közzétételével; Losonczy szó szerint ezeket jegyezte fel:

„Nagy Imrének az volt az álláspontja, hogy Benke ne akadályozza meg a 14 pont leadását." (Benke Valéria akkor a Rádió elnöke volt. A 14 pont leadására nem került sor. — A szerk.)

A Petőfi-kör adminisztrátora tanúvallomásában ezt mondta a tüntetés előkészítéséről:

„A Petőfi-kör vezetősége október 22-én határozatot hozott, hogy részt vesz a másnapi tüntetésen... Olyan volt az épület, mint egy főhadiszállás, a küldöttségek állandóan váltották egymást." (Fehér Könyv 1958.)

A párt belső helyzetét jelzi a párt központi lapjának, a Szabad Népnek az október 23-i vezércikke, amely *Új tavaszi seregszemle* címen jelent meg. A lap, amelynek több szerkesztője akkor már Nagy Imre vonalát követte, a 22-i diákgyűlések mellé állt, és lényegében szembeszállt azokkal, akik e gyűlésekből kihallották a disszonáns hangokat. A sajtóban egyébként is — még az addigiaknál is jobban — felerősödött ezekben a napokban a revizionista demagógia.

A párt- és kormányküldöttség 23-án reggel érkezett vissza Jugoszláviából. Tájékozódni sem volt idejük, úgy elárasztották a Politikai Bizottságot a különféle küldöttségek, amelyek türelmetlenül követelték az aznapi felvonulás engedélyezését. (Nagy Imre hívei nem kevesebb, mint hat küldöttséget menesztettek a délelőtt folyamán.) A Politikai Bizottságban erősen megoszlottak a vélemények; voltak, akik kategorikusan ellenezték a tüntetés engedélyezését, mások mellette voltak, mert még mindig éltek az illúziók a megmozdulás spontán jellegéről, a kezdeményezés jó szándékáról. De másféle illúziók is voltak; nevezetesen, hogy ha félrecsúszna a demonstráció, a hatóságoknak módja volna „30 perc alatt" — így hangzott el egy előző napi munkásgyűlésen Csepelen! — helyreállítani a rendet. Ez az utóbbi álláspont játszott talán leginkább közre abban, hogy végül is hozzájárultak a rendezvény megtartásához.

A bizonytalankodás a részvevőket ingerlékenyebbé tette, a provokátorokat felbátorította. A belügyminiszter — a közrend megőrzése érdekében — déli 1 órakor a rádióban még a gyülekezési és felvonulási *tilalmat* ismertette, ugyanezt fél 3-kor már *visszavonta*. Az ingadozás azoknak kedvezett, méghozzá nagyon, akik ezen a napon éppen azt akarták be-

bizonyítani, hogy a rendszer felbomlóban van, itt az ideje a frontális támadásnak.

Minden budapesti karon, már a kora déli órákban, összehívták az egyetemistákat azzal, hogy tüntetni mennek a Bem-szoborhoz, a „magyar—lengyel barátságért". Poznanban ugyanis tömegmegmozdulások voltak már júniusban, majd október 21-én Gomulka lett a lengyel párt első titkára. Ezzel az apropóval olyan egyetemista fiatalokat is mozgósítani tudtak, akik gyanútlanul, mit sem sejtve a valódi szándékokról, együttérzésüket kívánták kifejezni a lengyel megújulás iránt.

Az első úti állomás a Petőfi tér volt. Érthetően, nagy, kíváncsi tömeg vette körül a felvonulást, köztük az útvonalhoz közeli munkahelyekről sok dolgozó is látni akarta, mi történik. Elterjedt annak a híre, hogy a DISZ Központi Vezetősége egyetért a tüntetéssel, és hogy tagjainak egy része csatlakozik a menethez. Őket nyilván az az elképzelés vezette, hogy részvételük, jelenlétük a helyes mederben tarthatja a tüntetést. (Kádár János 1956 decemberében, az események egyik tanulságaként utalt arra, hogy *„tigrisen nem lehet lovagolni".*) A tömeg közé mind nagyobb számban keveredő provokátorok valóban rövid idő alatt átvették a kezdeményezést. A nemzeti zászlókból kivágták a népköztársasági címert, a vörös zászlókat eldobták vagy felgyújtották, irredenta szólamokat skandáltak. Az egyetemisták tisztességes szándékú tömegei mind dermedtebben hallgatták, miként kiabálnak be „vezérhangok" olyan jelszavakat, mint: *„Le a vörös csillaggal!", „Ruszkik, haza!",* hogyan szerveződnek rögtönzött szavalókórusok ...

Hadd idézzünk fel csak egyet azok közül, akik már a Bem téren a fiatalok közé keveredtek, a *Kik voltak, mit akartak* című dokumentáció alapján (Hollós Ervin könyve, Kossuth Könyvkiadó, 1967):

„Stammberger György egykori SS-százados szintén ott van a tüntetők között. Estére, vagyis órák alatt már fegyveres csoportot szervez, és a Rádiót ostromolja. A Rádió elfoglalása után ő javasolja, hogy a Rádió védelmezőinek a kivégzését ne a temetőben, hanem az eredeti tervtől eltérően, a helyszínen hajtsák végre. A Rádióból Rákosszentmihályra megy, ahol fegyveres ellenforradalmi csoportot alapít. Itt két nap múlva, az övéi között, nyugodtan megmondhatja, hogy SS-százados volt, és a Rádió elfoglalásában részt vett."

A tüntetők száma — amíg a Petőfi térről a Bem téren át a Parlamenthez értek — mintegy százezerre növekedett. E néhány óra alatt nemcsak a jelszavak lettek mind vadabbak; az egész légkör megváltozott. Mire leszállt az este, a budapesti utcákon egy egészen más közeg uralkodott — akik ismerték a 45-ben megbukott ellenforradalmi rendszer világát, azoknak összeszorult a torka, úgy tűnt sokaknak, visszajött a múlt.

Jellemző epizódja a Parlament előtti gyűlésnek, amelyen a részvevők kívánságára Nagy Imre rövid beszédet mondott, hogy őt is lehurrogták, mert szavait így kezdte: *„Elvtársak!"* Fülsiketítő fütyülés, dühöngő kiáltások orkánja fogadta ezt a megszólítást: *„Nem vagyunk mi elvtársak!"* — ordították. Újra belekezdett a szövegbe, most már „helyesbítve" magát: *„Honfitársak! Barátok!"* Enyhe, inkább kényszeredett taps honorálta a helyesbítést, de szavai így is hatástalanok maradtak; a Szózatot is hiába énekeltette.

Csak akkor mozdult meg a tömeg, amikor az a hír terjedt el, hogy a Rádiónál „lövik az embereket". A legtöbben szedelőzködtek: irány haza, erről már nem volt szó. A híresztelés tudatos koholmány volt (akkor még egyetlen lövés se dördült el a Bródy Sándor utcában), és ugyanazok terjesztették el, akik addigra teherautókat hozattak a Kossuth Lajos térre, amelyeken több száz tüntetőt a Rádióhoz szállítottak.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága 1956. decemberi határozata így elemezte az október 23-án kezdődött eseményeket:

„Az október 23-án Budapesten tüntető fiatalok többségét a Rákosi—Gerőklikk hibái és vezetési módszerei feletti elkeseredésében az a szándék vezette, hogy a hibákat megszüntetve, a népi demokratikus rendszer alapjait megerősítve, a szocializmus építésének útján haladjon az ország... Az októberi események minden részvevője tudja azt is, hogy már a budapesti fegyveres felkelést megelőző órákban — a délutáni diáktüntetésen — megjelentek az olyan, kimondottan ellenforradalmi jelszavak és követelések is, mint »Le a vörös csillaggal!«, »Ne használd az elvtárs szót!«, »Nem, nem soha!«, s ugyanakkor megkezdődött a vörös zászlók égetése is. Az ellenforradalom... már a felkelés első óráiban, október 23-a estéjének katonai akcióiban is szervezetten vett részt, és tudatosan, saját céljai irányában befolyásolta az eseményeket...”

Ami október 23-án, az esti órákban és az éjszaka folyamán történt — vagyis az ellenforradalom fegyveres támadása a néphatalom kulcsfontosságú intézményei ellen, a katonai puccsok rendje és módja szerint —, mindez nem szerepelt a revizionisták terveiben. Az ellenforradalom már ezen az estén túllépett rajtuk. Ez nem menti, hanem súlyosbítja a felelősségüket, ám fontos tisztázni, különben érthetetlenné válik: mi történt a következő napokban, amikor egy ideig azt lehetett hinni, hogy Nagy Imre és elvbarátai is ellenzik a fegyveres ellenforradalmat, csupán erő híján tesznek *engedményeket.*

Ezeket a fegyveres akciókat, semmi kétség, „hivatásos” puccsisták szervezték meg és hajtották végre, profi terrorkülönítményesek, akik nem haboztak a cselekvésben. Mint az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. decemberi határozata is megállapította:

„Mindenki előtt világos volt, hogy azokat a katonai manővereket, amelyek gerillacsoportok részvételével, a Rádió ostromával egyidejűleg, a legfontosabb katonai és állami vezetési szervek, a józsefvárosi telefonközpont nemzetközi vonalának osztálya, a lakihegyi rádióállomás, a Ferihegyi repülőtér, a Fegyvergyár, a Timót utcai katonai fegyverraktár elfoglalását célozták, nem az október 23-án délután békésen tüntető egyetemi hallgatók, hanem csak igen tapasztalt és képzett ellenforradalmi diverzánsok szervezhették meg.”

A nyugat-berlini *Tagesspiegel* négy nappal az események után, október 27-én, ugyanezt állapította meg:

„A felkelők pontosan kidolgozott stratégiai terv szerint jártak el. Rajtaütésszerűen kaparintották meg Budapest hat ideggócát.”

A Rádiónál 1956. október 23-án este *8 óra 4 perckor* adták le az első lövéseket. A védők viszont csak *éjfél után* kaptak teljes tűzparancsot. Addigra a helyzetük már reménytelenné vált. Tehergépkocsik egymás után szállították ide a fegyveres csoportokat; ezek megszállták a szemközti házakat, onnan tüzeltek az épületre. A védők között mind több volt a halott és a sebesült. Végül is az ellenforradalmárok elfoglalták az épületet. (Más kérdés, hogy az adót addigra már átkapcsolták a Parlamentbe.)

Az akciók egy másik célpontja a József-telefonközpont volt, ahová a nemzetközi vonalak futottak be. Az egyik szemtanú, Gróf Konrád feljegyzéséből:

„A Horváth Mihály tér 2-es számú házban lakom, onnan néztem végig, mi történik 23-án este 23 órakor. A három teherautóval érkezett civil fegyveresek két részre oszlottak. Eközben állandóan járt egy BMW személykocsi, amely utasításokat adott. A hátsó kaputt egy háromtonnás tehergépkocsival betörték és a tömeg betódult a posta hátsó udvarára.” (Párttörténeti Intézet Archívuma.)

Ami a fegyvereket illeti, az ellenforradalmi kommandóknak — kis számban — Nyugatról behozott géppuskáik is voltak; az egyetemek katonai oktatási tanszékeiről és a különböző sportegyesületekből hoztak el fegyvereket; volt, ahol egyszerűen elvették a katonáktól, rendőröktől, akiket — kellő vezetés, eligazítás, parancsok híján — könnyű volt le-

Leverik a vörös csillagot a kecskeméti rendőrség homlokzatáról.

Az ellenforradalmároktól összeszedett, köztük sok, Nyugatról behozott fegyver.

Az első erőszakos fegyveres támadás a rádió ellen indult, ahol az épület őrzésére kirendelt államvédelmi sorkatonák közül sokat meggyilkoltak.

fegyverezni. De a legtöbb fegyvert a honvédségi fegyverraktárakból, illetve a fegyvergyárakból, erőszakkal szerezték meg. Az egyik később felelősségre vont és elítélt részvevő így számolt be a Lámpagyár elleni támadásról:

„A Rádiótól mentünk. A Lámpagyárhoz érve a csoport egy része behatolt a gyárba, hogy fegyvert szerezzen, a másik része azért maradt kint, hogy biztosítsa a gyárban levőket. Közben autóval megérkezett az igazgató és a párttitkár, valamint egy ismeretlen. Körbefogtuk, megfenyegettük. Ezalatt a másik csoport megtalálta odabenn a fegyverraktárat, és elkezdődött a fegyverek kiszállítása . . ."

Az első este egyik gondosan szervezett akciója a Dózsa György úti Sztálin-szobor ledöntése volt, ahol fegyveres civilek kíséretében már kora este csoportok jelentek meg lángvágó berendezésekkel, csörlőkkel, tehervontatókkal; a szobrot ledöntötték, és még az este folyamán a Rákóczi út és a Nagykörút kereszteződéséhez szállították; ott verték szét kalapácsokkal. Erre sem spontánul került sor; az ellenforradalmárok *jelképnek* szánták, s nem a sztálini személyi kultusz, hanem a Szovjetunió elleni jeladásnak, a szovjetellenes hisztériakeltés eszközének. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az, hogy ezzel egy időben — a vörös csillagokon és a vörös zászlókon kívül — folyt a Lenin-képek sárba tiprása; leszedték a Lenin körút utcatábláit, égették Marx és Engels könyveit és így tovább.

Az erőszaknak még útját lehetett volna állni, ha a politikai vezetés és a népköztársaság fegyveres szervei kellő gyorsasággal és határozottsággal léptek volna fel.

Gerő Ernő először ugyan halogatta a Központi Vezetőség összehívását; este fél 8-kor még azt közölte a rádió, hogy október 31-én ül össze a testület; fél 9-kor már arról volt szó, hogy néhány napon belül, fél 11-kor viszont felhívást intéztek a KV tagjaihoz, hogy azonnal üljenek össze. Gerő este 8-kor rádióbeszédet mondott, amely a rend helyreállítására, a nyugalom megőrzésére szólított fel, óvott az ellenforradalmi veszélytől; azonban mindez pozitív hatás nélkül maradt, egyfelől mert nem kísérték a szükséges intézkedések, másfelől mert Gerő fellépése ingerelte a közhangulatot, amit az ellenforradalmi agitátorok ügyesen ki is használtak. Elterjesztették és a városban futótűzként el is terjedt, hogy Gerő *„csőcseléknek"* nevezte a tüntetés részvevőit, amiről szó sem volt; sem ezt a szót, sem hasonló kifejezéseket nem használt.

Az éjszaka folyamán megtartott ülés már felismerte a helyzet súlyosságát, és ennek megfelelően is határozott. Az MSZMP Központi Bizottságának beszámolója erről ezt mondta az 1957-es országos pártértekezleten:

„Október 24-re virradóra a Központi Vezetőségnek volt harci programja. Ha e harci programhoz tartjuk magunkat, az ellenforradalmi lázadás nem tudott volna ilyen mértékben kibontakozni, és ilyen károkat okozni. Miből állt a Központi Vezetőség harci programja? Abból, hogy aki fegyverrel támad a magyar állam intézményeire, az ellenforradalmár, és azt fegyverrel kell megsemmisíteni. Tömöríteni kell az erőket, mozgósítani kell a hadsereget, az államvédelmi, a karhatalmi erőket, és minden mozgósítható erőt, fel kell fegyverezni a munkásokat. A Szovjetunióhoz kell fordulni, hogy szükség esetén — mivel látszott, nem csupán belülről kezdeményezett ellenforradalomról van szó — a Szovjetunió katonai segítségét is kérjük . . . Ezen a Központi Vezetőségi ülésen, ahol a harci programot kidolgoztuk, jelen volt Nagy Imre is. Nagy Imre ezzel a programmal egyetértett."

Miért kerekedhettek felül a reakció erői?

Miért nem valósult meg a Központi Vezetőség október 23-ról 24-re virradó éjszakán elfogadott akcióprogramja, miért sikerült az ellenforradalmi különítményeknek felülkerekedniük? A kérdés nem akadémikus. A fegyveres lázadás híre nagy megdöbbenést keltett; a szocializmus hívei, kommunisták és pártonkívüliek egyaránt, általában fel voltak háborodva, amikor értesültek a fegyveres támadásokról. A pártszervezetek pedig valósággal ostromolták a magasabb szerveket, azok pedig a pártközpontot: fegyvereket követeltek, eligazítást, illetve utasítást, hogy mit tegyenek. A legtöbb helyen megértették, most nincs itt az ideje vitatkozni azon, hogy melyik régebbi hibát hogyan kell kijavítani, a mindent megelőző és legfőbb követelmény: *a népi hatalom, a törvényes rend megvédése.*

Ami a munkásosztályt illeti, a gyárakban dolgozókat, azok október 23-án éjjel szinte mindenütt elhárították az ellenforradalmi csoportokat, amelyek munkásokat hívtak volna akcióikhoz, illetve le akarták állítani a munkát az üzemekben. Íme, egy jelentés a sok közül, a KGM Hajóipari Igazgatóságának rendészetétől, amelyet október 24-én a miniszternek tettek:

„A Dej Hajógyárban 23-án, este 11 óra előtt néhány perccel három fővárosi autóbusz érkezett a gyár elé, megrohamozták a főkaput, kiemelték, és behatoltak a gyárba. Azt mondták, munkásokat kívánnak toborozni a Rádióhoz, ahol munkásvér folyik. Közölték, másnap az üzem nem dolgozhat, sztrájkolni kell a követelésekért. A mi dolgozóink nem mentek velük, mire szitkozódtak, és elmentek... Az Óbudai Hajógyárban 23-án, kedden este 300 főnyi fiatal jött be a gyárba, és ledöntötte a Sztálin-szobrot. Utána elvonultak egy kis csoport kivételével, amely fel akarta gyújtani a szovjet exportra készülő hajókat. Itt is sztrájkra szólítottak fel. A munkások elzavarták őket." (Párttört. Int. Arch.)

A gyárak többsége fegyvertelen volt. A csepeli gyárőrség például csövekkel, rudakkal kergette el az ellenforradalmárokat.

A munkások magatartása a következő napokban is elutasító volt. A helyzetet, amely mind kuszább lett, átlátni nem tudták, de zömük gyanakvással és fenntartással viseltetett a demagóg jelszavak iránt, a véronást megengedhetetlennek tartotta. Elbizonytalanodásukat később is leginkább az mutatta, hogy igyekeztek kívül maradni az eseményeken, az országos sztrájk meghirdetése után a legtöbben odahaza ültek, és csak a rádión keresztül követték a fejleményeket. Ha határozottabb lett volna a vezetés, a munkások aktívan felléptek volna az ellenforradalommal szemben, megvédték volna a szocialista államhatalmat. A határozatlanság, a vezetésben levő szektás csoport kishitűsége — a többi között félelme a munkások felfegyverzésétől —, a fokozódó zűrzavar mindinkább megbénította a többséget.

Hasonló volt a helyzet a honvédségnél és a rendőrségnél: a központi

döntések nem jutottak el a különböző egységekhez és szervekhez, illetve olyan határozatlan formában, amely lehetetlenné tette az erők megfelelő mozgósítását. Az MSZMP országos értekezlete 1957-ben ennek okait elemezve megállapította:

„Magyarországon október 23. és november 4. között is nagyobbak voltak a szocialista forradalom erői, mint a burzsoá ellenforradalomé. Míg azonban ez utóbbiak szervezettek és aktívak voltak és a népköztársaságot védő erők közé is beférkőztek, addig a szocialista forradalom erői a vezetésben működő árulók miatt dezorganizálódtak."

A Központi Vezetőség a 24-re virradó éjszaka katonai bizottságot állított föl azzal a feladattal, hogy karhatalmi célokra szervezze át a honvédségi alakulatokat, indítsa el a munkások felfegyverzését, és biztosítsa az együttműködést a magyar és a szovjet csapatok között. Nagy Imre, akit ezen az ülésen visszavettek a Központi Vezetőségbe és a Politikai Bizottságba, és miniszterelnöknek javasoltak (Gerő Ernő első titkári funkciójának megerősítése mellett), részt vett az akcióprogram kidolgozásában és azon a PB-ülésen is, ahol elhatározták, mit kell katonailag tenni:

„... ismételten felszólalt és kereken kijelentette, hogy az ellenforradalmárokat le kell törni, statárium kell, a Szovjetunióhoz kell fordulni és így tovább. Nagy Imréék tehát úgy tettek, mintha egyetértenének a párt harci programjával, amellyel az ellenforradalmi lázadást le kell verni. Ez igen fontos körülmény. A későbbiekben azután kiderült, hogy nem erről van szó, hanem arról, hogy Nagy Imréék átmentek az ellenség táborába." (Az MSZMP 1957. júniusi országos értekezletének beszámolójából.)

Nagy Imréék tehát egyfelől csatlakoztak a párt vezető testületeiben elfogadott irányvonalhoz, ugyanakkor — a fegyveres testületekben is elég nagy számban meglevő bizalmi embereiken keresztül — visszatartották a cselekvést, lefogták a harcolni kész párttagok és pártonkívüliek kezét. Hogyan működött ez a „mechanizmus", arra álljon itt egy jegyzőkönyvi részlet Kopácsi Sándor (1956-ig budapesti rendőr-főkapitány) 1958-as bírósági peréből, amelyet a Tájékoztatási Hivatal akkor nyilvánosságra hozott. Tudni kell, hogy Nagy Imre hívei Kopácsi segítségével a budapesti főkapitányságot egyik irányító központjukká változtatták.

„KOPÁCSI: Az ott levő írók és újságírók, Aczél Tamás, Gimes Miklós, Méray Tibor, Szilágyi József és mások, akik állandó kapcsolatban voltak Nagy Imrével, arról beszélgettek folyton, hogy ami történik, az forradalmi demokratikus mozgalom. Ennek az értékelésnek az volt az eredménye, hogy én meginogtam, és olyan utasításokat kezdtem kiadni, hogy a kerületi kapitányságok kerüljék a harcot, lehetőleg tárgyaljanak a támadókkal."

Egyébként Kopácsi ugyanezt nyilatkozta a Magyar Világ című lap 1956. november 1-i számában. A köztе és az ellenforradalmárok között kialakult kapcsolatokról azt mondta:

„Hallgatólagos megegyezés született a tüntetők és a rendőrség között: órákon belül azonban már a valóságos megegyezés is megtörtént, olyannyira, hogy éjszakánként a fegyveres csoportok vezetői hivatali szobámban tartották megbeszélésüket. A tüntetők kívánságára a rendőrség őrizetében levő foglyokat elengedtük."

Végh Tivadar rendőr alezredes visszaemlékezéséből:

„1956 októberében a VII. kerületi kapitányság vezetője voltam. 23-án jelentettem, hogy röpcédulázás folyik és utasítást kértem ezzel kapcsolatban. Azt a választ kaptam, hogy ehhez a rendőrség nem nyúlhat hozzá. A kapitányság előtt gépkocsival ellenforradalmárok jelentek meg. A veszélyes helyzetre tekintettel utasítást kértem. Kopácsitól azt a választ kaptam, hogy nem szabad a tömegre lőni, tárgyalni kell velük. A huligánok fegyvert követeltek tőlünk. A tárgyalások után a főkapitányságról azt az utasítást kaptuk, hogy a fegyvereket adjuk át és vonuljunk be a főkapitányságra." (Fehér Könyv, 1958.)

Más kerületekben is az a képtelen helyzet állt elő, hogy a kapitányságok — parancsra — azoknak adták át a fegyvereket, akikkel régebben — mint köztörvényes bűnözőkkel — szemben álltak.

Majdnem azonos jelenségekkel lehetett találkozni a katonai vezetés némely központjaiban. A revizionis-

ták már hónapokkal előbb megkülönböztetett figyelmet fordítottak a néphadsereg bomlasztására. A tiszti iskolások — parancsnokaik engedélyével — részt vettek az október 23-i délutáni tüntetésen. Az ellenforradalmárok és revizionisták erre azt terjesztették, hogy „a hadsereg átállt". Ez persze nem volt igaz, de tény, hogy Budapesten jóformán nem volt harckész állapotban levő helyőrség, nem voltak tervek rendkívüli helyzetek esetére. Mindezt tovább súlyosbította jó néhány vezető beosztású katona- és rendőrtiszt behódolása. Újra beigazolódott: *ha egy szocialista országban megbomlik a párt egysége, zavarok keletkeznek a párt és a tömegek között, megbénulnak a fegyveres erők is.*

Október 24-ére elkerülhetetlenné vált, hogy Gerő Ernőt leváltsák posztjáról. Az október 25-én ismét összeült Központi Vezetőség fel is mentette, és Kádár Jánost választotta meg első titkárának, aki október 25-én rádióbeszédet mondott, amelyben — nevén nevezte az ellenséget — harcra szólított ellene.

„... A súlyos helyzetnek, amibe kerültünk, az a jellemzője, hogy különböző elemek keverednek benne. Ifjúságunk egy része békésen indult, és a részvevők nagy többségének céljaiban becsületes felvonulása néhány óra múltán a bekapcsolódott népellenes ellenforradalmi elemek szándékai szerint, a népi demokrácia államhatalma ellen irányuló fegyveres támadássá fajult... A népköztársaságunk államhatalma ellen irányuló fegyveres támadást minden lehetséges eszközzel vissza kell verni."

A párt mozgósító felhívásainak eredményeképpen megindult a forradalmi erők szervezkedése is. Az elsők között a volt partizánok fogtak fegyvert. 25-én már vagy *háromszázan* jelentkeztek a Partizán Szövetségben; több akcióban, fontos középületek védelmében vettek részt; ők segítettek visszafoglalni a Szabad Nép székházát is, amelyet a rádióval egy időben ellenforradalmárok szálltak meg. Szinte minden kerületi pártbizottságon százával jelentkeztek a

A főváros lakosságának zöme a harcok elmúltával mozdult ki otthonából, és megdöbbenve vette számba a pusztítást.

kommunisták, hogy védjék a pártszékházakat. Vidéken egy sor helyen aktívan léptek fel a rendszer hívei. Íme, néhány adat:

„Október 26-án a Nagyatádról érkezett katonaság rendet teremtett Pécsett. Kalocsán megvédték a börtönt, szétszórták a támadókat. Cegléden katonai rendőrség alakult, és fenntartotta a törvényes hatalmat. Esztergomban visszafoglalták a tanácsházát az ellenforradalmároktól. Kecskeméten a kiszabadult rabok, más emberekkel együtt, fegyveres harcot kezdtek, de a repülősök tűzcsapása után a lövészegységek felszámolták az ellenforradalmi csoportokat... Kiskunhalason munkás-paraszt-katona tanács alakult a párt és a katonai parancsnokság képviselőiből, és ez biztosította a népi demokratikus hatalom védelmét... Az 5. gépkocsizó hadosztály egységei a Duna—Tisza közén október 28-ig teljesen helyreállították a rendet." (Berecz János: Ellenforradalom tollal és fegyverrel, 1956. című tanulmányából.)

A helyileg, bizonyos körzetben érvényesülő ellenakciók azonban nem fordíthatták meg az alapvető tendenciát, amelyet Nagy Imre és környezete azért határozhatott meg, mert módja volt belülről is hatni az irányításra, kívülről meg nyomás alá helyezte a hatalmi szerveket. Belülről fékezték a forradalmi erők megszilárdulását, akadályozták határozott fellépésüket, kívülről pedig — előbb közvetve, majd közvetlenül is — szították az amúgy is megzavarodott közhangulatot, bátorították az ellenséges elemeket.

Kezdetben Nagy Imre is arról beszélt, ha visszafogottabban is, mint mások, hogy akik fegyverrel támadtak a néphatalomra, azok ellenforradalmárok; a fegyverletétel és fegyverbeszolgáltatás időpontjának újbóli és újbóli elhalasztásával párhuzamosan azonban „differenciálni" kezdett, „ellenyészőnek" nevezte azoknak a számát, akik „burzsoá restaurációt kívánnak", s ezt a felfogást erőltette rá a Központi Vezetőségre is. Ezt a sort Nagy Imre azzal folytatta, hogy a törvénytelen fegyveres csoportokkal tárgyalásokba bocsátkozott. Fordulatot jelentett, hogy a fegyverletétel követelését felváltotta a fegyvernyugvás ajánlatával, ami lényegében az ellenforradalmárok elismerését jelentette, felajánlkozást a velük való együttműködésre. Nem is szólva arról, hogy Nagy emberei már korábban is tájékoztatták az ellenforradalmárokat a pártban és a kormányban hozott *katonai* jellegű döntésekről!

Nagy Imre miniszterelnök a néphadsereg áruló ezredesével, az ellenforradalmi fegyveres szervezkedés egyik vezérével, Maléter Pállal tárgyal.

A hétpróbás fasiszták között Varga János, volt csendőrtiszthelyettes is porondra lépett: Kajárpécen megverte, majd a padlásról ledobta a falu pártitkárát.

Az ellenforradalom kiszabadította a börtönökből a háborús bűnösöket, a köztörvényes bűnözőket, ezzel aktivizálva és saját szolgálatába állítva őket.

A „felkelők" a magyar reakció hírhedt képviselőjét, Mindszenty Józsefet sietve kiszabadították házi őrizetéből, és Budapestre szállították, ahol nem késlekedett nyíltan restaurációt követelni.

Már a Központi Vezetőség október 26-i ülésén a Nagy-csoport azzal állt elő, hogy azt a mozgalmat, amelyet még két nappal előtte ők maguk is ellenforradalomnak neveztek, ismerjék el *nemzeti demokratikus* megmozdulásnak. Nagy Imre egyik híve, a Petőfi-körös Nagy Balázs Brüsszelben a Magyar Szemle 1960. januári számában ezt írta:

„Nagy Imre nem csinálhatott egyebet, csak azt, amit csinált, nevezetesen: olyan messzire kényszerítette a pártot, amilyen messze az adott viszonyok között elmehetett."

A hivatásos ellenforradalmárok nem tétlenkedtek egy pillanatig sem. Támadásuk fontos állomása volt, hogy október 25-én megnyitották a börtönöket. Arra hivatkozva, hogy régebben törvénytelenül elítéltek ártatlan embereket (akiket valójában 1956 elejéig mind szabadon bocsátottak), az országra, mindenekelőtt a fővárosra rászabadították a köztörvényes bűnözők ezreit, törvényesen elítélt kémeket, fegyveres összeesküvőket, ellenforradalmi szervezkedésekben részt vett horthysta tiszteket, háborús bűneik miatt bebörtönzött nyilasokat, hírhedt csendőrnyomozókat, az 1919—20-as évek tömeggyilkos különítményeseit. Október 25-től 31-ig összesen 9962 köztörvényes és 3324 politikai bűnözőt szabadított ki az ellenforradalom. Többségük azonnal fegyvert kapott, nagy részük nyomban csatlakozott a különféle ellenforradalmi, rendszerellenes szervezetekhez.

A kiszabadultak között volt — csak a példa kedvéért említünk itt néhányat a sok közül — az 1935. évi atkári csendőrsortűz parancsnoka, Baricz Károly, akinek kezéhez nyolc ember vére tapad. Kiszabadultak Rózsa Ferenc és Schönherz Zoltán, a munkásmozgalom két mártírjának kínzói, Beál József és Bokor Gyula detektívek, szabadon bocsátották Dövényi Nagy Lajost, a Magyar Futár fasiszta förmedvény háborús bűnös szerkesztőjét. Kiszabadították és külön biztonsági konvojban ausztriai

birtokaira szállították herceg Eszterházy Pált, Horthy-Magyarország legnagyobb világi földbirtokosát, akit korábban összeesküvés szervezése miatt ítéltek el. A kiszabadítottak között voltak az 1953-ban részben felszámolt *„Botond Hadosztály"* vezetői és tagjai is, akiknek a Rádió és a középületek elfoglalására, a raktárak és a tehergépkocsi-telepek megtámadására készített tervét már 1953-ban lefoglalták. (Nagyjából e terv szerint folytak az október 23-i akciók!)

Közönséges bűnözők is bekapcsolódtak az események irányításába. A sokszorosan elítélt Újvári József például a „nemzetőrség" VIII. kerületi „parancsnokaként" a kerületi rendőrkapitányságon ütötte fel főhadiszállását. Ő adott parancsot a kerülethez tartozó kommunisták, államvédelmi tisztek, munkásból lett vezetők őrizetbe vételére.

„Újvári több esetben részt vett a rablásokban és lopásokban is. Konkrétan meg tudom jelölni, hogy a Bérkocsis utca és a József körút sarkán levő italboltot, a Rákóczi úti Csemege boltot, a Teleki tér és Kun utca sarkán levő italboltot, a Rózsa téri Nagycsarnokot is Újvári vezetésével törték fel és rabolták ki." (Újvári titkárnőjének vallomásából.)

A börtönökből kiszabadult bűnözőkkel tetemesen megerősödött ellenforradalmi bandák 25-én, 26-án ugrásszerűen fokozták aktivitásukat. Október 25-én a kormány feloldotta az addig (elvben legalábbis) érvényben levő kijárási tilalmat. Ennek bejelentése után az ellenséges elemek elterjesztették a hírt: a Parlament előtt nagy tüntetés lesz. (*„Aki magyar, velünk tart!"* — ez volt akkoriban az efféle toborzások jelszava.) A munkából hazatérő kíváncsiakkal együtt több ezer ember össze is gyűlt az Országház előtt, amikor a tömeg mögött levő házak tetejéről géppuskatűz zúdult az emberekre. Majdnem százan terültek el holtan a kövezeten. *„Az ÁVO lőtt!"* — ordították az ellenforradalmi uszítók. — *„Minden ÁVO-s bűnös!"* — kiabálták. Valójában a legszemérmetlenebb provokáció történt, amelynek nyilvánvaló célja az állambiztonsági szervezetnek — a rendszer akkor még legintaktabb szervezetének — a végleges befeketítése volt, és annak a lincshangulatnak a felkeltése, amely a következő napokban aztán el is árasztotta a budapesti utcákat.

Az Államvédelmi Hatóságról (amelyet ÁVH-nak, olykor korábbi neve után ÁVO-nak nevezett a köznyelv) tudni kell, hogy annak valóban bűnös vezetőit már az ellenforradalom előtt eltávolították posztjaikról. Péter Gábort, a szervezet korábbi vezetőjét már elítélték, és Farkas Mihály is, aki a kritikus években „felügyelte" a politikai rendőrséget, letartóztatásban volt, perére várt. A valóban kompromittáltakon, bűnösökön kívül, akik között jó néhányan a törvényszegés galádságait alantas indulatokból is vállalták, egy sor kiváló ember, meggyőződéses forradalmár is tevékenykedett ebben a szervezetben. Voltak köztük olyanok is, akik mihelyt rádöbbentek a koncepciós eljárások valódi mivoltára, szembeszegültek az utasításokkal, vállalva az üldöztetést, vagy az öngyilkosságba menekültek. „Államvédelmista" volt ezenkívül több ezer fiatal sorkatona, akinek a legkisebb felelőssége sem volt és nem is lehetett abban, ami 1953 előtt történt.

A parlamenti sortűz után fél órával már harsogta a vérfürdő hírét a Szabad Európa Rádió, és követelte: *„Megszüntetni a bűnös ÁVH-t!"* (R. T. Holt amerikai kutató Szabad Európa Rádió című könyvében [1958., Minneapolis] megírta, hogy a SZER addigi 6—7 órás napi adásidejét október 24-től 24 órás adásidőre állították át.) A legdöbbenetesebb mindebben persze az volt, hogy Nagy Imre azonnal engedett a nyomásnak, és a Politikai Bizottságban azzal állt elő, hogy „a tömegek" követelésének eleget kell tenni. Később be is jelentette, hogy — feloszlatva a régieket — új karhatalmat alakítanak.

Bécsi rendszámú gépkocsi, amerikai zászlóval. Ilyen és hasonló autókon jártak a Nyugatról ide irányított diverzánsok, amelyeknek utasai nyíltan biztatták az ellenforradalmárokat.

Hogy ez valójában mit jelentett, ez egyértelműen kiderül Kopácsi Sándor bírósági vallomásából:

„1956. október 26-án kötöttem megegyezést a felkelők vezetőivel, amikor a főkapitányságon fegyverszüneti tárgyalást folytattunk. Jelen voltak a felkelő csoportok vezetői, akik közül név szerint Dudás Józsefre, Pongráczra és Antalóczyra emlékszem. A megegyezés egy félóra alatt létrejött. Ettől kezdve a felkelők vezetői rendszeresen bejártak a Budapesti Főkapitányságra, majd október vége felé beválasztották őket a karhatalmi bizottságba . . . Lényegében döntő befolyásuk volt a Karhatalmi Bizottság irányításában."

Az ellenforradalmárok ténykedéseit mind operatívabban befolyásolta az amerikai irányítás alatt álló, Münchenben székelő Szabad Európa Rádió. Akkori szerepéről sokat írtak Nyugaton, így Robert T. Holt már idézett könyvében:

„München mindennap kap távgépírón napi taktikai irányítást Magyarországgal kapcsolatban New Yorkból."

Horváth Béla és Vámos Imre, a Szabad Európa Rádió két volt munkatársa, a Látóhatár 1962. februári számában ezt írta:

„A SZER nagy müncheni épülettömbje ezekben a napokban megtelt a világ minden részéről érkező futárokkal, a pártok és érdekeltségek küldöttségeivel, a hidegháború haditudósítóival, az úgynevezett kremlinológusokkal, akik tanácsokat adtak a kommentátoroknak. Özönével érkeztek a kábeltáviratok és utasítások New Yorkból, mit, hogyan adjanak tovább az éterben."

A SZER nemcsak politikailag irányított, hanem konkrét katonai tanácsokat is adott a harcmodor és a harci formák kiválasztásához. Egy további idézet a Látóhatár cikkéből:

„A Szabad Európa Rádió közvetlen kapcsolatot tartott még egyes fegyveres ellenforradalmi bandákkal is. A Corvin köziekkel például oly módon, hogy este 23 órakor adta nyílt adásában rejtjeles utasításait, míg a Corvin köziek éjjel egy órakor válaszoltak, rövidhullámú rádiójuk segítségével."

A fegyveres csoportok többségét katonailag iskolázott vezetők irányították. A legjelentősebb, a Corvin közi, már október 24-én hajnalban megalakult; elfoglalták a Corvin mozit, a Kisfaludy köz 4. számú ház első emeletét és a Práter utcai iskolát. A Rádió és a Szabad Nép-székház ostromában részt vett börtönviseltek, egykori horthysta tisztek és más levitézlett alakok, különféle alvilági figurák és néhány tucat diák alkotta az első törzsgárdát. (Itt is, mint másutt, nagy számban lumpen elemek csatlakoztak hozzájuk, akiket a rend iránti gyűlölet mellett a rablás lehetőségei is csábítottak.) Másnap, október 25-én a Corvin köz kiegészült az átellenben levő Killián-laktanyával, 28-án már több mint 300-an, 30-án ezren települtek be a jól védhető, összefüggő Corvin-komplexumba.

Ugyancsak jól védhető támaszpontot foglalt el a Baross tér 19-es számú házban az úgynevezett *„Baross tériek csoportja"*, valamint *„Szabó bácsival"* — Szabó János volt horthysta őrmesterrel — az élen a *„Széna téri csoport"*. Ez utóbbihoz csatlakozott egyébként egy 100 tagú „bányászcsoport" is, valójában börtönből szabadított politikai és köztörvényes bűnözők, akiket gróf Andrássy Alfréd hozott a börtönbányából Budapestre. Szabó János „szellemi" vezérének a Szabad Nép-székházat elfoglaló Dudás Józsefet választotta, aki viszont önmagát nevezte ki a „Magyar Nemzeti Bizottmány elnökének és az összes szabadságharcosok vezérének". Nagy ellenforradalmi erőt képviselt a *„Tompa utcai csoport"*; ők ellenőrizték a Petőfi-hidat, a Ferenc körutat, az Üllői út és a Mester utca környékét. Emellett azt a feladatot kapták, hogy égő benzines palackokat dobjanak szovjet harckocsikra, és az előtűnő katonákat lőjék le. Ezt a „fejvadászatot" folytatta több más banda is. Csepelen *Bordás András* Kossuth-díjas esztergályost és *Kalamár József* tanácselnököt egy ilyen banda gyilkolta meg. A fővárosban több mint harminc támaszpontja volt az ellenforradalomnak.

Az ellenforradalmi terror dühöngését a jelképek megsemmisítésével kezdte: zászlóégetés Budapesten.

A rémület napjai

Október 27-én a lapok rendkívüli kiadásban közölték, hogy Nagy Imre megalakította „nemzeti kormányát". A kormány összetétele annyiban világosan utalt a koalíciós időkre, hogy a miniszterelnök helyettesei között, a kommunisták képviselője mellett helyet foglaltak volt kisgazdapárti és volt nemzeti parasztpárti politikusok. A miniszterek többsége az MDP tagja volt, java részük már korábban is vezetett tárcát. De a régi koalíciós pártokból is olyanok vettek részt, akik annak idején azok baloldalához tartoztak. Ez alól Tildy Zoltán, a Független Kisgazdapárt volt elnöke és Kovács Béla, egykori főtitkára volt a kivétel. Ami az utóbbit illeti, ő később segítette a konszolidációt, de ekkor még egyértelműen a hatalom jellegének megváltoztatása mellett volt; 1956. október 27-én így nyilatkozott a sajtónak:

„Szükségesnek láttam egy koalíciós kormány megalakítását, mivel lehetetlen, hogy a Magyar Dolgozók Pártja egyedül vigye tovább az ország ügyeit... Nyilvánvaló hogy az új kormány feladata nemcsak az ország ügyeinek jobb vitelében kell hogy megnyilvánuljon, hanem országunk demokratikus alapjainak lerakásában is..."

A koalíciós jelleget volt hivatva alátámasztani a „nemzeti" elnevezés is. Ami a kommunista miniszereket illeti, olyanok is bekerültek a kormányba, akiknek a régi pártvezetéssel már korábban politikai konfliktusaik voltak, mint — hogy csak a legismertebbeket nevezzük meg — *Münnich Ferenc* vagy *Lukács György*, de azért nem osztották Nagy Imre nézeteit. Egyébként sem helyes azt képzelni, hogy e kormánynak valami egységes platformja lett volna. Többen például igen határozottan ellenezték Nagy Imre terveit a Varsói Szerződésből való kilépésre. Csakhogy a törvényes rend itt is felbomlott. Nagy Imre néhány tanácsadójával döntött el mindent.

Az ellenforradalom, ugyancsak a revizionisták támogatásával, nemcsak fegyveres támaszpontokat létesített, hanem kiépítette politikai hadállásait is. Az egyik jelszó az volt, hogy „Minden üzemben válasszák meg a munkástanácsokat!" Ami az adott szituációban korántsem az üzemi demokrácia szélesítését vagy kiterjesztését jelentette, hanem azt, hogy az üzemekben a *párt helyett* a munkástanácsok vegyék át a politikai vezetést. A kommunisták is rájöttek erre, és jó néhány üzemben azzal vágtak elébe, hogy ők kezdeményezték a munkástanács megalakulását. De többnyire nem ez történt; legtöbbjüket deklasszáltak alakították meg, köztük sokan a szocialista rendszer esküdt ellenségei, akik a politikai hisztéria légkörében terrorizálták a munkásokat; no meg a zavarosban halászó, karrierista ambícióktól fűtött elemek, akiknek legfőbb gondjuk az üzemi vezetők diszkreditálása, elmozdítása volt — személyes pozíciók reményében. Egyébként a dolgozók egyszerű többsége sem választotta ezeket a szerveket. Országos sztrájk lévén, csak egy töredékük volt jelen az ún. „választásoknál".

A Villamosgép- és Kábelgyárban például október 27-én a munkásta-

nács-választásnál 161 dolgozó volt jelen, holott a gyárnak több mint kétezer dolgozója volt. A Kender-Juta 1600 dolgozójából — a korabeli jegyzőkönyv szerint — 63-an voltak jelen a munkástanács-választásnál. A Kőbányai Sörgyárban — a munkástanács október 30-i jegyzőkönyvéből — mindössze negyvenen választották meg a munkástanácsot. Egy sereg helyen néhány ember egyszerűen jegyzőkönyvbe vétette, hogy „a munkástanács megalakult". Ezeknek a testületeknek nagy szerepet szántak, ők lettek volna hivatva biztosítani, hogy az új hatalom a munkásosztály nevében is felléphessen.

Sok helyen majdnem ugyanígy ment végbe az ún. forradalmi bizottságok, nemzeti bizottmányok stb. megalakulása — vállalatoknál, állami intézményeknél, társadalmi szervezeteknél, az egyetemeken és az iskolákban. Ezeket többnyire a revizionisták hozták létre, másutt kimondottan ellenforradalmárok ragadták magukhoz a kezdeményezést; de akadtak, elég szép számban, olyan helyek is, ahol csak tessék-lássék módon alakultak meg, azon az alapon, hogy a legjobb, ha maguk közül valakiket gyorsan kineveznek, eleget téve a tömegpszichózisnak, nehogy bajkeverő elemek befurakodjanak.

Hogy az események megállíthatatlanul mennek a maguk végkifejlete felé, azt különösképpen a *Szabad Nép* két vezércikke érzékeltette; az első, az október 28-i is már végzetes engedményeket tett az utcának. ***Nagy nemzeti demokratikus mozgalomnak*** nevezte a megmozdulást, ha még hangsúllyal szólt is az ellenforradalmi veszélyről. Az október 29-i cikk viszont már teljes egészében — Nagy Imre 28-i rádióbeszédének vonalát követve — a hangsúlyt az előbbire tette, hajnalhasadásként üdvözölte az ellenforradalmat, hazafias hősökként ünnepelte a fegyveres támadókat, véráldozatuk nagyszerűsége előtt tisztelgett. Nagy Imre és köre a párt vezető szerveinek háta mögött jelentette meg ezeket az írásokat.

Mint erről *Kádár János* az MSZMP 1957-es országos értekezletén beszámolt:

> **„Nem egy kérdésben és nem egy alkalommal voltak hasonló helyzetben a párt vezető szervei... Ismeretes, hogy a Corvin közbe befészkelődött ellenforradalmi banda megsemmisítésére megvolt a katonai terv. Azt hiszem, reggel öt órára volt kitűzve a támadás. Fél ötkor Nagy Imre felhívta Apró elvtársat, ő volt a Politikai Bizottság részéről a HM-ben, s közölte vele, hogy ha a támadást megindítják, lemond."**

A pártvezetés egysége ily módon természetesen teljesen felbomlott. Október 28-án délelőtt az MDP Központi Vezetősége gyakorlatilag fel is oszlatta magát, és egy pártelnökségre ruházta a tennivalókat.

Ezzel szinte párhuzamosan kezdeményezés indult, hogy az MDP helyett új párt alakuljon. Akik ezt legelőször felvetették, azok előtt szinte csak az a cél lebegett, hogy megszabadítsák a pártot a Rákosi—Gerő-féle vezetés erkölcsi tehertételétől, kompromittált örökségétől. Pedig a párt megújhodásának ugyanennyire fontos feltétele volt — s ez akkor különösképpen előtérben állt —, hogy a szervezet lökje ki magából az árulóvá vált Nagy Imrét és revizionista csoportját. Az új párt nevében a húszas években egy ideig működött Vági-féle MSZMP hagyományához nyúlt vissza, ha némileg módosította is az elnevezést, hiszen azt a pártot Magyarországi Szocialista Munkáspártnak hívták, míg az új neve Magyar Szocialista Munkáspárt lett. Első titkárnak Kádár Jánost választották meg, aki, köztudottan, két nappal később kivált a budapesti központból, szakított Nagy Imrével, és november első napjaiban forradalmár társaival megalakította a forradalmi munkás-paraszt kormányt.

De addig még iszonyatos megpróbáltatások vártak azokra, akik a kibontakozást keresték. Október utolsó napjaiban valósággal elszabadult a

pokol; a fehérterror gátlástalanul garázdálkodott. Nagy Imre bejelentése az államvédelmi szervezet feloszlatásáról az ellenforradalmi csőcseléket arra bátorította, hogy válogatás nélkül lincseljen, gyilkoljon. Elég volt rákiáltani egy barna cipős járókelőre, hogy „ávós", és máris hurkot vetettek a megbélyegzett nyakára, s felhúzták a következő fára. (1953 óta az állambiztonsági szervezet a Belügyminisztériumhoz tartozott, amelynek hivatásos és sorozott állományú tagjai egyenruhájukhoz barna cipőt kaptak, amit civil ruhához is használhattak.) Nemcsak államvédelmiek meggyilkolására buzdított a terror; tanácselnök és gyárigazgató, pártmunkás és rendőrtiszt, karhatalmista kiskatona és tudományos dolgozó egyaránt esett áldozatul a gyilkosoknak, vétlen járókelőket koncoltak fel.

A düsseldorfi *Deutsche Volkszeitung* írta néhány héttel később, a magyar ellenforradalom eseményeit felidézve:

„... Attól az időponttól fogva, hogy Budapestet elhagyták a szovjet páncélosok, szörnyűséges tömegmészárlás, valóságos Szent Bertalan-éjszaka kezdődött."

Nincs itt hely, hogy az idehaza folyó események mögé felrajzoljuk a nemzetközi politika panorámáját, de tudni kell: október 29-én, amikor a szovjet csapatok —, amelyek érvényes nemzetközi szerződések alapján tartózkodtak hazánk területén — a Nagy Imre-kormány felszólítására elhagyták a magyar fővárost, megkezdődött az izraeli fegyveres akció Egyiptom ellen, amely október 31-én angol—francia—izraeli intervencióvá szélesült. (A támadást valójában későbbre tervezték, amint ezt Mose Dajan *Napló a sínai hadjáratról* című írása is tanúsítja; az izraeli, a francia és az angol hírszerzésnek olyan egyeztetett információi voltak, hogy „Magyarországon októberben jelentős eseményekre kerül sor". Ez az értesülés módosította a tervezett időpontot.)

Az agresszorok ki akarták használni, hogy a Szovjetunió figyelmét lekötötték a magyarországi események. Október 30-án a szovjet sajtó pártdokumentumot tett közzé, amely a XX. kongresszus szellemében önvizsgálat tárgyává teszi a Szovjetunió viszonyát az európai népi demokratikus országokkal. A reakció egész sor nyugati országban provokatív támadásokat intézett a testvéri kommunista pártok ellen; a szélsőjobboldali körök arra ösztökélték a kormányokat, nyújtsanak fegyveres segítséget a magyar ellenforradalomnak. Ez volt az a helyzet, amelyben az ellenforradalom már nem ismert határt; biztosra vette, hogy övé a győzelem.

Mindez együtt sem volt elegendő arra, hogy Nagy Imre és társai visszaforduljanak a végzetes úton. Ellenkezőleg. Miután engedményeikkel lehetővé tették, hogy az ellenforradalom — kézbe véve a hatalom kulcspozícióit — átlépjen rajtuk, most mindent megtettek, hogy csatlakozzanak hozzá, kielégítsék követeléseit. Az árulás így vált teljessé. Nagy Imre október 30-án az Országháznál összegyűlt tömeg előtt már szinte mindent szentesített, amit az ellenforradalom kívánt. Mi sem tanúsítja jobban a maradéktalan kapitulációt, mint az állami karhatalom összevonása az ellenforradalmi bandákkal. Kopácsi Sándor erről így vallott:

„Október 29-én Nagy Imre a Parlamentből azt az utasítást adta nekem, hogy szervezzem meg az új karhatalmat, amelynek tagjai sorába be kell vonni a felkelőket, és meg kell alakítani a nemzetőrség vezető szervét, a Forradalmi Karhatalmi Bizottságot."

Megalakították. Élére Király Béla volt horthysta vezérkari tiszt került, akit kémkedés miatt 1951-ben életfogytiglani börtönre ítéltek, és mert bűnösnek bizonyult, nem is rehabilitálták soha. Hogy miért mégis őrá esett Nagy Imre választása, arra némi fényt vet Király október 28-i keltezésű levele, amely Jánosi Ferencnek, Nagy Imre vejének szólt:

Hat fiatal sorkatona, akik közül ötöt 1956. október 30-án meggyilkoltak a Köztársaság téri pártháznál. Balról Berta Somogyi Lajos, aki szinte csodával határos módon életben maradt.

Az ellenforradalom gaztetteit dicsőítő nyugati sajtóorgánumok között, az amerikai Life magazin különszáma közölte ezt a képet a Köztársaság téri vérengzésről.

A pártház védelmében elesett hősök emléktáblája a Köztársaság téren.

„Szinte elönt a keserűség, ha arra gondolok, hogy épp most, éppen ebből, a szívemhez oly közel álló munkából kellene kimaradni. Igaz, hogy e pillanatban formailag nem vagyok rehabilitálva . . . Forradalmi idők forradalmi intézkedéseket kívánnak: nem elég-e tehát egy rövid parancs rendfokozatomba való visszahelyezésemre és munkafeladatom kijelölésére? Arra kérlek, gondolatban fontold meg, múltam, az általad ismert munkakedvem, az ötéves börtön nem tesz-e alkalmassá, hogy ebben a munkában részt vegyek? Azt gondolom, hogy a HM vezérkari főnökségén lenne a helyem . . .”

Mint Nyugatra szökése után az ENSZ ún. magyar bizottságának tett jelentéséből tudjuk, Király Béla nyomban hozzá is látott „a szívéhez oly közel álló” munkához. A *Life* című amerikai hetilap 1957. február 18-i számából egy részlet:

„Egy éjszaka és egy nap alatt kidolgoztuk programunkat . . . Megmutattam írásban lefektetett javaslatainkat Nagy Imrének, aki néhány szó kicserélését javasolta, majd — egyetértve a javaslattal — aláírásával ellátta. Büszkén mentünk ki a nagy előszobából, hivatalos megbízatással felhatalmazva, hogy a két minisztériumot (a Honvédelmi és a Belügyminisztériumot — A szerk.) ellenőrizhetjük, felállíthatjuk a nemzetőrséget.”

Mint már a Sztálin-szobor ledöntése mutatta, az ellenforradalomnak volt gondja olyan akciókra is, amelyekkel felszíthatták a közhangulatot. Ezek közé tartozott annak az agyrémnek a terjesztése, hogy a Köztársaság téren, a budapesti pártbizottság székházában „államvédelmi ügynökök” rejtőznek, akik ott diákokat tartanak fogva. Ez a rémhír már előrevetítette a későbbi események árnyékát.

Október 29-én este Kádár János felkereste a pártbizottságon Mező Imrét, aki régi mozgalmi harcostársa volt; kettőjüket a Rákosi-féle politika ellen vívott közös küzdelem is összefűzte. Megbeszélésük alapján, amelynek tárgya a rendszerhez hű erők felfegyverzése volt, másnap kora reggel Mező Imre értekezletet hívott össze a pártbizottságon.

Ugyanebben az időszakban kezdődtek meg az ellenforradalmárok előkészületei a pártház ostromára. Timus Lajos, a Baross téri fegyveres csoport egyik századparancsnoka a bíróságon erről így vallott:

„Október 29-én este Nickelsburg László levelet kapott a Corvin közi parancsnokságtól. A levél tartalmát velünk, parancsnokokkal közölte. Az állt benne, hogy a budapesti pártbizottság székházát el kell foglalni, mert sok államvédelmista van ott, a létszám még nincsen megállapítva, de a forradalom győzelme érdekében a pártház elfoglalása feltétlenül szükséges. Azt is közölte a levél, hogy október 30-án reggel 9 órakor kezdődik a támadás.”

Így is történt; a kora reggeli parancsnoki felderítés után, pontosan 9 órakor a tér fái között feltűntek az ellenforradalmárok géppuskás alaku-

latai, és 10 óra 10 perckor elkezdődött a támadás.

A Köztársaság téri „ostromban" és vérengzésben részt vettek a Corvin közi, a Práter utcai, a Baross téri, a Hársfa utcai, a Víg utcai, az Almássy téri, a Tompa utcai, valamint a Szabad Nép-székházban tanyázó fegyveres csoportok; a védelem összesen két karhatalmi szakaszból állt.

A központi szervektől mindössze hat harckocsi érkezett, de három harckocsi legénysége nem engedelmeskedett, sőt, parancsnokuk határozott utasítása ellenére, elkezdte ágyúzni a pártházat, amelyet csak kézi tüzelésű fegyverekkel védtek. Az árulást persze óriási ovációval fogadták az épületet körbefogó gyülevész bandák. Ebben a helyzetben — Asztalos János és Papp József ezredesek javaslatára — Mező Imre elrendelte a tüzelés beszüntetését. Fehér zászlókat tűztek az ablakba, és hárman — Asztalos, Papp és Mező — fehér zászlóval kiléptek a kapun. Az ellenforradalmárok tüzet nyitottak rájuk. Mindhárman összeestek. Asztalost agyonverték, Papp ezredest körbefogták, valaki tőrrel felvágta a még élő ember mellét, és a csürhe őrjöngése közepette kitépte a szívét. Mező Imrét a zűrzavarban sikerült még elszállítani; a kórházban halt bele sérüléseibe. Az ellenforradalmi csoportok kézigránátokat hajítva behatoltak az épületbe. A védők közül huszonöten haltak meg: ketten már az előzetes lövöldözés közben, huszonhárman azután, hogy az ellenforradalmárok, köztük hírhedt köztörvényes bűnözők és fasiszta gyilkosok, elfoglalták az épületet. Bestiálisan mészárolták le őket. Voltak, akiket a lábuknál fogva akasztottak föl, az egyik államvédelmi sorkatonának a kezét, a másiknak a fejét vágták le. Többen csak azért menekültek meg, mert akadtak a tömegben bátor és emberséges emberek, akik különböző manőverekkel kimentették a sebesülteket.

„A hatalom megszilárdításához, a forradalom győzelméhez szükség volt a Köztársaság téri pártház elfoglalására..." — mondta másnap Király Béla a Killián-laktanya kultúrtermében tartott „parancsnoki" értekezleten. És ezen az értekezleten részt vett Maléter Pál honvéd ezredes, utóbb a Nagy-kormány honvédelmi minisztere és Kopácsi Sándor rendőr ezredes, a budapesti főkapitányság vezetője!

Mindezek után az ellenforradalmi vezérkarnak már csak az volt a problémája, hogy a pártházban semmiféle fogoly diák nem volt. De ezen is „segítettek"; elterjesztették, hogy a Köztársaság tér alatt „titkos kazamaták" vannak, azokban őrzik a rabokat. Király Béla parancsot adott, hogy ássák fel a teret, kutassák fel a „börtönpincéket": a hangulat szítását ez is csak elősegíthette. Tizenöt méter mélyre is leástak az odavezényelt hatalmas munkagépek. Persze semmit sem találtak; kazamaták ugyanis nem léteztek a Köztársaság tér alatt.

A Szabad Európa Rádió már az ellenforradalmat megelőzően megkezdte, és most persze folytatta *Fekete Hang* című műsorát. Ebben név szerint fenyegették meg a hadsereg, az államvédelem, a rendőrség, a határőrség, az igazgatási szervek, a sajtó és természetesen a párt káderei, országosan vagy helyileg ismert, a szocializmus eszméihez hű személyeket.

> **„November 1-ig országosan 3 ezer kommunistát vettek őrizetbe az ellenforradalmárok, és több mint 10 ezer köztisztségviselőről állítottak össze halállistát."** (Berecz János id. művéből.)

Kiadták a jelszót: „Minden kommunista bűnös!" Az ellenforradalom, mint egész, de persze az ellenforradalmárok külön-külön is készültek a nagy leszámolásra. Régóta tudni lehetett: a népi rendszer, a munkáshatalom megdöntését törvényszerűen követi a fehérterror; a hatalmukat visszaszerzett, volt kizsákmányoló osztályok eddig mindig és mindenütt így reagáltak. Így volt ez 1956-ban is

Magyarországon. S csak napok választottak el attól, hogy a vérszomjas terror azokat is célba veszi, akik útját egyengették: a munkásmozgalom renegátjait és árulóit. A készülő halállistákon egyre-másra már ők is szerepeltek.

Hogy milyen volt ezeknek a napoknak az iszonyata, arra álljon itt annak a szemtanúnak a vallomása, aki elmondta, mi történt, amikor az ellenforradalmárok — több ezer fős félrevezetett és felizgatott tömeg gyűrűjében — elfoglalták a miskolci rendőrkapitányságot.

„Gáti Gyula rendőr őrnagy civil ruhában hagyta el a miskolci rendőrkapitányságot. Az utcán a tömegből többen felismerték és elkezdtek „ávósozni". Körülvették, eszméletlenre verték, majd a téren elhullott lovak egyikének a vérével összekenték, a nyakánál fogva egy teherautó után kötötték, a teherautóval a szovjet emlékműhöz húzták, és itt, uszító beszédek közepette, felakasztották. A jelenlévő tömegből bizonyos Freimann Lajos odaszólt, hogy ez barbárság, emberekkel ilyet nem szabad csinálni. Őt is leteperték, „rohadt zsidó" kiáltások közepette meglincselték, és Gáti Gyula mellé akasztották. Ugyanitt felakasztották még Mohai István és Raduly József rendőr századosokat, mindkettőjüket fejjel lefelé; szuronyokkal szurkálták össze a testüket. Mellettük halt meg Juhász József és Strelecz János rendőr hadnagy. Antal Gyula rendőr főtörzsőrmestert a megyei tanács épületének emeletéről dobták az utcára, majd az összeverődött, de még élő embert szintén teherautó után kötötték, és oda hurcolták, ahová a többi mártírt, és melléjük felakasztották." (Hollós Ervin id. művéből,)

Érdemes arról is szólni, mifélék voltak azok az emberi mivoltukból kivetkőzött alakok, akik az efféle pogromokat véghezvitték. Vezetőjük *Balázs Géza* börtönből szabadult, hétszer elítélt bűnöző volt, segítői: *Szász Zoltán* kétszer elítélt tolvaj, *Komjáti Ferenc* hatszor, *Nagy Zoltán* tízszer, *Tóth Lajos* négyszer elítélt bűnöző, *Martoncsik József* volt csendőr zászlós, *Babits László* volt horthysta hadnagy, a Hungarista Légió tagja, háborús bűnös és *Borbély Zoltán* volt horthysta rendőrfogalmazó.

Az országban tartózkodó nyugati újságírók nagy része azon volt, hogy ragyogó forradalomnak állítsa be a történteket, a szörnyű atrocitásokat, mint a „jogos" népharag következményét, csak mellékesen vagy egyáltalán nem említették; annál nagyobbra kell értékelni azokat a keveseket, akik hangot mertek adni elszörnyedésüknek. *Jean Roman*, a párizsi *Le Monde* tudósítója néhány nappal később, november 3-án azt jelentette:

„Budapesten tombol az embervadászat."

A *Westdeutsches Tagblatt* így számolt be olvasóinak.

„Elképzelhetetlen borzalmak — ez volt az események következménye; bűnösök csakúgy, mint ártatlanok — ezek voltak az áldozatok. Vérben tobzódó lincstörvény lett úrrá az országban."

Nyugaton a legtöbbet a valóságos viszonyok ismertetése érdekében talán mégis a képeslapok fotóriporterei tették. A „szenzációs" felvételeket elsüllyeszteni a szerkesztőknek sem volt szívük, pedig ezek a fényképek elárulták a döbbenetes igazságot: a fehérterror, a fasizmus tombolt az utcákon.

A végkifejlet

A Szabad Európa Rádió mind hisztérikusabban buzdított a vérontásra. A SZER katonai tanácsadója, *Borsányi Julián* volt horthysta alezredes, *Bell ezredes* néven folyamatosan adta a tanácsokat a városi körülmények között folytatandó konkrét harcról. A Szabad Európa Rádió október 29-én már így fogalmazott:

„Szabadságharcosok, ne akasszátok szögre a fegyvereiteket... egyetlen darab szenet, egyetlen csepp benzint se ennek a budapesti kormánynak... Általános sztrájk kikiáltásával adjátok meg a hős szabadságharcosoknak a szükséges hátvédet, támogatást."

(Megjelent a Stern 1976. 46. számában.)

Október végén a Szabad Európa Rádió New York-i központja — mint *R. T. Holt* közli — megfogalmazta azokat a követeléseket, amelyeket a müncheni adó a felforgatóknak mint *minimális* feltételeket sugallt. Október 29-én külön hírben közölte:

„A szovjet csapatok azonnali és teljes kivonása magyar területről; a Varsói Szerződés felmondása; az ÁVH azonnali teljes feloszlatása. Az új rendőrség vagy biztonsági erők és a hadsereg irányítását olyan miniszter kezébe kell adni, aki egyetlen előző kabinetnek vagy központi kommunista szervnek sem volt tagja. Teljes amnesztia a felkelésben részt vett valamennyi szabadságharcosnak. A kormány többségét a különböző hazafiak csoportjaiból kell kialakítani, képviseleti alapon. Szabad és titkos szavazással megválasztott alkotmányozó gyűlés összehívása, hogy új alkotmányt és kormányprogramot készítsen."

Ezt az irányvonalat tekinti mérvadónak az ellenforradalmi csoportok és pártok nagy része. Például *Dudás József Magyar Függetlenség* című lapjának október 30-i első számában mint saját követeléseit közli a Szabad Európa Rádió direktíváit — előbb ezzel a címmel: *„Nem ismerjük el a jelenlegi kormányt sem"*, majd egy következő kiadásban, még világosabban: *„A koalíciós kormányt sem ismerjük el"*.

Mint *Edmund Taylor*, a *Reporter* című amerikai folyóirat 1956. decemberi számában megírta, az amerikai kormányzatban is voltak, akik túl gyorsnak ítélték a folyamatokat:

„...A budapesti amerikai ügyvivő utasítást kapott, hogy látogassa meg Nagy Imrét, és szólítsa fel, szíveskedjék legalább némi bizalmatlanságot mutatni a Nyugat iránt. Legalább addig, amíg a szovjet csapatok el nem hagyják az országot... Az a felszólításuk Nagy Imréhez, hogy ne számolja fel túl gyorsan a kommunizmust, az adott helyzetben teljesen helyes volt. A baj az volt, hogy ezt a tanácsot túl későn adtuk neki..., és különben is, érvénytelenítették ezt más hivatalos amerikai tényked ések..."

Ezek a tanácsok későn érkeztek. A kormány november elsején már a következő közleményt tette közzé:

„Nagy Imre, a Minisztertanács elnöke és megbízott külügyminiszter november elsején délelőtt magához kérette Andropov urat, a Szovjetunió magyarországi rendkívüli és meghatalmazott nagykövetét... Kijelentette a szovjet nagykövetnek, hogy a magyar kormány a Varsói Szerződést azonnal felmondja, egyidejűleg kinyilatkoztatja Magyarország semlegességét, az Egyesült Nemzetek Szervezetéhez fordul..."

Nagy Imrének ehhez a döntéshez alkotmányosan nem volt joga, a szerződés felmondására legalábbis az Elnöki Tanács, még inkább az országgyűlés jóváhagyására lett volna szükség. Az amerikaiak persze siettek üd-

vözölni a döntést, amint azt az AFP november 2-án be is jelentette:

„John Foster Dulles, az USA külügyminisztere köszöntötte a magyar semlegesség kinyilvánítását és a magyar kormány elnökének, Nagy Imrének a bejelentését, hogy Magyarország ki szándékozik lépni a Varsói Szerződésből. Dulles hangsúlyozta, hogy a legnagyobb éberséggel kell követni a magyarországi eseményeket . . ."

De még ugyanaznap *Eisenhower* elnök dolgozószobájában fontos értekezletet tartottak, amelynek legfőbb tárgya, hogyan tovább: — Nagy Imrével? Eisenhower elnök így ír emlékirataiban:

„Magyarországon jelenleg az a probléma, hogy a lázadóknál hiányzik az erőteljes vezéregyéniség; Nagy Imre csődöt mond, és a felkelők a visszavonulását követelik. Amennyiben a magyar nép katolikus buzgalma támogatná, Mindszenty bíboros lehetne a vezér."

N. Streibert, az USA Tájékoztatási Hivatalának igazgatója már október 31-én kijelentette nyugati újságírók előtt, hogy

„Amerika vaskezű kormányt vár, . . . amely gyökeresen szakítani tud a kommunista rendszerrel, képes megtisztítani az államapparátust, s mindezek után Magyarországot visszavezeti a nyugati táborba."

A SZER november 1-én sugározza először azt a kommentárt — aztán mind többször —, amelynek a vezérmotívuma: „Mindszentyt az élre". A volt hercegprímást, akit még 1948-ban letartóztattak, és 1949 februárjában államellenes összeesküvésért elítéltek, és aki házi őrizetben, vidéken tartózkodott, fegyveres ellenforradalmárok felhozták a fővárosba. Budapesti rezidenciáján november másodikára virradó hajnalon megindult a búcsújárás; külföldiek — köztük amerikai személyiségek — és persze az ellenforradalom vezérei, a különféle burzsoá pártok küldöttei keresik meg, nyilván tanácsokat hozva, illetve eligazításokat kérve.

Az események hihetetlenül fölgyorsultak. Mellékszáluk volt, hogy Győrben ellenkormány alakult, amely mellett megjelent a Szabad Európa Rádió „kirendeltsége" tíz, adó-vevővel felszerelt gépkocsival és speciális személyzettel. (Feljegyezték, hogy a győri „kormány" megalakulásának hírére az USA-ban élő *Kállay Miklós*, Horthy egykori miniszterelnöke ujjongásban tört ki: „A hétszentségit, a Dunántúl már a miénk!")

A döntő fejlemény persze Mindszenty előretolása volt, akit nem Nagy Imre mellé, hanem rögvest eléje helyeztek. A restaurációhoz szilárd emberre volt szükségük, aki nem inog meg. Más kérdés — amit viszont nem gondoltak át Washingtonban —, hogy az ókonzervatív szemléletű bíboros, aki mindig is híján volt a valóságérzéknek, az évek során még inkább elszakadt a társadalmi realitásoktól, és ezért november 3-i rádióbeszédében a döntő kérdésekben elvetette a sulykot. Jóllehet előtte még arról beszélt, hogy egyelőre csak „tájékozódik", rádiószózatában már a felszabadulás előtti társadalmi rend restaurációjának átfogó és alig leplezett programját fejtette ki, amelynek kiindulópontja az volt, hogy a Magyar Népköztársaság alkotmányos rendszere, a szocialista rendszer — ***bukott rendszer***, amelynek „örököseit" is el kell távolítani.

Úgy beszélt, hogy azt a néhány közbevetett félmondatot, amellyel az idők változásának tessék-lássék módon adózott volna, meg sem hallották az emberek; az utcát uraló „forradalmi" (valójában ellenforradalmi) frazeológiát sem tette a magáévá, az ő rendi szemléletének még az is sok volt. Beszédében hálát mondott azoknak, akik börtönéveiben gondoltak rá, majd így folytatta:

„Ugyanígy hálát érzek a világsajtó képviselői és a rádiók világhálózata iránt, amelynek elektromos hullámai a humánum egyetlen légi nagyhatalmát alkotják . . . Most van az első eset a történelem folyamán, hogy Magyarország a többi kultúrnép valóban hathatós rokonszenvét élvezi . . . tudja meg mindenki az országban, hogy a lefolyt harc nem forradalom volt, ha-

nem szabadságharc ... A bukott rendszer örököseinek eddigi visszatekintő leleplezései feltárták, hogy a törvényes felelősségre vonásoknak minden vonalon, mégpedig független és pártatlan bíróság útján kell bekövetkezniük ... A bukott rendszer részesei és örökösei külön felelősséget viselnek saját tevékenységükért, mulasztásért, késedelemért, vagy helytelen intézkedésekért egyaránt ...

Jogállamban élő, osztály nélküli társadalom (!), a demokratikus vívmányokat fejlesztő, a szociális érdekektől helyesen és igazságosan korlátozott magántulajdon alapján álló, kizárólag kultúrnacionalista szellemű nemzet és ország akarunk lenni ...

Azt a magyar nép természetesnek találja, hogy nagy múltú és nagy értékű intézményeinkről (az egyházi intézményekről van szó — A szerk.) **gondoskodnunk kell. Ugyanily minőségemben továbbá röviden megemlítem az ország hat és fél millió katolikus hívőjének tájékoztatására, hogy a bukott rendszer erőszakának és csalárdságának minden nyomát egyházi vonalon felszámoljuk ... a katolikus egyház intézményeinek és társulatainak, köztük sajtójának visszaadását joggal elvárjuk ...**"

Mindszenty általános fejtegetéseiből is elég egyértelműen kitetszett, hová szándékozott visszavinni az országot és melyik táborhoz kívánta csatlakoztatni. Az általánosságoknál nagyobb visszhangot mégis azok a látszólagos mellékes megjegyzései váltották ki, amelyekben kijelentette: „a bukott rendszer erőszakának és csalárdságának *minden* nyomát egyházi vonalon felszámoljuk", „a katolikus egyház *intézményeinek ... visszaadását* joggal elvárjuk". Az egyház „intézményei" ugyanis nemcsak sajtóorgánumok vagy rendházak voltak, hanem az egyház földbirtokai! És tekintettel arra, hogy a felszabadulás előtt a katolikus egyház volt a legnagyobb földbirtokos Magyarországon, ezen mást, mint a földreform visszacsinálását, nem lehetett érteni. A parasztok (különösen a volt agrárproletárok és volt szegényparasztok) ezt annál érzékenyebb füllel hallották meg, mert az ellenforradalom a falvakban nem tudott abba az anonimitásba rejtőzni, mint Budapesten vagy a nagyobb városokban: ahol előmerészkedett, ott

Mindszenty hírhedt beszédét mondja, amelyben a nagybirtokok visszaadását követeli. Arcán a népi hatalom elleni fanatikus gyűlölet.

a régi gazdatisztek, uradalmi intézők, csendőrök, községi jegyzők, itt-ott maguk a földbirtokosok jelentek meg a színen, akiket a lakosság még ismert a múltból, és aszerint is ítélt meg, akármilyen „forradalmi" és „nemzeti" frázisokat harsogtak is.

A hódmezővásárhelyi *Nemzeti Újság* november 2-i, ellenforradalmat sürgető kérdésére

„Hol van a magyar parasztság? Miért késik a falvak, a tanyák és puszták népének felkelése?",

a Mindszenty-beszéd után még némább hallgatás volt a válasz. A prímás végképp meggyőzte a gazdákat, a szövetkezetieket és egyénieket egyaránt, hogy a politikai fejlemények, ha így folytatódnak, semmi jóval nem kecsegtetnék őket.

Nagy lendületet kapott az 1945 utáni koalíció pártjainak újjászerveződése is. Ez a folyamat is tanúsította: a restauráció útján nem volt, nem lehetett megállás. A pártok megalakulását az jellemezte, hogy a fordulat idején leszerepelt, háttérbe került jobboldaliak nemcsak magukhoz ragadták a kezdeményezést, hanem első és legfőbb igyekezetük a leszámolás volt a baloldaliakkal, a szocialista rendszerrel együttműködő, volt pártbeli társaikkal, azok megbélyegzése, durva inzultálása, megalázása. A nézetek pluralizmusáról — ahogyan ma nevezik — e pártokban szó sem lehetett; minden mérsékletre intő nézetet elátkoztak, csak a szélsőségeseknek volt szavuk.

Különösen bonyolult volt a helyzet persze a szociáldemokratáknál. Az SZDP volt baloldala 1948-ban az egyesült párt marxista—leninista platformját fogadta el, kommunista lett, az MDP szerves része; kivette a részét a sikeres építőmunkából, mint ahogy sokan szenvedő részesei lettek a párt hibáinak is; itt nem voltak különbségek régi kommunisták és régi szociáldemokraták között. A jobboldaliak, az egyesülés ellenzői, akik a szociáldemokrata párt újjáalakítását kezdeményezték, eleve kétségessé tették az MDP (illetve az MSZMP) fennmaradását. De mint az események november 4-e előtt és után tanúsították, ebben is szembe találták magukat a baloldali, volt párttársaikkal, akiknek túlnyomó többsége a revizionisták ellen foglalt állást, hű maradt a szocializmus eszméihez, a néphatalomhoz és vívmányaihoz. A jobboldali szociáldemokrácia számára az egyetlen alternatíva volt Nagy Imrét és híveit „integrálni", ami iránt viszont a Szocialista Internacionálé jobboldala viseltetett gyanakvással; *Kéthly Anna*, aki az ellenforradalom napjaiban a Szocialista Internacionálé bécsi ülésszakán részt vett, nemigen tudta megértetni a példa nélküli helyzetet.

Természetesen nemcsak az 1945 utáni koalíció pártjai támadtak fel. A tőkés (és fasiszta) restauráció minden képzeletet felülmúló *dinamikáját* jellemzi, hogy Nagy Imre és kormánya

„engedélyezte és lehetővé tette, hogy az ellenforradalom néhány napja alatt alkotmányellenesen 70 különböző párt és szervezet alakuljon, köztük olyan hírhedt — a békeszerződésben is tiltott — burzsoá fasiszta pártok, mint például a Magyar Élet Pártja, a Kereszténydemokrata Párt, a Keresztény Magyar Párt, a Magyar Néppárt, a Nemzeti Tábor, a Keresztény Front, a Katolikus Néppárt, a Keresztény Néppárt és a Nyilaskeresztes Párt." (Fehér Könyv, 1958.)

Miután a kormány deklarálta a többpártrendszert, ezek a hírhedt pártok is, amelyeknek semmi közük nem volt a kereszténységhez, a nemzethez, a néphez, egyenesen a nyilvánosság elé léptek. Íme, egy 1956. november 1-i újságközlés:

„Megalakult a Keresztény Front, az összes keresztény politikai csoportosulásokat és pártokat egységesítő szándékkal. A Keresztény Front ideiglenes vezetősége tízévi illegális munkája után pénteken (2-án) délután tartja első ülését."

Első megnyilvánulásaik minimumához tartozott, hogy a magántulajdon elvét deklarálják, mint például a Magyar Függetlenségi (Pfeiffer) Párt október 31-i alakuló ülése, amit több napilap közölt másnap reggel:

„... elveink közül ki nem törölhető a magántulajdon sérthetetlensége... a tisztes, örök és polgári demokrácia megvalósítása..."

Az újjászerveződő szociáldemokrata párt egyik hangadója, *Pásztor József* nyilvános beszédében mondta:

„A szociáldemokrata párt nemcsak a kisemberek pártja, hanem mindenkié, aki a programját magáévá teszi. A párt a magántulajdon alapján áll."

Nyugaton már azt mérlegelték, mit jelent majd a jövő Európa számára a kialakuló magyar rendszer; a *Populaire* című francia lap november 2-i számában már így elmélkedik:

„Vigyázni kell, mert Magyarországon a jobboldal felé tendáló új politikai megmozdulás látszik kialakulni. Magyarországon újjászülethet egy újabb horthyzmus."

Nagy Imre november 3-án átalakítja a kormányt. Nyilvánvaló, ezzel az átalakulással is bizonyítani kívánja készségét a többpártrendszerhez való visszatérésre. A kormányban rajta kívül, aki a miniszterelnöki poszt mellett a külügyminiszteri tisztséget is elvállalja, csak *Maléter Pálnak* van tárcája, őt nevezte ki Nagy honvédelmi miniszternek. (Maléterről tudni kell, hogy ő — a néphadsereg ezredese — október 25-én nemcsak kiegyezett a fegyveres ellenforradalmárokkal, hanem közéjük is állt. Székhelyét a terrorista csőcselék megszállta Killián-laktanyában ütötte fel. Mint „honvédelmi miniszter" is ott ténykedett.)

A kormány más tagjai „államminiszteri" címet viseltek, a tárcák vezetését miniszterhelyettesekre bízták. A kormány új politikus tagjai — *Kéthly Anna, Kelemen Gyula, Fischer József, B. Szabó István, Bibó István, Farkas Ferenc* — mindmegannyi híve a kispolgári-polgári demokráciának, kinevezésükkel Nagyék jelzik: az állami vezetésben nincs többé gátja a politikai rendszer megváltoztatásának. Az egész manipulációra jellemző volt, hogy a látszat kedvéért a névsorba beírták *Kádár Jánost* is, aki ekkor már elhagyta a fővárost, és akit ennélfogva nem is kérdezhettek meg, hogy részt kíván-e venni ebben a kormányban.

A politikai földcsuszamlásban tragikus szerepet játszottak azok az alkotó értelmiségiek, írók, művészek, újságírók, akik 1956 folyamán támogatták a revizionistákat. A „forradalom" „tisztaságáról" képzelődtek még akkor is, amikor az ártatlanul meggyilkoltak vére folyt „a pesti utcán", a Rákosiék idején uralkodó önkénnyel akkor szálltak hadba, amikor már a fehérterror rémuralma tartotta rettegésben az országot; egyes újságírók azzal a hazugsággal akarták visszanyerni a közönség bizalmát, hogy kijelentették: minden valótlan volt, amit korábban a sajtó és a rádió mondott; voltak, akik lépten-nyomon harsogták a nemzeti múlt nagy szózatait, amivel az adott helyzetben csak a gyújtogatókat segítették, olajat öntöttek a nemzetet elpusztítással fenyegető lángokra.

Valóban *tragikus* vétségek voltak ezek, hisz akik elkövették, nagy többségükben nem azt akarták, amiben oly buzgón segédkeztek. Arra a kérdésre, amely az Irodalmi Újság november 2-i számának első oldalán olvasható: „Beszéltél, lázítottál: hogy fogsz elszámolni a holtakkal?" — mire megjelent a lap, már nem lehetett azzal válaszolni, hogy „Ne folyjon több vér!"; az elszabadult fenevadakat ráolvasásokkal, olyan könyörgésekkel, hogy „Óvjátok meg a forradalmat!", már nem lehetett megfékezni. Használni már csak azok használhattak, akik kimondták: meg kell védeni a szocializmust. Sokak számára meglepően éppen az a *Németh László* emelte fel ebben az értelemben a hangját, aki évekig csak belső emigrációból figyelte az országot. Noha általánosságban üdvözölte a megmozdulást, annak folytatását, a jövőt illetően súlyos aggályait fejtette ki, óvott a szocializmus vívmányainak (földreform, államosítás) elvetésétől, a polgári demokrácia és a kapitalizmus visszaállításától.

„Három dolgot kell itt mindenkinek meggondolni. Magyarország az elmúlt

évtizedekben elég messze haladt a szocializmus útján, voltaképpen szocialista állammá lett... Intézkedéseinkben a mostani állapotokból kell kiindulni, eltökélve, hogy ami vívmány, vagy kis változtatással vívmánnyá alakítható, azt megtartsuk, s megfelelő irányban továbbfejlesszük... De ha a helyzet nem is parancsolná, a magyar nép klasszikus művekben testet öltött vágya is azt diktálja, hogy a szocializmus elvéhez ragaszkodjunk..." (Új Magyarország, 1956. november 2.)

(Ezt a cikket egyébként november 4-i számában, amelynek példányait a katonai események miatt már nem szállították ki, leközölte a *Népszabadság* is.) Egy másik, november 3-án megjelent cikkében Németh László már így kiáltott fel:

„Jönnek a csörtetők..., és 1920-at csinálnak!"

Még egy 1920-as vérfürdőt nem csinálhattak ugyan, de az 1956-os ellenforradalomban így is sokan vesztették életüket, a gyilkosságoknak és a harcoknak fájdalmasan sokan estek áldozatul. Erről is szólni kell, azért is, hogy lássuk, hány ember életével kellett végül is „elszámolni", meg azért is, hogy helyesbítsük azokat a képtelen adatokat, amelyeket az ellenséges propaganda mind a mai napig terjeszt, és amelyekben több tízezerre teszik a halottak számát. A Központi Statisztikai Hivatal 1957. május 15-én az ellenforradalmi eseményekkel kapcsolatos halálozásokat és sérüléseket így összesítette:

„Az október 23-i és az azt követő eseményekkel kapcsolatban országosan 2502 halálesetet anyakönyveztek; október 23-a és 31-e között 990, novemberben 1168, decemberben 116, januárban 8, ismeretlen időpontban 220 haláleset történt. Az összes eseményekkel kapcsolatos halálesetből Budapesten 1945, vidéken 557 történt... Nagyobb számban volt haláleset az eseményekkel kapcsolatban Mosonmagyaróváron (50), Salgótarjánban (46), Veszprémben (29), Miskolcon (25), Kecskeméten (25)... Budapesten a legtöbb halott a VIII. (435) és a IX. (234) kerületben volt. Az állami egészségügyi szolgálat október 23-tól az év végéig közel húszezer, a harci cselekmények következtében megsérült személyt részesített kezelésben. A sebesültek 61 százaléka kórházi ápolásra szoruló, fekvő beteg volt. A sebesülések háromnegyed részét géppisztoly, puska, géppuska, egynegyedét ágyúlövedék, akna- és gránátrobbanás okozta."

A fenti adatok nem tartalmazzák azokat a szovjet katonákat, akik 1956-ban Magyarországon áldozták életüket a munkás-paraszt hatalom helyreállításáért.

✱

Már nem az ellenforradalom, hanem annak leverésének történetéhez tartozik, időrendileg azonban mégis ide kívánkozik: a november elsejéről másodikára virradó éjjel *Kádár János*, az MSZMP első titkára és *Münnich Ferenc*, más elvtársakkal együtt, elhagyták Budapestet. Ők voltak azok, akik, végképp szakítva az áruló Nagy-csoporttal, megalakították a forradalmi munkás-paraszt kormányt, amely — tekintettel a népköztársaság létét, az ország szuverenitását fenyegető veszélyekre — a Szovjetunió kormányától fegyveres segítséget kért.

Ennek nyomán jelentek meg Budapesten november 4-én, hajnalban a szövetséges szovjet hadsereg páncélos alakulatai. Egyetlen feladatuk volt: segíteni a felfegyverzett ellenforradalmi bandák, a vérengző kommandók felszámolásában, semmi más. Ezt, együtt a gyorsan szerveződő magyar karhatalommal, teljesítették is. Így hárult el egy hosszú, véres polgárháború veszélye és annak a réme is, hogy hazánk egy világméretű katasztrófa kirobbantásának színhelyévé és áldozatává váljék.

Nagy Imre utolsó kormányfői cselekedete ugyanis ennek a veszélyét is felidézte: november 4-én rádióüzenetben követelte az ún. ENSZ-csapatok beavatkozását, ami — az akkori gyakorlat, más szóval: a koreai háború példája szerint — az amerikai haderők intervencióját jelentette volna. Nagy Imre áruló pályájának köre ezzel bezárult. A magyar nép előtt viszont újra megnyílt a felemelkedés útja — súlyos tapasztalatok és fájdalmas veszteségek árán, de összehasonlíthatatlanul nagyobb bizonyossággal.

November 4., hajnali 5^{h}: ütött a cselekvés órája!

1956. november 4-én, vasárnap hajnali 5 óra után néhány perccel — a szolnoki rádió hullámhosszán — megszólalt egy, ma mindenki számára ismerős hang: *Kádár János* beszélt. Akkor is sokan ismerték. Tudták róla, hogy munkásember, egész fiatal kora óta kommunista, az illegális pártban már vezető volt, ült Horthy börtöneiben, a felszabadulás után pedig a Központi Vezetőség s a Politikai Bizottság tagja lett, majd főtitkárhelyettessé választották. Azt is sokan tudták róla, hogy 1951-ben, a törvényszegő perek idején, koholt vádak alapján bebörtönözték, 1954-ben szabadult, a XIII. kerületi, majd a Pest megyei pártbizottság első titkára lett, de csak azon az 1956-os júliusi ülésen, amely Rákosit felmentette, került újra a Központi Vezetőségbe és a Politikai Bizottságba.

A forradalmi munkás-paraszt kormánynak a magyar néphez intézett felhívását olvasta fel:

„Véget kell vetnünk az ellenforradalmi elemek garázdálkodásának! Ütött a cselekvés órája! Megvédjük a munkások és parasztok hatalmát, a népi demokrácia vívmányait. Rendet, biztonságot és nyugalmat teremtünk hazánkban. A nép és a haza érdeke az, hogy erős kormánya legyen, olyan kormánya, amely alkalmas arra, hogy kivezesse az országot súlyos helyzetéből. Mi ezért alakítottuk meg a magyar forradalmi munkás-paraszt kormányt."

A felhívás rámutatott, hogy az ellenforradalmárok egyre arcátlanabbakká váltak, kegyetlenül üldözik a szocializmus híveit, kezet emeltek a népi demokratikus rendszerre. Ezt nem lehetett tovább tétlenül tűrni. De mást is hangsúlyozott ez a szöveg:

„Tudjuk azt, hogy hazánkban még sok a megoldást kívánó kérdés. Még sok nehézséggel kell megküzdeni. A dolgozók élete még távolról sem olyan, mint amilyennek lennie kell egy szocializmust építő országban. Az elmúlt tizenkét esztendőben elért haladással egy időben Rákosi és Gerő klikkje sok súlyos hibát követett el, és súlyosan megsértette a törvényességet. Mindez jogosan tette elégedetlenné a dolgozókat."

A kormány 15 pontos programot adott; szólt a nemzeti függetlenség, az ország szuverenitásának biztosításáról, a szocialista rendszer és vívmányai megvédéséről. Mindennek előfeltételeül a testvérharc megszüntetését, a rend és a belső béke helyreállítását jelölte meg.

„Ennek érdekében fordult az új kormány a szovjet hadseregparancsnoksághoz: segítsen népünknek a reakció sötét erőinek szétverésében és abban, hogy helyreállíthassuk a rendet és a nyugalmat hazánkban."

A történelem azóta százszorosan igazolta e sorsdöntő elhatározás helyességét. Abban az értelemben is, hogy a szovjet hadsereg gyors segítsége nélkül mérhetetlenül több áldozatot követelt volna az ellenforradalom leküzdése; ez a harc még világkatasztrófához is vezethetett volna. De abban az értelemben is, hogy a szovjet alakulatok és szervek a legcsekélyebb mértékben sem avatkoztak az ország politikai életébe. Annak a fékevesztetten szovjetellenes

FELHIVÁS

A MAGYAR NÉPHEZ

Megalakult a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány!

A hazánkban október 23-án megindult tömegmozgalom, amelynek nemes célja a Rákosi és társai által elkövetett párt- és népellenes bűnök kijavítása, a nemzeti függetlenség és szuverénitás védelme volt, a Nagy Imre kormány gyöngesége és a mozgalomban befurakodott ellenforradalmi elemek növekvő befolyása révén veszélybe hozta szocialista vívmányainkat, népi államunkat, munkás-paraszt hatalmunkat, hazánk létét.

Ez indított bennünket, magyar hazafiakat arra, hogy megalakítsuk a magyar forradalmi munkás-paraszt kormányt.

A kormány összetétele:

Kádár János miniszterelnök

dr. Münnich Ferenc miniszterelnökhelyettes, a fegyveres erők és közbiztonsági ügyek minisztere

Marosán György államminiszter

Horváth Imre külügyminiszter

Kossa István pénzügyminiszter

Apró Antal iparügyi miniszter

Dögei Imre földmivelésügyi miniszter

Rónai Sándor kereskedelemügyi miniszter.

A többi tárcák egyenlőre betöltetlenül maradtak. Ezeket az ország törvényes rendjének helyreállítása után, a népi demokráciánkhoz hű más pártbeli és pártonkívüli képviselőkkel kell betölteni, akik készek megvédeni a szocializmus vívmányait.

Az újonnan megalakult kormány az alábbi felhívással fordul a magyar néphez.

A Forradalmi Munkás-Paraszt kormány felhívása a magyar néphez!

A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány programmja:

1) *Nemzeti függetlenségünk és országunk szuverénitásának biztosítása*

2) Népi demokratikus és szocialista rendszerünk megvédése minden támadás ellen. Szocialista vívmányaink védelme és előrehaladásunk biztosítása a szocialista építés útján.

3) A testvérharc megszüntetése, a rend és a belső béke helyreállítása. A kormány nem tűri meg, hogy a dolgozókat bármi ürügy alapján üldözzék azért, mert a legutóbbi idők eseményeiben résztvettek.

4) Szoros baráti viszony megteremtése minden szocialista országgal, a teljes egyenjogúság, a kölcsönös be nem avatkozás elvei alapján.

Ugyanez az elv szabályozza a kölcsönös előnyt biztosító gazdasági és kölcsönös segítségi kapcsolatainkat.

5) Békés együttműködés minden országgal, függetlenül azok társadalmi rendjétől és államformájától.

6) A dolgozók — különösen a munkásosztály — életszínvonalának gyors és jelentékeny emelése. Több lakást a dolgozóknak. Lehetővé kell tenni, hogy a gyárak és intézmények maguk építsenek lakást munkásaik és alkalmazottaik számára.

7) Az ötéves terv módosítása, a gazdasági vezetés módszerének megváltoztatása, figyelembevéve az ország gazdasági adottságait, hogy a lakosság életszínvonala minél gyorsabban emelkedjék.

8) A bürokrácia megszüntetése és a demokrácia széles kifejlesztése a dolgozók érdekében.

9) A legszélesebb demokrácia alapján kell megvalósítani a munkásigazgatást a gyárakban, üzemekben és vállalatoknál.

10) A mezőgazdasági termelés fejlesztése, a kötelező beszolgáltatások megszüntetése, az egyéni dolgozó parasztok megsegítése.

A kormány határozottan felszámol minden törvénysértést, melyet a szövetkezeti mozgalom és a tagosítás területén elkövettek.

11) Az eddigi igazgatási szervek és a forradalmi tanácsok demokratikus választásának biztosítása.

12) Támogatja a kisipart és kiskereskedelmet.

13) A magyar nemzeti kultúra következetes fejlesztése, haladó hagyományaink szellemében.

propagandának, amely a fegyveres segítségnyújtás után megindult — és amelynek hatóköre szélesebb volt, mint az ellenforradalom közvetlen hatása —, természetesen az volt a legfőbb szándéka, hogy elhitesse: beavatkozás történt, azzal a céllal, hogy visszaerőltessék az országra a leszerepelt vezetőket, hibás és bűnös módszereikkel egyetemben, hogy később bosszúhadjárat indul majd mindenki ellen, aki elégedetlen volt, aki a hibák következetes kijavítását követelte. Sokak számára nyomban vagy napokon belül nyilvánvalóvá lett, hogy erről szó sincs, másoknak hosszabb ideig tartott, amíg ezt belátták. Ma pedig már egy negyed század tapasztalatai bizonyítják: hazánk szabad, maga választotta útját a szovjet alakulatok megjelenése azon a november 4-i hajnalon nem elzárta, hanem megnyitotta. Amit konszolidációnak nevezünk, az körülbelül azzal az időszakkal is azonos, amíg ennek felismerése uralkodóvá vált a közvéleményben. Az idáig vezető küzdelmekről szólunk a következőkben.

Nagy Imrének, mint már említettük, utolsó ténykedése volt, hogy a sebtében köréje sereglő társaival megfogalmazta azt a hírhedt felhívást, amelyben fegyveres beavatkozásra szólította fel a Nyugatot. Rádióbeszédében, amely körülbelül negyedórával azután hangzott el, hogy a szolnoki adó a forradalmi munkás-paraszt kormány felhívását sugározta, a többi között azt állította:

„Csapataink harcban állnak. A kormány a helyén van."

A felhívást az úgynevezett Szabad Kossuth Rádióban mintegy két és fél órán át többször megismételték; nemcsak magyar, hanem idegen nyelveken is. Nagy Imre, mintegy tizenöt társával együtt, addigra már a jugoszláv követségen menedéket kért és kapott. Csapatai nem voltak, azok tehát nem állhattak harcban. A szovjet csapatokkal szemben a különböző, jórészt már csupán bűnözőket,

mindenre képes fasisztákat, ellenforradalmárokat, valamint tapasztalatlan, sokszor csupán kalandvágytól vezérelt, felheccelt fiatalokat (részben gyerekeket!) tömörítő csoportok harcoltak.

Tildy Zoltán bíróság előtti vallomásából is kirajzolódik, mit takart az a mondat: *„A kormány a helyén van."*

„El akarom mondani, mi volt a helyzet november 4-én a Parlamentben... A kapuőrségből bejött egy tiszt, s azt mondta, hogy Nagy Imre elment a szovjet nagykövetségre tárgyalni.... kis megnyugvást jelentett számomra... Be is üzentem a rádióhoz, hogy hagyják abba a Nagy Imre-féle nyilatkozat adását, mert eddig ezt az adást állandóan ismételték... másnap tudtam meg, hogy Nagy Imre a Parlamentből egy más állam nagykövetségére ment... Egyedül maradtam egy szörnyen kiélezett helyzetben, amelyet Nagy Imre élezett ki ennyire."

B. Szabó István, aki ugyancsak az utolsó Nagy Imre-féle kabinet államminisztere volt, hasonlóképpen írja le Nagy és társai elmenekülését:

„November 4-én autó jött értem, hogy menjek a Parlamentbe. Nagy Imre éppen kijött a szobájából, többedmagával, és azt mondta, hogy mindenki azonnal menjen az óvóhelyre. Tildy Zoltán irodájában csatlakozott hozzánk Mindszenty, s lementünk az óvóhelyre, ahová Nagy Imre nem érkezett meg..."

Mindszenty, még mielőtt a szovjet csapatok odaérkeztek volna, elhagyta az Országház óvóhelyét, hogy menedéket keressen a „legközelebbi követségen". Vagyis az amerikain, amely aligha csak azért látszott a legalkalmasabbnak, mert a Kossuth Lajos tértől a Szabadság térig csupán néhány száz méter az út.

Az Egyesült Államok új budapesti nagykövete, Edward Tom Wailes (aki megelőzőleg Dél-Afrikában teljesített szolgálatot, és két nappal előbb érkezett Budapestre) november 4-én hajnalban Washingtonból kétsoros táviratot kapott, amelyben közölték, hogy az illetékesek beleegyeztek Mindszenty József menedékjog-kérelmének teljesítésébe. Szinte ugyanabban a percben a kapuban őrségben álló tengerészgyalogos jelentette a követnek, hogy a magyar hercegprímás kéri a bebocsátását. Mint ismeretes, a bíboros, aki 1971 szeptemberében, a „Magyar Népköztársaság kormánya és a Szentszék közötti megállapodás alapján" véglegesen elhagyta az országot, csaknem másfél évtizedet töltött el ebben az épületben.

Wailes egyébként Budapestre érkezésekor két rádióadót és rádióst is hozott magával. A következő hetekben segítségükkel — rendellenesen, hisz működési engedélyük nem volt — jutott a Szabad Európa Rádió és több más ellenséges adó információi jelentős részéhez. Egyébként Wailes soha nem adta át megbízólevelét az Elnöki Tanács elnökének. Február végén anélkül távozott, hogy ezt megtette volna.

Pedig *Dobi István*, az Elnöki Tanács törvényesen megválasztott elnöke bármikor elérhető volt. A november 4-re virradó éjszakát is az Országházban töltötte. A Nagy Imre-kabinet utolsó ülésén, amelyre meghívták, kifejtette: a Varsói Szerződésből való kilépés súlyos hiba volt.

Ezek után Nagyék megszakították vele a kapcsolatot; november 4-én pedig az ellenforradalom le is fogatta volna, ha nem jöttek volna a szovjet csapatok. Az országgyűlés 1957. május 9-i ülésén ő maga mondotta el:

„A november 4-re virradó éjszaka belépett hozzám egy őrnagy, akit az Országház északi frontjáról látásból ismertem. Régi horthysta őrnagy volt, az ellenforradalmi napokban többedmagával ott teljesített szolgálatot a maga régi egyenruhájában... Négy géppisztolyos katona kísérte. »Maga jöjjön velünk« — mondta az őrnagy, és én velük mentem. Rónai Sándor éppen nálam volt. Őt is mellém szólították, és lekísértek minket az északi szárny egyik alagsori szobájába. De mielőtt kiderülhetett volna, hogy tulajdonképpen miért kísértek oda, megjelentek a szovjet csapatok..."

Ezzel aztán be is fejeződött az őrnagy úr küldetése. Dobi István és az Elnöki Tanács jelen levő tagjai újra

elfoglalhatták a helyüket. Ők voltak azok, akik aztán valamivel később, alkotmányos jogkörükben eljárva, felmentették a Nagy-kormányt s megválasztották az új kormányt — miniszterelnökké *Kádár Jánost*, elnökhelyettessé *dr. Münnich Ferencet*, a forradalmi munkás-paraszt kormány tagjává *Marosán Györgyöt*, *Horváth Imrét*, *Kossa Istvánt*, *Apró Antalt*, *Dögei Imrét* és *Rónai Sándort*.

8 óra 7 perckor hallgatott el a Parlament épületében berendezett és a Kossuth rádió hullámhosszán sugárzó szükségstúdió, s még november 4-én az ország népe a szolnoki hullámhosszon értesülhetett a forradalmi munkás-paraszt kormány névsoráról. Bejelentették azt is, hogy a többi tárcát a rend helyreállítása után töltik be. Ismételten közvetítették Kádár János felhívását, amely a többi között így szólt:

„Magyar dolgozók! Jogos gazdasági, politikai és szocialista törekvéseink megvalósításának előfeltétele a népi demokratikus hatalom védelme, a rend helyreállítása, a munka újrafelvétele, a termelés megindítása. Ezért harcol a magyar forradalmi munkás-paraszt kormány, és erre a harcra hívja fel a magyar haza minden önzetlen fiát és leányát! Dolgozók, magyar testvérek! Miénk az igazság, győzni fogunk!"

Dr. Münnich Ferenc, a fegyveres erők minisztere azt a nyílt levelet olvasta fel, amelyben bejelentette: a Nagy Imre-kormány négy volt tagja, Apró Antal, Kossa István, Kádár János és ő maga már november 1-én megszakította ezzel a kormánnyal minden kapcsolatát. Ugyancsak ő írta alá azt a távmondatot, amely november 4-én hajnalban minden magyar katonai alakulattal tudatta:

„Elrendelem, hogy a magyar néphadsereg egységei ne tüzeljenek a szovjet egységekkel szemben. Parlamentereket küldjenek az odaérkező csapat elé. 1956. november 4. Dr. Münnich Ferenc altb."

A parancs eljuttatásáról egy, a Honvédelmi Minisztériumban mindvégig ott tartózkodó főtiszti csoport gondoskodott, amelynek addigra már volt kapcsolata az „eltűnt" kommunista vezetőkkel.

Egy sor katonai alakulat parancsnoka ennek nyomán már november 4-én felvette a kapcsolatot a szovjet egységek parancsnokaival, részt vettek környékükön a rend helyreállításában és biztosításában. Több városban megszerveződtek a forradalmi munkás-paraszt kormányt támogató első tiszti karhatalmi egységek. Budapesten közvetlenül a Kádár János vezette kormány eskütétele után alakult meg az első karhatalmi ezred, a Honvéd Sportegyesület Dózsa György úti épületeiben.

Király Béla, az ellenforradalmi katonai erők főparancsnoka Nyugaton megjelent visszaemlékezéseiben csalódottan panaszkodott arról, hogy a Honvédelmi Minisztériumból november 4-én hajnalban telefonhívására azt a választ kapta, hogy ott már a „sztálinista tábornokok és törzstisztek" a hangadók; értsd: azok, akik a forradalmi munkás-paraszt kormány utasításait követték.

A megmaradt ellenforradalmi csoportok, különösen a Corvin köziek és a Killián-laktanyaiak, Budán a Széna tériek, illetve a hűvösvölgyiek egy ideig még ellenálltak. A pártsajtó Blaha Lujza téri székházában még néhány napig tartotta magát Dudás József és bandája. Még november 4-én este az ott működő „fejvadászcsoport" meggyilkolta *Sarkadi István* ügyészt, *Fodor Pál* főhadnagyot és egy szovjet katonát. Ugyanaznap tört rá két volt horthysta rendőr pesterzsébeti lakásán *Turner Kálmán* hegesztőre, akit a környéken kommunista elvhűségéről, szókimondásáról ismertek; felesége és két gyermeke szeme láttára gyilkolták meg.

Király Béla, mint tapasztalt vezérkari tiszt, nagyon hamar kénytelen volt belátni, hogy a katonai játszmát elvesztették. Előbb a Szabadsághegyre menekült parancsnokságával, aztán a budai völgyekben húzódott

meg. Utoljára Nagykovácsiban rendezkedtek be, majd Nyugat felé vették az utat. Csoportjának egy részével Király Béla is elhagyta az országot; *„a szívéhez oly közeli munkát”*, ahogy az ellenforradalom szolgálatát nevezte, már csak az USA-ban folytathatta.

Megindult közben a fegyveres erők újjászervezése; megalakult a néphadsereg katonatanácsa azzal a céllal, hogy a néphadsereg tisztikarából, alakulataiból, a néphez hű kommunistákból, munkásokból, pártmunkásokból, belügyminisztériumi dolgozókból létrejöjjön a magyar karhatalom. Dr. Münnich Ferenc egyik legelső parancsában feloszlatta a hadseregben addig működő „forradalmi” és hasonló bizottságokat.

Kulcsszerepet játszott a néphadsereg újjászervezésében az ún. *Tiszti nyilatkozat*, amelyet minden tisztnek alá kellett írnia, aki a honvédség kötelékében akart maradni. A nyilatkozat, amelyet már 1956 novemberében rendszeresítettek, nem valami szokásos esküszöveg volt, hanem tömör összefoglalása a kormány politikájának. Ugyanúgy megkövetelte *„a Rákosi—Gerő-klikk által elkövetett súlyos hibák kijavításáért”*, *„a szocialista demokrácia kiszélesítéért folytatott harc jogosságának”* elismerését, mint az ellenforradalom leverését célzó küzdelem vállalását. A kétfrontos harc elvét tükrözte a szöveg szinte minden bekezdése. Íme, politikai mondanivalójának lényege:

„... mélységesen elítélem az ellenforradalmi erők minden formáját, a brutális fehérterrort, a kapitalista restaurációs törekvéseket, a kapitalista körök aknamunkáját népi hatalmunk ellen.

Kész vagyok az ilyen törekvések ellen teljes erőmből küzdeni. Tudom, hogy a reakciós erők becsületes dolgozókat is megtévesztettek.

... Kijelentem, hogy feltétel nélkül csatlakozom az 1956. november 4-én megalakult forradalmi munkás-paraszt kormányhoz. Támogatom kormányunkat az elmúlt hibák és hiányosságok kijavításában.

Egyetértek azzal, hogy a népünket és hazánkat fenyegető ellenforradalmi veszély miatt szükséges volt kérni a baráti Szovjetunió kormánya, illetve a szövetséges szovjet hadsereg segítségét az ellenforradalmi erők felszámolásához, népi demokratikus rendszerünk és szabadságunk megszilárdításához.

Híve vagyok az őszinte egyenjogúságon alapuló magyar—szovjet barátságnak!”

Az ország saját fegyveres erejének felállítása politikailag is nagy horderejű tett volt. Sikeres megoldása nagymértékben segítette a társadalom konszolidációját. De persze egymagában ez sem oldhatta meg a problémákat. A legnagyobb feladat, amely a szocializmushoz hű erők, a párt tagjai, a néphatalom hívei előtt állott, a tömegek bizalmának visszaszerzése volt.

Kádár János miniszterelnök november 11-én rádióbeszédet mondott, amelyet a Népszabadság rendkívüli kiadásban adott közzé nyomtatásban is. A beszéd ezzel a címmel jelent meg: *„Nem azért vagyunk felelős poszton ilyen nehéz időkben, hogy szépeket mondjunk, hanem azért, hogy igazat mondjunk és a nép érdekében cselekedjünk.”* Kádár János, mint a legalapvetőbb kérdéssel, a bizalommal foglalkozott.

„Tudatában vagyunk annak, hogy a dolgozó nép, elsősorban a munkásosztály és a vele szövetséges parasztság bizalmát bírva lehet csak vezetni és kormányozni hazánkban. Ez kötelességünkké teszi, hogy a dolgozók minden jogos kívánságát megvizsgáljuk és közülük mindazt, amely a közérdek károsodása nélkül megoldható, megoldjuk. Tudjuk, hogy az országban rengeteg megoldásra váró kérdés van, s ezeket nem lehet egyik napról a másikra megoldani. Ezért elhatároztuk, hogy ha egy kérdés megoldásához még nincs meg a szükséges erő és lehetőség, azt nyíltan és kertelés nélkül megmondjuk.”

A beszéd állást foglalt a nemzet egységének, a politikai, társadalmi élet széles bázisának kérdésében:

„Nem tudjuk másképp jövő feladatainkat megoldását elképzelni, mint úgy, hogy a legkülönbözőbb pártállásponton és világnézeten levő emberek részt és felelősséget kapnak és vállalnak az ország ügyeinek vitelében minden fokon. A legszélesebb demokratikus nemzeti összefogás, az igazi népfrontpolitika alapján állunk.”

Már az új vezetés első heteiben megfogalmazódott az az elv, amelyet az MSZMP országos értekezletének határozata később így rögzített:

„A párt építésével szorosan összefüggő kérdés annak az elvnek gyakorlati érvényesítése, hogy hazánkban a párttisztség kivételével minden közfunkciót — legyen az társadalmi vagy állami, legyen az a legalacsonyabb vagy a legmagasabb beosztás — pártonkívüli is betölthet."

Persze, hogy helyesen értékeljük őket, szem előtt kell tartani, hogy ezeket az elveket *mikor* nyilvánították ki. Az emberek milliói nagyon megviselték azok az évek. Előbb átélték a személyi kultusz okozta torzulásokat, majd a frakcióharcokat és az árulást, azután a fehérterror rémületét. A zaklatott légkörben nem lehetett egy csapásra megértetni, hogy a szocializmus mellett álló fegyveres erők határozott fellépésére, a szovjet csapatok internacionalista segítségnyújtására feltétlenül szükség volt. A mérhetetlenül összekuszált helyzetben, amelyet az ellenforradalmi demagógia még jó ideig súlyosbított, az emberek csak fokról fokra ismerték fel a történelmi igazságot, a kibontakozás útját. Gyanakvás és félelem, bizonytalanság és reményvesztés, keserűség és düh keveredett sokak indulatában.

Decemberben született a „Gond és Hitvallás" című nyilatkozat is, amelyet az írók egy csoportja az Írószövetség nevében fogalmazott, és amelyben ilyen próféciák olvashatók:

„Dicső költőink élő szelleme és az emberi igazság segít nekünk abban, hogy jóslatot tegyünk: eljön az idő, amikor a megtévedt hatalom bűnbánatot mond . . ."

A nyilatkozat záradékaként pedig felhívták az olvasókat: tízes csoportokat alkossanak az írók anyagi gondjainak enyhítésére, „az előlegezett alkotói segítséget az Írószövetség titkárságának" juttassák el. Ezután került sor — persze nem emiatt, hanem politikai zavarkeltő akciói miatt — a szövetség ideiglenes feloszlatására. (Fel kellett függeszteni az Újságírószövetség autonóm működését is.) De az állhatatosság, az elvi szilárdság és a türelem később itt is meghozta eredményét. A „megtévedt hatalom", minthogy nem tévedt meg, nem tanúsított bűnbánatot, de — igazsága tudatában — nem is követelt hasonlót a jóslattevőktől. Az az elv érvényesült, hogy aki szakít az ellenforradalommal, azzal szót kell érteni. Azt a néhány írót és újságírót, aki november 4-e után is komoly veszélyeket felidéző akciókat szervezett, bíróság elé állították; másokkal folytatódtak a tárgyalások.

Semmi okunk nincs arról hallgatni, hogy a párt előtt álló rendkívül összetett, az élet minden területét érintő feladatok megoldása nem ment egykönnyen. Az új vezetésnek nem volt varázspálcája, amelynek egy intésére lecsendesedtek a háborgó, sötét hullámok. Kádár János a Szaktanácsnak az ellenforradalom leverése után tartott első teljes ülésén, 1957. január 26-án mondotta:

„Amikor november 3-án ennek a kormánynak a létrehozásán gondolkodtunk, azt hiszik, nem tudtam azt, hogy nem virágkoszorúval fognak minket fogadni? Nagyon jól tudtam, de meg voltam győződve igazságunkról és arról, hogy a nép meg fogja érteni tettünket, helyeselni és becsülni fogja, hogy az ellenforradalmi áradattal szembeszegültünk és megmentettük a magyar proletárdiktatúrát . . ."

Jó másfél évtizeddel később, hatvanadik születésnapján az üdvözletekre válaszolva, pedig így foglalta össze e korszak jellemzőit:

„Vannak szituációk, amikor olyat kell cselekedni, amit az adott pillanatban kevés ember ért meg, mégis meg kell tenni, abban a reményben, hogy később meg fogják érteni. Boldognak tartom magam abban az értelemben is, hogy megérhettem és láthattam, hogy nagyon sokan, százezrek és milliók megértették azt, amit nekünk egyik vagy másik helyzetben tenni kellett és amit akkor kevesen értettek meg . . ."

A fegyveres erők hamarosan teljesítették feladatukat. A néphatalom újjászervezése és megszilárdítása, az ezzel összefüggő eszmei és politikai feladatok megoldása azonban még hónapokig tartott.

A munka megindításáért, a szocialista megújhodásért

A forradalmi munkás-paraszt kormány 1956. november 7-én délután ülésezett először az Országház épületében, Budapesten. Intézkedéseket határozott el a béke, a rend és a nyugalom helyreállítására. Gyakorlatiasság, határozottság és rugalmasság jellemezte ezeket. A kormány utasította az állami tisztviselőket, azonnal jelentkezzenek munkahelyükön. Kimondta, hogy a törvényes állami végrehajtó szerv mindenütt a tanácsok végrehajtó bizottsága; ezzel az úgynevezett „forradalmi bizottságok" tevékenységét megszüntette. Felhívással fordult az élelmiszeripar és a vasút dolgozóihoz:

„A Szovjetunió, Csehszlovákia nagyobb mennyiségű gabonát, húst, egyéb élelmiszert, szenet, ablaküveget és egyéb anyagokat küld a nehéz helyzetbe kerül magyar fővárosnak... A Minisztertanács felhívja a vasút dolgozóit e nagy fontosságú szállítmányok haladéktalan továbbítására... A kormány felhívja az üzleteket, elsősorban az élelmiszert árusító üzletek vezetőit és dolgozóit, hogy haladéktalanul jelenjenek meg munkahelyükön."

A baráti országok kormányaihoz a magyar kormány elnöke már november 5-én kérést intézett, testvéri segítséget kérve. A szovjet kormány válaszában közölte, mennyi gabonát, lisztet, húst, vajat, építőanyagot küld ellenszolgáltatás nélkül Magyarországra és egyben azt is, hogy intézkedett: haladéktalanul szállítsák le az 1957. márciusig a kereskedelmi szerződések szerint esedékessé vált árukat.

Ugyancsak jelentős segítséget nyújtott a többi testvéri szocialista ország is. De persze az igen jelentős kár zömét a magyar dolgozók csak saját munkájukkal pótolhatták. A normális termelőmunka viszonylag gyors helyreállítása ellenére az ellenforradalom közvetlen pusztításai hárommilliárd, a termeléskiesésben keletkező kár pedig mintegy 20 milliárd forintra rúgott.

A kormány állásfoglalásait, tagjainak nyilatkozatait november 7-től újra a Kossuth rádió sugározta, az Országház épületében levő ideiglenes stúdió újra megkezdte adásait. A rádiónak ebben az időszakban rendkívül fontos szerep jutott. Tudni kell, hogy a viszonyok a fővárosban hetekig messze voltak a normálistól. Ez érintette a sajtót is. Két napilap jelent meg — a *Népszabadság* és a *Népakarat* — kezdetben négy meg nyolc kis oldalon, viszonylag kis példányszámban, de utcai terjesztésük sem volt egykönnyen biztosítható: az ellenforradalmi elemek sok helyütt kitépték a példányokat a terjesztők kezéből, fáklyaként égették, széttépték őket. A lapok puszta léte zavarta őket. A rádióhoz viszont nem tudtak hozzáférkőzni.

A rádióból ismerték meg sokan az új vezetés tagjait is, akik közül jó

néhányan — azok, akiket a törvénysértő perekben elítéltek — évekig el voltak zárva a közélettől is. Így ismerték meg az új vezetés stílusát is, amely sem Rákosiék önelégült agitációjára, sem Nagy és társai „nemzetmentő" frázisaira nem emlékeztetett. Érdes és nyílt volt ez a hang, őszintén szókimondó, nem vigasztalt és nem szépített, de ugyanakkor közvetlen és személyes hangú is, mint például Marosán Györgyé első beszédében:

„Magam is elszenvedtem a törvénysértések keserves következményeit. Évekig szenvedtem ártatlanul börtönben. Minden okom megvan rá, hogy teljes mértékben egyetértsek a Rákosi—Gerő-klikk vétkes politikájának legmesszebbmenő elítélésével. Nincsen azonban olyan személyes bántalom, ami megingatná a szocializmus ügye iránti szent hitemet, meggyőződésemet!"

Ami a politikai harcot illeti, annak színtere a munkahelyekre tevődött át: a munka megindítása és a pártszervezetek újjászervezése — ez állt a küzdelem előterében. A helyzet vidékenként és üzemenként nagyon különböző volt. Sok üzemben, különösen vidéken, november 4-e után rögtön felvették a munkát; elfogadták azt az érvet, hogy élni csak termelésből lehet. De másutt a „Kádár-kormánnyal" szembenállók uralták a hangulatot.

Az új helyzetben változott az ellenforradalmárok és a revizionisták szerepe, illetve egymáshoz való viszonya. Az ellenforradalmárokat meggyengítette a fegyveres összecsapásban elszenvedett vereségük — gócpontjaikat hamar felszámolták —, a terrorista csoportok egyre-másra menekültek az országból. Megmaradt erőiket az olyan szervezetekbe irányították át, mint a munkástanácsok. A revizionisták szerepe viszont felerősödött, legalábbis viszonylagosan. Mindszenty árnyéka eltűnt, és újra Nagy Imre neve volt az „alternatíva". Igaz, sok hívüket ők is elvesztették, az ellenforradalommal való cinkosságuk lelepleződése sok embert kiábrándított. A szélsőségesek egy része — reményét vesztve és félve a felelősségre vonástól — ugyancsak elhagyta az országot; mások viszont folytatták a harcot — a hosszan tartó, országos sztrájkkal mintegy igazolni akarván hitszegésüket és árulásukat, demonstrálni, hogy tömegek támogatják őket.

Átmenetileg, a nyugati rádióadók által terjesztett félrevezető információk és rémhírek segítségével, sikerült is megszilárdítaniuk pozícióikat a munkástanácsokban, fokozniuk az ellenállást: mindenféle káros akcióval akadályozták a termelés megindulását. S ami különösen fontos: megkísérelték a munkástanácsok *területi* szervezkedését. Kapcsolatot kerestek és találtak a Nagy Imre-klikkel is.

A területi szervezkedés jegyében alakult meg november 14-én az úgynevezett Nagy-budapesti Központi Munkástanács; különböző budapesti üzemekből ötszázan gyűltek össze az Egyesült Izzóban, akik azt állították magukról, hogy ők vannak hivatva a fővárosi üzemek dolgozóinak nevében tárgyalni. Bár kijelentették, hogy nem ismerik el a „szolnoki kormányt", még aznap este 19 tagú küldöttséget menesztettek az Országházba. A Népszabadság így számolt be az ígéretesnek induló tárgyalásokról:

„Kádár elvtárs ... arra kérte a küldöttség tagjait, gondolják át a helyzetet, és ha meggondolják, rájönnek, hogy a további sztrájk csak inflációt, éhínséget hozhat ... abban a szilárd tudatban térjenek vissza az üzemekbe, hogy Magyarországon soha többé nem kezdődhet újra a régi, bukott politika. A küldöttség tagjai kijelentették, hogy az ő véleményük szerint is az a fő kérdés, hogy megszilárdítsuk a népi hatalmat, és ezen az alapon biztosíthassuk az ország függetlenségét."

A küldöttek másnap azzal keresték fel a kormányt, hogy tudtul adják a munka újrafelvételéről szóló határozatukat. Felhívást is tettek közzé, amely szerint:

„E kritikus helyzetben a józan ész és értelem, a lelkiismeret és munkásszívünk parancsolóan írja elő számunkra, hogy a munkát folyó hó 17-én reggel, a sztrájkjog fenntartása mellett, vegyétek fel."

Az ellenforradalmi fegyveres banda felszámolásában a szovjet katonák mellett a magyar karhatalmi alakulatok is kivették részüket. 1957. január 19-én ünnepélyes esküt tettek a 37. Budapesti Forradalmi Ezred katonái.

1956. november negyedike után szovjet harckocsi vigyázza a rendet a főváros utcáin.

Úgy látszott, hogy a helyzet rendeződik. Ebbe azonban a külső és belső reakció nem nyugodott bele: koncentrált rémhíráradatot zúdított az országra; röpcédulákon és rádióadókon a legképtelenebb rágalmakat terjesztették, így például azt követelték, hogy szüntessék be *„a magyar szabadságharcosok Szibériába szállítását"*. A Szabad Európa Rádió röppentette fel a kacsát. E rémhírroham nyomában felülkerekedtek a szélsőségesek az Akácfa utcába áttelepült nagy-budapesti munkástanácsban. November 22—23-ra újra sztrájkot hirdettek. A többi között azt követelték, hogy „országos munkástanácsot" szervezhessenek, más szóval: hogy ismerjék el őket második politikai hatalomként. Szembeszegültek azzal a rendelettel, amely a SZOT vezetőinek egyetértésével rendeletileg szabályozta a munkástanácsok működését.

Ez a rendelet nemcsak a munkástanácsok feladatait szabályozta a termelés biztosításában, de a bérfizetések és juttatások megállapításában, az állami kötelezettségek teljesítésének ellenőrzésében, a kollektív szerződések megkötésénél, a vállalati terv és létszám megállapításánál, az üzemben maradó nyereség elosztásában széles jogkört biztosított számukra. A munkástanácsok határozatait az üzemek vezetői csak akkor hajthatták végre, ha „az nem ellentétes az általános érvényű törvényekkel és rendeletekkel", és előírta a munkástanácsok újjáválasztását „az üzem összes dolgozóinak részvételével". Alighanem ez volt a legfájóbb pont a budapesti munkástanácsiak számára; ez ugyanis a legtöbb helyen a jobboldaliak vereségét hozta volna magával, ebbe semmiképpen sem akartak belemenni.

A negyvennyolc órára hirdetett sztrájk nem hozta meg a várt sikert. Nem állította le a munkát pl. a csepeli, a győri, a tatabányai munkástanács. Ennek ellenére még jó ideig nem csökkent a munkások érdekei *ellen* fellépő központ befolyása. Megvesztegető volt persze a sztrájk „összkomfortos" volta is: a munkástanácsok az állam pénzéből teljes fizetést folyósítottak, sőt különböző járandóságokat, élelmiszer- és más juttatásokat is nyújtottak a dolgozóknak. (A baráti országok segítsége, a hazai felhozatal, amely az export elmaradása miatt viszonylag bőséges volt, biztosította egyelőre az ellátást.) A nagy-budapesti munkástanács jobboldali vezetői felbátorodtak. Az említett „országos munkástanács" megalakítására a Sportcsarnokban gyűlést hívtak össze. Ennek megtartását azonban a forradalmi munkás-paraszt kormány utasítására a karhatalom meghiúsította.

Az üzemi munkástanácsokkal viszont, amelyeket Kádár János és a kormány tagjai személyesen fogadtak, folytatódtak a tárgyalások. Ez a heteken át és reggeltől napestig tartó küldöttségjárás a Parlamentben és az ott lezajlott, mindenkinek emlékezetes viták is érzékeltették az emberekkel az új vezetés másmilyen felfogását. Mindegyik küldöttség hozta a maga követeléseinek listáját, a maga „pontjait", amelyek között persze sok indokolt is szerepelt, mindegyiket meghallgatták, de világosan és egyértelműen megmagyarázták azt is, hogy a dolgozók államának nincsenek más eszközei, értékei, mint amit a dolgozók maguk állítanak elő. A pesti utcákon akkoriban plakáton jelent meg Juhász Gyula *A munka* című verse: *„A munkát dalolom, ki a szabadság Útjára visz gyász és romok felett"* — így szólt egyik strófája; alighanem ezek a sorok is megragadtak a tárgyalásokról hazatérő küldöttek emlékezetében.

Az ellenség egyik utolsó „nagy" akciója a december 4-i nőtüntetés volt, ezt a provokátorok annak reményében szervezték, hogy vérontásra kerül sor. Ez, szerencsére, nem sikerült nekik, a Hősök teréről indított menet nagyon hamar le is apadt, alig százötvenen érkeztek a Kossuth Lajos térre. (Deprimáló epi-

zódja volt az ügynek, hogy az amerikai követség előtt elvonulva, egyesek John Foster Dulles amerikai külügyminisztert éltették, aki azzal írta be nevét a történelembe, hogy ő hirdette meg *„a háborús szakadék szélén való táncolás"* doktrínáját, a hidegháború vezérelvét.) Ezután, december 8-án, következett a salgótarjáni tüntetés, amelyet ellenforradalmárok kiszabadítása céljából a rendőrség ellen szerveztek, s amelynek sok halálos és sebesült áldozata volt.

Ezzel azonban be is telt a pohár: a kormány december 9-én törvényen kívül helyezte a nagy-budapesti munkástanácsot, az egyéb vidéki és fővárosi területi munkástanácsokat, és működésüket azonnal hatállyal megszüntette. A budapesti központi munkástanács feloszlatására, a főkolomposok letartóztatására válaszképpen az ellenséges elemek december 11-én, 12-én kierőszakoltak még egy sztrájkot, de ezzel vége is szakadt országos akcióiknak. A hangulat mindinkább ellenük fordult.

A kormány a közrend helyreállítása érdekében statáriumot hirdetett a lőfegyverek engedély nélküli tartására, az ezekkel elkövetett gyilkosságokra, rablásra, fosztogatásra stb. Ennek nyomán is gyorsan javult a közbiztonság. Pedig a rögtönítélő bíráskodás egész ideje alatt — 1956. december 11-étől 1957. január 7-ig — a katonai bíróságok mint rögtönítélő tanácsok elé mindössze 89 vádlott került. Ezek közül kettőt felmentettek, 16 vádlottat rendes bíróság elé utaltak, 71-et pedig bűnösnek találtak. Halálbüntetést 11 esetben szabtak ki. (Ezek közül hatot végrehajtottak, öten kegyelmet kaptak.)

December második felétől már dolgoztak az üzemekben, a termelés görbéje felfelé ívelt. Az üzemek élére törvényesen kinevezett, illetőleg megerősített igazgatók kerültek. A szakszervezetek, keresve a legális munkástanácsokkal való együttműködés módját, újra dolgozni kezdtek.

A november 4-ét követő első hetekben, érthető módon, *a kormány* tevékenysége állott az előtérben, a forradalmi hatalom, a munkás-paraszt hatalom törvényes rendjének helyreállítása. De akik ezért harcoltak, kezdettől fogva tisztában voltak azzal, hogy a munkásosztály élcsapata a *párt* újjászerveződése és vezető szerepének helyreállítása nélkül nem folytatható sikeres szocialista építés.

„... A helyzet megköveteli, hogy összefogjuk a párt minden erejét, mert csak így tudunk eredményesen szembeszállni a kapitalizmus visszaállítására irányuló ellenforradalmi támadásokkal, és megvédeni a népi hatalmat... Hogy pártunk újból erős legyen és a tömegek élén járjon, határozottan szakítanunk kell a Rákosi-Klikk káros politikájával és vétkes módszereivel... Ugyancsak határozottan szakítanunk kell Nagy Imre—Losonczy csoportjával, amely... utat nyitott az ellenforradalmi erőknek, és ezzel ténylegesen elárulta a szocializmus ügyét." (Az MSZMP Ideiglenes KB-ának felhívása, november 6.)

A párt újjászervezése az üzemekben sok helyütt még az ellenforradalmi uszítás légkörében ment végbe. Az e légkör ellen folytatott harc igazán hatékony eszköze a politikai meggyőzés volt, az eszmei vita, az ellenforradalom és a revizionizmus leleplezése.

Az MSZMP vezetése úgy foglalt állást, hogy minden kommunistának a pártban van a helye, de a párt inkább legyen kisebb létszámú, de valóban egységes, cselekvőképes, csak a munkásosztálynak és ügyének valóban szilárdan elkötelezettek kerüljenek vissza soraiba. Persze ezen nem értették azokat, akik nem tudtak szakítani a revizionistákkal, s azokat sem, akik nem tanultak abból, hogy hová vezetnek a szektás, dogmatikus hibák.

A pártszervezetek aktivitása fontos feltétele volt a munka megindításának, a normális élet helyreállításának. Az év végén a párttagok száma már a nyilvántartás szerint is meghaladta a százezret.

Az első pártaktívát Szolnokon tartották, november 4-én, amelyen Ká-

dár János is részt vett. Az első országos aktívaülésre november 27-én került sor Budapesten. Kiss Károly tartotta a beszámolót, s felszólalt Kádár János is. Hangot kapott több felszólalásban:

„a kormányprogramon és a párt elvi nyilatkozatán kívül egyre inkább szükség lesz egy valamivel átfogóbb elvi platformra is, amelyben elhatároljuk magunkat a régi hibáktól, tisztázzuk a felkelés jellegét, és ami a legfontosabb, konkrétabb, messzemenőbb és lelkesítőbb célokat is tűzünk ki a munkásság elé". (Komócsin Zoltán felszólalása.)

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának első ülésére 1956. december 2-án, 3-án és 5-én került sor. A beszámolót Kádár János tartotta. A vita során az Ideiglenes Központi Bizottság 23 tagja közül huszonegyen szólaltak fel. Kádár elvtárs a Központi Bizottság 1981. márciusi ülésén így emlékezett vissza erre a párt életében történelmi jelentőségű, három napig tartó vitára:

„Reggeltől estig vitatkoztunk, minden részvevő többször is felszólalt, kifejtette nézetét. Nagy és szenvedélyes vita volt. Egyesek még éjszaka is fáradtan, álmossággal küszködve figyeltek a szövegezésre, hogy a dokumentumban az legyen, ami megfelel véleményüknek, meggyőződésüknek. Azon túl, hogy mindnyájan a kommunista eszme hívei voltunk, igazában egyetlen dologban értettünk egyet: a munkáshatalmat meg kell menteni, az ország szocialista jellegét meg kell őrizni, a szocialista jövőt biztosítani kell. Az összes többi kérdésben eléggé eltérőek voltak az álláspontok. Ma is érdemes ennek az ülésnek a tanulságára gondolni: mai szóhasználattal élve eltérő álláspontok ütköztek, és mi addig vitatkoztunk, amíg egyetértésre nem jutottunk. Végül is a legfőbb, a döntő kérdésekben egységes álláspont alakult ki. Tartós, valódi egység így születik, eleven, nyílt, elvszerű vitában. A többi ebből következett. Miután a vitát lezártuk, és egységes álláspontra jutottunk, hosszú-hosszú időn keresztül biztosítani tudtuk a közösen megfogalmazott álláspont egységes, következetes képviseletét. Ennek a mára és a jövőre szólóan is maradandó az értéke."

Az így született határozat mindenekelőtt megjelölte az ellenforradalom okait; ezzel e cikksorozat elején már foglalkoztunk. De ez az ülés minden értelemben elvégezte az új politika elvi alapvetését; világosan tisztázta az MSZMP helyét a hazai és a nemzetközi munkásmozgalomban. Miközben a párt élesen szembefordult a személyi kultusz éveiben elkövetett hibákkal, határozottan leszögezte, hogy az MSZMP örököse és folytatója annak a harcnak, amelyet a kommunista mozgalom létrejötte óta folytat a dolgozók felszabadításáért, a társadalmi haladásért. A határozat kimondta, hogy az újjászerveződő párt a magyar munkásosztály egységes forradalmi pártja, s mint ilyen, az 1948-as egyesítő kongresszus alapján áll, védi és továbbfejleszti mindazokat a vívmányokat, amelyeket népünk a felszabadulás óta elért. Az MSZMP a nemzetközi kommunista mozgalom szerves része, tevékenységét a marxizmus—leninizmus tanításai vezérlik; az elméletet alkotó módon alkalmazva, a szocializmust a magyar sajátosságokra és az adott történelmi követelményeknek megfelelően kívánja megvalósítani.

Már ekkor döntés született az új helyzetnek megfelelő gazdaságpolitika kidolgozásának megkezdéséről, az illetékes állami szervek és a legjobb gazdasági szakemberek bevonásával.

Kiemelt feladatnak minősítette a munkás-paraszt szövetség állandó erősítését, a mezőgazdasági termelés erőteljes fellendítését a dolgozók életszínvonalának emelése érdekében is. Foglalkozott a határozat a tudományok, az irodalom és a művészet fejlődése számára kedvező feltételek kialakításával.

December 6-án a párt a főváros több pontján tüntetést szervezett a munkáshatalom, a forradalmi munkás-paraszt kormány mellett, amelyek népes felvonulásban a Nagykörúton egyesültek. E tüntetéssel szemben is fegyveres ellenforradalmi provokációra került sor. A menetből egy munkásasszony és egy járókelő maradt az orvlövészektől találva holtan a kövezeten; többen megsebesültek.

Pártaktívákat, gyűléseket tartottak más városokban is. December 9-én Pécsett hívták össze a város és a környékbeli bányák aktivistáit. A pártbizottságon lefolyt tanácskozás után a részvevők elhatározták, hogy a népi hatalom mellett tüntetést rendeznek Pécs utcáin.

„December 9-én a kommunisták nagyszabású felvonulása söpörte le az utcákról az ellenforradalmárokat. A december 9-i aktívaértekezlet részvevői Marosán György elvtárssal az élen vörös lobogóval vonultak fel a Széchenyi térre, és a házfalak hosszú idő után újra az Internacionálét visszhangozták. Az ellenforradalmárok készültek ugyan a tüntetés megzavarására, hogy — mint Budapesten — itt is fegyveres harcot provokáljanak ki, ekkor azonban már sem erejük, sem merszük nem volt hozzá." (Az ellenforradalom Baranyában, Pécs, 1957.)

A pécsi tüntetésnek semmiféle fegyveres védelme nem volt. Az ellenforradalmárok itt mégsem mertek nyíltan fellépni. Megjegyzendő: ekkor már főként arra „játszottak", hogy a karhatalmat provokálják, olyan helyzetet teremtsenek, amelyben az emberek elveszítik az idegeiket, lévén kiszámíthatatlan, hogy a következő pillanatban mi fog történni. Ők most sem bánták, hogy ennek ártatlan emberek esnek áldozatul, mint ahogy nem bánták akkor, amikor a fegyver még az ő kezükben volt. Mindezek ellenére nem tudták már megállítani a konszolidációt.

Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1957. februári határozata megállapíthatta, hogy a párttagság száma heti átlagban 8—12 ezerrel növekszik, és túlhaladta a 190 ezret. És ami különösképpen az erősödést mutatja: már ez a határozat szólt a pártmunkának a további egészséges fejlődést fékező gyengeségeiről is:

„Határozottan elítéljük az egyes párttagjainknál megnyilvánuló elzárkózó magatartást az értelmiségi dolgozókkal... Elítéljük azt a szektás nézetet is, amely szerint, »akik eddig nem léptek be a pártba, azokra már nincs is szükség«. Az MDP-nek azokkal a volt tagjaival szemben, akik eddig nem léptek be a pártba, türelmes, elvtársi és baráti viszonyt kell teremteni; az MSZMP-t az MDP volt tagságának túlnyomó részével a szocializmus győzelméért vívott hosszú és eredményes közös harc kötelékei fűzik össze... A Központi Bizottság élesen elítéli az olyan, helyenként megmutatkozó elvtársiatlan és intrikus magatartást, amely mindenáron és mindenkiben hibát keres. Ezt egészségtelen vagy éppen a párt növekvő ereje és egysége láttán elkeseredett ellenforradalmi elemek szítják kívülről."

Ez is teljesen más hang, az MDP idején elképzelhetetlen hozzáállás volt. Mindazok után, ami történt, ennyi vér és áldozat után bosszúállás és vádaskodás helyett megszólalt az elvhűség és az elvszerűség, a szocialista emberiesség, a megértés és a jó szándék tiszta hangja. Nem utolsósorban ennek volt köszönhető, hogy egyre többen és többen megértették: megújul a társadalom, megújhodik a párt.

Amíg eljött az új tavasz

„A népi Magyarország olyan napokat él most át, amelyek döntőek lesznek sorsának további alakulására. A kérdés most az: tovább halad-e Magyarország a szocialista fejlődés útján, vagy győznek a reakciós erők, amelyek olyan rendszert akarnak visszaállítani, amely évtizedekre visszavetné az országot. A demokratikus erők győzelme, élén a munkásosztállyal, biztosítja Magyarországnak a tényleges nemzeti függetlenséget, a nép teljes demokratikus szabadságát, együttműködését a szocializmus összes országaival, a jogegyenlőség, a nemzeti szuverenitás tiszteletben tartása és a kölcsönös testvéri segítségnyújtás lenini elvei alapján."

Így foglalta össze a *Pravda* november 4-i száma a szovjet fegyveres segítség indítékait.

Hasonlóképpen ítélte meg a helyzetet Csehszlovákia, Románia, Bulgária és a Német Demokratikus Köztársaság pártja és kormánya. Gomulka, a Lengyel Egyesült Munkáspárt Központi Bizottságának első titkára a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulásának napján mondott beszédében biztosította támogatásáról a magyar kommunistákat. A jugoszláv vezetők ugyancsak november 4-én biztosították támogatásukról az új magyar kormányt. A Tanjug hírügynökség közleményéből is kitetszett, más forrásokból is tudjuk: a Szovjetunió, *mielőtt* döntött a segítségnyújtás kérdésében, konzultációkat folytatott a szocialista országokkal.

A jugoszláv álláspontot Tito elnök november 11-én, Pulában elmondott beszédében részletesen is kifejtette. Kijelentette, hogy személyesen ismeri Kádár Jánost és Münnich Ferencet, akik „azt képviselik, ami Magyarországon a legbecsületesebb". Ugyancsak kiállt amellett, hogy Magyarországon olyan ellenforradalmi lázadás zajlott le, amelyet csak a leghatározottabb eszközökkel lehet leverni. (Az akkori jugoszláv megnyilatkozásokban, sőt a két ország kapcsolatában voltak emellett vitatott, az adott helyzetben azonban másodlagos kérdések.)

Számos testvérpárt vezetői biztosították támogatásukról abban az időben Kádár Jánost és kormányát, szálltak szembe a burzsoá propagandával. Palmiro Togliatti, az Olasz Kommunista Párt főtitkára például november 18-án Bolognában mondott beszédében, amelyben Kádár János kormányával kapcsolatban kijelentette, hogy

„ott olyan emberekről van szó, akik minden erővel azon fáradoznak, hogy úrrá legyenek egy olyan helyzeten, amely valószínűleg nem az ő hibájukból keletkezett. Ők ebben a pillanatban bizonyára súlyos felelősséget vállalnak magukra. Tiszteljük őket, és sikereket kívánunk nekik a maguk elé tűzött feladatok megoldásában."

A L'Unitában már november 6-án így foglalt állást:

„A Szovjetuniónak kötelessége... megvédeni mindazokat a hadállásokat, amelyek a béke frontjának szerves részét alkotják... Kötelessége ez nemcsak saját magával vagy a kelet-európai országokkal és népekkel szemben, hanem velünk és az összes népekkel szemben is."

Maurice Thorez, a Francia Kommunista Párt főtitkára a KB november 26-i ülésén megállapította:

„Világszerte sok lap, különösen több amerikai újság nem is titkolta, hogy a Magyar Népköztársaság elleni puccsot régóta előkészítették, és hogy

a horthysták irányították a műveleteket. Aki elfogadja azt a gondolatot, hogy ezek az események kizárólag a munkásosztály kétségtelen és jogos elégedetlenségének a következményei, az nem csupán már eleve mentegeti a szocializmussal szemben ellenséges erők bűneit, hanem egyszerűen letagadja a nyilvánvaló tényeket."

Más országok pártjai is foglalkoztak a magyar ellenforradalom tanulságaival. Az Indiai Kommunista Párt nevében például Adzsoj Ghos főtitkár kifejtette:

„A tragikus magyarországi események mögött ugyanazok az erők működtek, amelyek Egyiptom eltiprását első lépésnek szánták ahhoz, hogy visszaállítsák a gyarmati uralmat a felszabadult keleti népek felett..."

A nyugati burzsoá propaganda a forradalmi munkás-paraszt kormány megalakulása utáni legelső időkben ellenállásra biztatta az ellenforradalmárokat. A Szabad Európa Rádió november 4-i adásában az angol *Observerből* ezt idézte:

„Ha a magyarok ki fognak tartani két-három napig, akkor az Egyesült Államok kormányára gyakorolt nyomás, hogy katonai segítséget küldjön a szabadságharcosoknak, ellenállhatatlan lesz."

Király Béla és fegyveresei már rég Nyugaton voltak, amikor a Szabad Európa még mindig olyan híreket közölt, mintha Magyarországon nagy létszámú erőkkel partizánharcokat folytatnának a hegyekben. Ennek az adónak az útján terjesztette felforgató propagandáját a nagy-budapesti munkástanács is. Nagy Imre a Szabad Európa Rádiót használta fel arra, hogy üzenetet juttasson ki a külvilághoz. A Nagy Imre-per során Szántó Zoltán elmondta:

„Tudomásom van arról, hogy Nagy Imre üzenetet küldött a Szabad Európa Rádiónak. Ez körülbelül november 15-e körül történt..., amelyben cáfolta azokat a híreket, melyek szerint tárgyalásokat folytat Kádár Jánossal."

(Nagy Imrének egyébként azért volt olyan fontos közhírré tennie, hogy nem folytat tárgyalásokat, mert akkor is, később is visszakövetelte a kormányelnöki tisztet, ami egyenlő lett volna az ellenforradalom folytatásával!)

A Szabad Európa Rádió tovább hitegette az ellenforradalmárokat:

„... ekkor sem mondották meg a fölkelőknek, hogy Magyarországon semmiféle segítségre ne várjanak... A Rákóczi, a Csokonai és a Róka nevű vidéki rádióállomások szinte óránként küldtek Münchenbe távirati jellegű felhívásokat: »Szabad Európa Rádió! Sürgősen közöljétek, mikor jön segítség! Közöljétek, mikor jönnek az amerikaiak! Jönnek-e, igen vagy nem, válaszoljatok!«" (Horváth Béla és Vámos Imre id. cikkéből.)

A Szabad Európa Rádió erre persze nem válaszolt; annál részletesebben tárgyalta az ENSZ-ben kiprovokált, az úgynevezett „magyar kérdésről" szóló vitát, amely a Biztonsági Tanácsban már 1956. október 28-án megkezdődött. Miután a szuezi kérdéssel végeztek, ismét napirendre tűzték. November 4-e után különösen az Egyesült Államok delegációja azon fáradozott, hogy a „szovjet beavatkozást" elítélő határozat szülessen.

A magyar kormány még november 4-én hivatalos táviratot intézett Dag Hammarskjöld ENSZ-főtitkárhoz, amelyben Nagy Imrének az ENSZ-hez intézett jegyzékeit érvénytelennek deklarálta, s tiltakozott az ellen, hogy napirendre tűzzék a magyarországi eseményeket. Az ENSZ közgyűlése — részben a közvetlen amerikai nyomás, részben az uszító propaganda hatása alatt álló delegációk szavazataival — mégis emellett foglalt állást. A cél az volt, hogy a törvényes magyar kormány delegációját — Horváth Imre külügyminiszter és Sík Endre első helyettes indult New Yorkba — megfosszák mandátumától.

„Az ülésszak végén (március elején), amikor sor került a mandátumvizsgáló bizottság jelentésére, a magyar delegáció mandátumát se meg nem erősítették, se el nem utasították, egyszerűen »nem hoztak róla határozatot«. Ez a képmutató döntés (amelyet később öt éven keresztül minden ülésszakon megismételtek) a legjobb bizonyítéka annak, hogy akik a magyar kormányt elítélő határozatokat hozták, maguk is tisztában voltak ve-

le, hogy ezzel megsértik az ENSZ alapokmányát." (Sík Endre: Bem rakparti évek.)

Az ENSZ „ötös bizottságot" is hozott létre, amely jelentést készített a magyar kérdésről; ez 111, a disszidensek közül gondosan kiválasztott „szemtanú" vallomásán alapult. (El lehet képzelni, hogy ezekből miféle torz képe kerekedett ki a viszonyoknak.)

Minthogy kitűnt, a Nyugatnak nem áll módjában az általa felbátorított ellenforradalmat katonailag megsegíteni, újabb, ugyancsak felelőtlen ígérgető akcióba fogtak, amelynek célja volt mennél több embert az ország elhagyására bírni — igazolandó, hogy Magyarországon elviselhetetlenné vált az élet.

Emlékeztetve Ausztria háború előtti, hitlerista megszállására, ezt írta akkor a bécsi magánalkalmazottak lapjának egyik olvasója:

„Az emberszeretetnek ilyen orgiájára szükségünk lett volna 1938-ban. Akkor bezzeg a Nyugat nem volt olyan vendégszerető azokkal szemben, akik puszta életüket akarták menteni, és semmiféle igényt nem támasztottak. Most, a menekülés első heteiben az újságcímek valósággal az idegenforgalmi toborzás jellegét öltötték. A magyaroknak egy lelkismeretlen propaganda aranyhegyeket ígért." (Rényi Péter „Szabad földről" üzenik ... című könyvéből, 1957.)

Az országot elhagyók indítékai persze nagyon is különbözőek voltak. De az anyagi ígéretek is nyomtak a latban: a Szabad Európa fejenként ezer dollárt ígért — kezdetnek — letelepedési hitel címén azoknak, akik a „szabadságot" választják. A szóbeszédben tovább dagadtak az összegek, egyesek már tízezer dollárról beszéltek. A Szabad Európa pedig nem cáfolt. Ezzel szemben újabb s újabb külön stábokat küldött a menekülttáborokba és az osztrák—magyar határra is. Amint a *Frankfurter Allgemeine Zeitung* megírta, még az osztrák hatóságok is megsokallták a szabadeurópások mohóságát, akik

„egyes, különösen érdekesnek tetsző menekülteket, az osztrák felvételi formalitások megkerülésével, egyenesen Grazba szállítottak".

Így készült a Szabad Európa Rádió magyar adásának „Szabad földről üzenik" című műsora is, amelyet december elejétől kezdve heteken át reggeltől estig közvetítettek.

„Szabad földről üzenik"..., „aki hallja, adja át"..., Manci és Jóska üzeni Mókuskának, a Bulcsu utcába, szerencsésen szabad földre érkeztek. Megyünk tovább Kanadába..."

— a kortársak közül ki ne emlékezne erre a szűnni nem akaró üzenetáradatra? (A napi kétezer üzenetet, amelyet a Szabad Európa továbbított, az ügynökök széles hálózata szedte össze.)

A disszidálást serkentették a deportálásról szóló mesékkel is. A Bild-Telegraf például már november 5-én hallani vélt arról, hogy

„szovjet csapatok Budapesten felkutatnak és szigorú felügyelet mellett a pályaudvarok közelében összegyűjtenek minden magyar férfit. A férfiakat, előreláthatólag, deportálni fogják."

Deportálásról beszéltek, és disszidálásra ösztönöztek. November 20-án az Egyesült Államok képviselője, Cabot-Lodge nem restellte az ENSZ-közgyűlés előtt kijelenteni: kormányának bizonyítékai vannak a magyarországi deportálások folytatásáról. A *The New York Times* már november 21-én megállapította: nincsenek bizonyítékok a deportálásokról, és hogy ennélfogva

„lehetséges, hogy a Nyugat tévedett".

Erről persze a Szabad Európa nem tudósított, még kevésbé arról a tényről, hogy senkit sem deportáltak; nem az volt a gondja, hogy Keletre ne vigyenek senkit, hanem az, hogy Nyugatra annál többen távozzanak. Mellesleg: az ötvenes évek közepe táján gazdasági konjunktúra bontakozott ki Nyugat-Európában, és nagy szükség volt tanult munkaerőkre: a magyarok jól jöttek „vendégmunkásként".

Az Elnöki Tanács már decemberben amnesztiát hirdetett: mindazok, akik engedély nélkül hagyták el az

Az angyalföldi munkásnagygyűlésen dr. Münnich Ferenc beszél.

országot, és 1957. március 15-ig hazatérnek, büntetlenséget élveznek. Először naponta százak, majd ezrek tértek haza családjaikhoz. Kb. egynegyede a disszidáltaknak visszatért, sokan keserves harcok árán a menekülttáborokat terrorizáló ellenforradalmárokkal, illetve a külföldi hatóságokkal. Régi munkahelyükön általában azonnal visszafogadták őket.

Idehaza a konszolidáció feltétele volt természetesen az ellenforradalom *büntetteinek* felderítése, azok elkövetőinek felelősségre vonása. Bíróság elé kerültek azok is, akik a közrend helyreállításának időszakában követtek el bűncselekményt. Csakhogy ez is másként történt, mint a korábbi, rossz tapasztalatok alapján sokan gondolták. Dr. Münnich Ferenc így tájékoztatta a közvéleményt:

„Minden őrizetbe vételt, letartóztatást a magyar karhatalmi egységek foganatosítanak... Egyébként akkor tartóztatnak le valakit, ha konkrét bűncselekmény alapos gyanúja forog fenn."

Hangsúlyozta, hogy mindez az ügyészség ellenőrzése alatt történik, és hozzátette:

„... Előfordult, hogy valakit vagy valakiket személyi bosszúból jelentettek fel... Abban a pillanatban, amint a vizsgálat kideríti, hogy csupán rágalmazás volt a följelentés, a letartóztatottat azonnal szabadon bocsátják. A karhatalmi szervek, illetve a rendőrség minden letartóztatottat átad az ügyészségnek. De őrizetbe vételük, illetve előzetes letartóztatásuk alkalmával is messzemenően biztosítják a gyanúsítottnak mindazokat a jogokat, amelyeket a törvény felsorol."

A társadalmi és a gazdasági élet minden területén döntő jelentőségű változások történtek, sok olyan is, amely túlmutatott a konszolidáción is, a további fejlődés útját egyengette. Rendkívül fontos volt, hogy az Elnöki Tanács — a kormány javaslatára — eltörölte a mezőgazdasági termények és termékek kötelező beszolgáltatását.

A földművelésügyi miniszter utasítást adott ki az egyes termelőszövetkezeti tagok kilépésénél, illetve az egyes termelőszövetkezetek feloszlásánál követendő eljárásról. Egyidejűleg a kormány felhívással fordult a parasztsághoz:

„A kormány a parasztság szabad elhatározására bízza a gazdálkodási mód megválasztását, tehát a szövetkezetek fennállásának, alakításának, valamint a szövetkezés formáinak megválasztását... A kormány eltökélt szándéka, hogy minden rendelkezésre álló eszközzel támogatja a parasztság törekvéseit a mezőgazdasági termelés fellendítésére, és gazdasági támogatást nyújt a szövetkezeteknek és egyénileg gazdálkodó parasztoknak egyaránt."

A kormány különféle intézkedéseinek köszönhetően a mezőgazdasági termelőszövetkezetek, illetőleg termelőszövetkezeti csoportok többsége megmaradt, bizonyítva a szocialista termelőszövetkezeti mozgalom életképességét. A kilépett tagok szép számban már 1957 tavaszán újra kérték felvételüket a közös gazdaságokba. És ami abban a helyzetben különösen fontos volt: az 1957 tavaszi mezőgazdasági munkák rendben folytak.

415 millió forinttal felemelték a bányászok bérét. Növelték az ipari és építőipari dolgozók keresetét is. Kormányrendelet szüntette meg a magániparosok és magánkereskedők által foglalkoztatott alkalmazottak után kivetett külön általános jövedelemadót, valamint az úgynevezett mezőgazdasági fejlesztési járulékot. A táppénz összegét többé nem kötötték a szakszervezeti tagsághoz. Egy november 14-én kelt rendelet visszaállította a szabad munkavállalást. A harcok okozta károk helyreállításának minden költségét az állam magára vállalta.

Ugyanakkor Kádár János már november 26-i rádióbeszédében kereken megmondta:

„Az a helyzet, hogy a kormány által hozott döntéssel — az ipari munkások és bányászok részére megszavazott béremeléssel — elmentünk addig a határig, amelyen túl ma nem mehetünk, hacsak nem akarjuk megszavazni az inflációt, a pénzromlást. A kormány pedig el van tökélve, hogy minden követelést elhárít, amely pénzromlásba taszítaná az országot, mert az éppen a bérből és fizetésből élőket, azaz elsősorban a munkásokat sújtaná a legjobban."

A szemléleti változás, az újrakezdés lendülete tükröződött a sajtóban is. Hadd említsük itt a Népszabadságot, amely — bár nem minden akkori állásfoglalása, véleménye állta ki az idők próbáját — 1956. december 25-i, karácsonyi számával jelentős visszhangot váltott ki. Az, hogy az ünnep második napját újra fizetett munkaszüneti nappá nyilvánították 1956-ban, adott lehetőséget arra, hogy

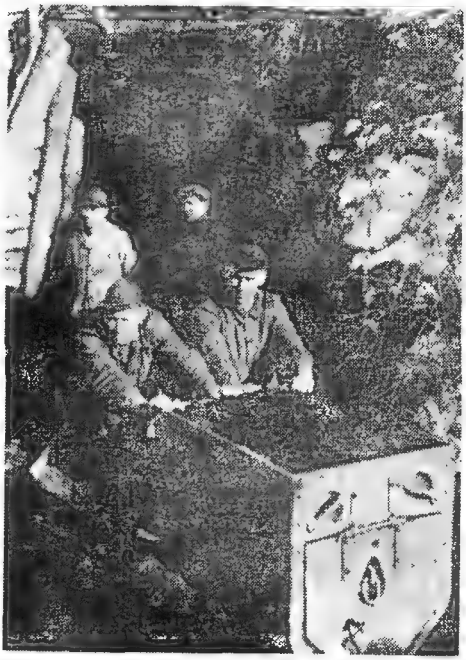

1957 januárjában megindult a széntermelés Tatabányán.

a lap — folytatva a magyar sajtó karácsonyi számainak nagy tradícióját — 32 oldalas, testes számot adjon ki. Az újság két forintba került, de néhány óra múlva már „feketepiaci" ára volt: 20 forintot is adtak érte; a lapért, amelyet korábban égettek az utcán, hosszú sorok álltak az újságosstandoknál.

A 32 oldalon sok minden elfért. Párhuzam Kronstadt és Budapest között; a szocialista tervgazdálkodás új módszerének körvonalai; összeállítás nyugati sajtóidézetekből, amelyek egyértelműen bizonyították az októberi események ellenforradalmi jellegét; *„Egy nemzetnél sem vagyunk alávalóbbak"* címmel cikk a magyar függetlenség igazi értelmezéséről. Világirodalmi novellák és a magyar irodalom klasszikus írásai — mindmegannyi, a helyzethez valamilyen módon kapcsolódó mű. Nagy érdeklődést váltott ki Illés Béla és dr. Münnich Ferenc levélváltása. Illés megbocsátást kért néhány őrizetbe vett író és újságíró számára, amelyre a kormány elnökhelyettese a többi között így válaszolt:

„Teljesen egyetértek Veled abban, hogy a kormánynak és hatóságainknak a szocialista humanizmus szellemében kell eljárnia... De magától értetődik, hogy azok számára, akik a haza és a nép ellen bűnt követtek el, nem adhat mentelmet az sem, ha történetesen írással keresték a kenyerüket."

A lapnak nyilatkozott — nagy idők nagy tanújaként — Mihail Solohov is:

„A magyarországi események, mint szovjet embert és mint kommunista írót, lelkem mélyéig megrendítettek. A fájdalom annál inkább éget, mivel az események egyik oka a népi Magyarország volt vezetőinek durva hibáiban rejlik, akik a szocializmus építésére, a nép életének megjavítására lettek volna hivatva... hadd vonok párhuzamot a magyarországi események és a polgárháború idejében a Don partján lejátszódott események között. A Donnál is megtörtént, hogy a nyilvánvaló ellenforradalmárok közé igen sok jó szándékú, becsületes ember keveredett, akiket összezavartak az események, és csatlakozva a fehérgárdistákhoz, időlegesen elő is segítették sikereiket. Később azonban többségük felismerte hibáját, és a szocializmus aktív építőjévé vált. Teljes szívemből hiszek a hősi és munkaszerető magyar nép józan megfontoltságában, és lelkem mélyéig meg vagyok győződve arról, hogy Magyarország dolgozói az elkövetkezendő új esztendőben az MSZMP vezetése alatt hozzájárulnak a haladás és a béke ügyéhez — az egész emberiség javára."

Az ünnepek múltán, az új esztendő küszöbén már mind szélesebb körben érződött a politikai feszültség enyhülése, a bizalom és a bizakodás növekedése, aminek legfőbb mutatója a munka felvétele, a termelés növekedése volt.

A KSH Statisztikai Havi Közleményei március első napjaiban újra megjelentek. A közölt indexszámok önmagukért beszéltek:

	1956. I.	1957. I.
vállalati teljes termelés	100	74
széntermelés	100	62
munkások száma	100	99
egy munkásra jutó vállalati teljes termelés	100	75
munkások átlagos havi keresete	100	130

A kiskereskedelem 1957 januárjában 3518 millió forint forgalmat bonyolított le, 339 millióval többet, mint 1956 januárjában. A kereskedelem készletei az 1956. szeptember 30-i 14,1 milliárd forintról 1956. december 31-re 8,76 milliárdra olvadtak le.

Az inflációtól való félelem miatti felvásárlási láz nyomán a bolti kiskereskedelem 1956-os forgalmi tervét 110,4 százalékra teljesítette.

A körülményekhez képest mégis gyors volt a gazdaság gyógyulása. Az első félév már biztató képet mutatott.

„Az állami ipar teljes termelése júniusban 7 százalékkal, az első félévben 11 százalékkal volt kisebb, mint 1956 megfelelő időszakában. Ugyanakkor az egy munkásra jutó teljes termelés 7, illetve 10 százalékkal volt alacsonyabb, az ipari munkások átlagos havi keresete pedig 17, illetve 25 százalékkal volt magasabb, mint egy évvel korábban..."

Mint az idézett számok is mutatják: az infláció veszélye csökkent, de még nem múlt el. Még számos, az életszínvonalat és a termelést egységként szolgáló intézkedésre és azok ön-

tudatos megvalósítására volt szükség ahhoz, hogy a gazdaság konszolidálódjék.

Rendkívül fontos szerepet játszottak az üzemekben a szakszervezetek és az osztályharcban megedzett szervezett munkások. A munkástanácsok, ahol lehetőségük volt rá, a szakszervezeteket is kitiltották az üzemekből. Kétségtelen, hogy akadtak egyes helyeken, akik — kihasználva a Rákosiék idején érvényesülő gyámkodás reakcióját — a szakszervezetek „függetlenségének" jelszavával operáltak, de a párt együtt a szakszervezeti mozgalom harcos hagyományait valló régi szakszervezeti vezetőkkel biztosítani tudta, hogy a munkásosztály érdekei érvényesüljenek mind az érdekvédelem, mind a termelés területén. Íme, egy idézet a Szakszervezeti Tanács 1957. január 25-én tartott teljes üléséről:

„Hangsúlyoznunk kell, hogy amilyen helytelen volt az érdekvédelem helyett, túlnyomórészt egyoldalúan, csak a munkaverseny szervezésével foglalkozni, ugyanolyan hibának tartanánk, ha a szakszervezetek ezentúl közömbösen néznék a termelést. Különösen súlyos hiba lenne a jelenlegi nehéz gazdasági körülmények között, ha a dolgozók érdekvédelmén csupán a kétségtelenül jogos, de most nyomban teljes egészében még ki nem elégíthető követeléseket értenénk. A szakszervezeteknek is rendszeresen és alaposan elemezniük kell a gazdasági, termelési helyzet alakulását." (Gáspár Sándor főtitkár előadói beszédéből.)

Mind a beszámolóban, mind a vitában hangot kapott, hogy a szakszervezetek önállósága nem a munkásosztály pártjától és államától való elhatárolódást jelenti, ugyanakkor megvan a maguk sajátos, semmi más által nem pótolható szerepük, autonóm szervezeti életük, álláspontjukat minden, a dolgozókat érintő döntésnél tekintetbe kell venni.

A határozat 2. pontja, szemben az október végén kiadott nyilatkozattal, amelyet a SZOT nem hagyott jóvá, leszögezte:

„A teljes ülés kimondja, hogy a magyar szakszervezetek továbbra is változatlanul a Szakszervezeti Világszövetséghez tartoznak, szoros barátságot kívánnak fenntartani minden ország munkásosztályával és különböző irányzatú szakszervezeteivel."

Január végén már a legmegátalkodottabb ellenséges elemek is érezték, hogy a csatát elvesztették. Erejükből legfeljebb rémhírek terjesztésére futotta. Kitalálták a jelszót: MUK — vagyis Márciusban Újra Kezdjük. Persze nem kezdhették 1957 tavasza nem a néphatalom ellenségei, hanem a szocializmus hívei számára maradt emlékezetes.

1957. márciusban tízezrek vettek részt a párt munkásgyűlésein. A Köztársaság téri nagygyűlésen Marosán György volt a szónok.

Harcban a kibontakozásért

A konszolidáció fontos tényezője volt, hogy a forradalmi munkás-paraszt kormány, mint ez január 6-i nyilatkozatából is kitűnt, teljesen egyértelmű és világos álláspontot foglalt el a magyar—szovjet kapcsolatokat illetően. Íme, egy részlet a nyilatkozatból:

„Sztálin életének utolsó szakaszában a magyar—szovjet kapcsolatoknak valóban mutatkoztak olyan rendezést kívánó kérdései, amelyek zavarták a két testvéri ország egészséges viszonyának alakulását. Ezeknek a zavaró körülményeknek jó részét az utóbbi időben teljes egyetértésben már felszámoltuk. A magyar—szovjet viszony minden mai és jövőbeni kérdését — így a Magyarországon tartózkodó szovjet csapatokkal kapcsolatos kérdéseket is — a két ország baráti, testvéri és szövetséges viszonyának megfelelően a magyar és a szovjet kormány baráti tárgyalások útján kívánja rendezni. E rendezés elvi alapja ... a proletár internacionalizmus, az egyenlőség, a szuverenitás és a nemzeti függetlenség tiszteletben tartása, az egymás belügyeibe való be nem avatkozás s a kölcsönös előnyök elve."

A két ország közötti hivatalos tárgyalásokra március 20-án magyar kormány- és pártküldöttség utazott a Szovjetunióba, élén Kádár Jánossal, aki visszaérkezésekor így értékelte a kapcsolatokat:

„Örülünk, hogy pártunkat a proletár internacionalizmus szellemében a testvéri kommunista és munkáspártokkal, elsősorban a legnagyobb forradalmi tapasztalatokkal rendelkező párttal, a Szovjetunió Kommunista Pártjával szoros baráti kapcsolat köt össze. Központi Bizottságunk feladatának tekinti párttagjainkat abban a szellemben nevelni, amely óv a másolástól, ugyanakkor azonban képessé teszi pártunkat arra, hogy az összes testvérpártok gyakorlatában fellelhető hasznos tapasztalatokat átvegye és felhasználja saját elméleti és gyakorlati munkájának fejlesztése érdekében."

A közrend és közbiztonság szilárdulásával, a termelés helyreállításával párhuzamosan egyre inkább előtérbe kerültek az eszmei harc feladatai. Kádár János az 1957. január 16-án tartott páraktíva-értekezleten leszögezte:

„A tömegek mozgósítása pedig a marxizmus—leninizmus eszméinek a terjesztése, a társadalmi élet, az osztályharc állandóan felmerülő új kérdéseire adott világos, marxista—leninista válaszoknak a terjesztése nélkül nem lehetséges ... Viszonyaink között a demokrácia általános hangoztatása és az e szó körül csapott lárma helyett a dolgozó nép érdekeinek egyetlen igazi védelme a proletárdiktatúra hatékony megvalósítása, mégpedig mindkét vonatkozásban, azaz a dolgozó tömegek jogainak szilárdítása és bővítése s az osztályellenség jogainak szűkítése és korlátozása irányában."

A zűrzavar e tekintetben rendkívül nagy volt. Azok a revizionista demagógok, akik most már mindenáron igazolni akarták behódolásukat az ellenforradalomnak, a legképtelenebb érvekkel álltak elő. Gimes Miklósról, Nagy Imre főtanácsadójáról ismertté vált, hogy november elején kijelentette: „Ha a nép (!) fasizmust akar, akkor ... fasizmus lesz ..." Ennek enyhítettebb változata később úgy hangzott, hogy az ellenforradalmi pogromok a „forradalom" jelentéktelen, mellékes kísérőjelenségei voltak; azzal a cinikus hasonlattal intézték el az ártatlan áldozatok tömegét, hogy „ahol gyalulnak, ott forgácsok is hullanak".

Természetesen nemcsak az ilyen szélsőséges nézetekkel kellett harcba szállni; sok egyéb felfogás is létezett, sok árnyalata volt a revizionista ideológiának, amellyel a sajtóban és az agitációban nyílt vita folyt. A revizionista tételek megcáfolásában döntő szerepet játszott az október 23-a és november 4-e között történtek hitelt érdemlő bemutatása is, az akkor megjelent cikksorozatok és kiadványok.

De nemcsak a jobboldali nézetekkel kellett megküzdeni. A rend helyreállításával együtt felerősödtek a „bal"-oldali nézetek. Nagy feltűnést keltett Révai József *Eszmei tisztaságot* című terjedelmes cikke a Népszabadság március 7-i számában. Sokakban az a puszta tény is aggodalmat keltett, hogy Révai, aki 1953 előtt tagja volt az MDP, a hibákért döntő felelősséget viselő, legszűkebb vezetésének, egyáltalán megszólalhatott az MSZMP központi lapjában, a nyugati propaganda pedig „rákosista restaurációról" szónokolt. A cikk csokorba gyűjtve, rendkívül élesen vetette fel az akkori eszmei, politikai helyzet vélt és valóságos negatívumait. És szinte kizárólag az MSZMP vezetését tette felelőssé az állapotokért, olyan véleményeknek adott hangot, amelyek szerint az MSZMP „liberális" párt, és ezért is hatalmasodott el az eszmei zűrzavar; a korábbi vezetés felelősségét a jelen állapotokért szinte fel sem vetette.

A cikk közlése igazolta, hogy az MSZMP vezetősége komolyan vette azt az elvet, hogy meggyőzően, érvekkel kell leküzdeni a helytelen nézeteket. Ez is történt; a Népszabadság is több cikkben vitába szállt Révaival; a pártszervezetekben, a taggyűléseken, pártnapokon, aktívaértekezleteken sok ezren kifejtették véleményüket a felvetett kérdésekről; túlnyomó többségük elvetette a „balos" álláspontokat, és támogatta a párt politikáját. A vitát Révaival a júniusi pártértekezlet zárta le, amelynek ismertetésére még visszatérünk.

1957. március elején indította meg hetilapját, a *Magyarországot* a Táncsics Mihály Kör, amelyet régi kommunisták és munkásmozgalmi harcosok hoztak létre, és amely 1957 végéig állott fenn, amikor is a párt döntése alapján beleolvadt a partizánszövetségbe. A körnek kétségtelenül voltak érdemei; a többi között azoknak a veterán forradalmároknak az összefogásában és mozgósításában, akiket Rákosiék diszkreditáltak és üldöztek; volt bizonyos szerepe az ellenséges ideológiai áramlatok visszaszorításában is az értelmiség körében. De a konszolidáció előrehaladtával jelentkeztek tevékenységében olyan monopolizáló törekvések is, amelyek nehezítették az új nemzeti egység kibontakoztatását, szűkítették volna bázisát. Még az önkéntes feloszlását bejelentő, 1957. december 31-i nyilatkozata is tükrözte ezt.

Ennek az időszaknak fontos eseménye volt a munkásőrség létrejötte. Megalakulása mint politikai tett egyaránt megcáfolta a szektások gyanakvását, akik október 23-án este nem merték felfegyverezni a munkásokat, és a revizionisták demagógiáját, akik azt hirdették, hogy a munkások az ő oldalukon állnak. Felállítását — az MSZMP Ideiglenes Intéző Bizottsága 1957. január 29-i határozata alapján — az Elnöki Tanács 1957. február 18-i rendelete szabályozta, amely a népi demokratikus államrend védelmében, a dolgozó nép nyugalmának, a termelés zavartalanságának biztosításában, az ellenforradalmi elemek provokációinak elhárításában jelölte meg feladatát.

Két nappal március 15. előtt megjelentek a Nagykörúton és Budapest más főútvonalain a kék overallban, sildes sapkában, géppisztollyal a kézben menetelő alakulatok. A járdákon gyülekező járókelők sorfala között meneteltek, munkásmozgalmi dalokat énekelve azt demonstrálták,

hogy a munkásállamnak már van nemcsak hivatásos, hanem önkéntes fegyveres ereje is.

A munkásőr-alakulatok felállítására olyan időpontban került sor, amikor az ellenséges elemek külföldön és honi híveik suttogó propagandája új felkelésről beszélt, a „MUK"-ról, ahogy a „Márciusban újra kezdjük!" jelszót rövidítették. Ezt a jelszót még decemberben adták ki, miután az először november 23-ra, majd december 4-re, majd december 10-re — és ki tudja még melyik napra — röpcédulákon meghirdetett lázadásokból nem lett semmi. Március 15-be vetették utolsó reményüket.

Csakhogy e napon sem történt semmiféle komoly rendbontás. Az utcákon cirkáló hármas járőröknek — rendőröknek, honvéd karhatalmistáknak és munkásőröknek — nem akadt dolguk. Ami azt is mutatta, hogy a felforgatók a nemzeti múlt nagy tradícióival sem élhettek már vissza: a forradalom és a szabadság jelképei, a nemzeti érzelmek, amelyeket az ellenforradalom sötét ügyleteihez igyekezett felhasználni, visszanyerték igazi fényüket, tiszta tartalmukat — a szocializmusért küzdők oldalán.

A dolgozók egyébként a maguk módján és a helyzetnek megfelelően ünnepelték meg ezt a napot. A bányászok például ünnepi műszakot tartottak, 66 845 tonna szenet küldtek felszínre, és ezzel megdöntötték az addigi csúcseredményüket. És valamennyi bánya túlteljesítette tervét. A Csepel Acélműből azt jelentették, hogy a durvahengerműben 14-én 839, 15-én pedig 870 tonna, mégpedig a legutóbbi idők átlagánál jobb minőségű acélt gyártottak, meghaladva az október 23-a előtti színvonalat. A dunaújvárosi vasműben a régebbi átlagosan napi két csapolás helyett három ízben is csapoltak. A MÁV-nál a felgyülemlett teherforgalom lebonyolításában jeleskedtek. Március 15-én rekordot értek el.

Külön kell szólni arról, hogy e változások fontos tényezője a megzavart fiatalokban időközben végbemenő tisztulás volt. Mint cikkeink elején jeleztük: Nagy Imréék már jóval október 23-a előtt igyekeztek a maguk javára felhasználni azt a káros hatást, amelyet a párt politikájának szektás, dogmatikus torzulásai gyakoroltak. A Dolgozó Ifjúság Szövetségében (DISZ) a revizionistáknak az ifjúsági avantgardizmus volt egyik legfőbb eszközük. Hízelegtek a fiataloknak, azt hirdették, hogy „vezető szerepet hivatottak betölteni a hibák elleni harcban". Az ifjúsági mozgalom dolgában is igyekeztek kétségessé tenni a párt irányító szerepét.

„A népuralom megdöntésére törő ellenséges elemek nem azért támadták a DISZ-t, mert az hibákat követett el. Az ilyen hibáknak az ellenség csak örült. A DISZ-t azért bomlasztotta az ellenség, mert joggal látta benne a párt ifjúsági politikájának letéteményesét... Az ifjúság egy részének a bizalma a DISZ iránt ezekben a napokban és az azt megelőző hónapokban nem azért rendült meg, mert a párthoz tartozó ifjúsági szervezet volt, hanem azért, mert tevékenysége összefonódott a párt politikájában jelentkező hibákkal"

— mutatott rá az MSZMP Központi Bizottságának 1957. márciusi határozata.

Az ellenforradalom napjaiban, a régi, reakciós pártok feltámasztásával együtt, megkezdődött a jobboldali ifjúsági szervezetek, a cserkészmozgalom, az egyházak és az akkoriban zászlót bontott pártok ifjúsági szervezeteinek életre keltése is. Nem kevés fiatalt, főként a fővárosi egyetemisták közül, a revizionisták irányítottak. Igaz, az ellenforradalom mind nyilvánvalóbbá válásával csökkent az aktivitásuk, de november 4-e után, a revizionista „alternatíva" újrafeltámadásával ismét jelentkeztek.

A legtragikusabb persze az volt, hogy az ellenforradalomnak sikerült néhány száz, a valóságos viszonyokról mit sem sejtő fiatalt beszervezni fegyveres csoportjaiba, köztük 12—14 éves gyerekeket, akiket kitanított-

A néphadsereg és a rendőrség egységeinek újjáalakulásával párhuzamosan megszerveződött a munkásőrség, amelynek döntő szerepe volt a rend megszilárdításában. Képünkön a hősi halált halt Asztalos János nevét viselő munkásőregység zászlót avat.

1957. március 21-én, a Tanácsköztársaság évfordulóján alakult meg a KISZ. Képünkön a kongresszus elnöksége.

tak a benzines palackokkal való támadásra. S voltak koztük, akik életükkel fizettek azok bűneiért, akik a háttérből irányították őket, belehajszolták őket az esztelen, véres akciókba.

De voltak fiatalok azok oldalán is, akik a néphatalom megmentéséért harcoltak. Hogy milyenek voltak és hogyan gondolkodtak, annak érzékeltetésére hadd idézzük K. Farkas Józsefet, az akkor 23 éves karhatalmista sorkatonát, a Koztársaság téri pártház egyik védőjét, akit több golyó ért; 1957 februárjában így emlékezett:

„Sokat beszéltek rólunk, szidtak, gyaláztak minket, amikor a felkelők kezébe kerültünk. Sorkatonák voltunk valamennyien. Huszonhat hónapot szolgáltunk le, és február 16-án, most szombaton kellett volna leszerelnünk. A pártházba október 23-án délután vezenyeltek engem bajtársaimmal együtt. Mi nem lőttünk senkire a pártházból, minket támadtak meg... Azt terjesztették rólunk, hogy a zsebünk teli volt ezresekkel. Ha hiszi, ha nem, nekem havonta 180 forint zsoldom volt. Talán a 180 forint zsoldomat védtem? Nem Rákosit és Gerőt védtük, hanem a proletárdiktatúrát. Ha kell, holnap ismét fegyvert fogok érte."

A fegyveres ellenforradalom leverését kovetően a nyíltan ellenséges szervezetek megszűntek, illetve a föld alá szorultak. Működtek viszont a fiatalok különböző rétegszervezetei: a Magyar Forradalmi Ifjúmunkás Szovetség (MAFISZ), az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége (EPOSZ), a Magyar Diákok Nemzeti Szövetsége (MDNSZ). Megindult a harc azért is, hogy a jobboldal kezdeményezésére már korábban létrehozott Magyar Egyetemisták és Főiskolások Egységes Szövetsége (MEFESZ) vezetéséből kiszorítsák a reakciót. Az ellenséges elemek itt is azon voltak, hogy a maguk kezébe kaparintsák a vezetést. De a szocializmushoz hű fiatalok fokozatosan megerősítették befolyásukat a rétegszervezetekben, míg végül is sikerült meghiúsítaniuk a reakció terveit.

November végére — ha lassan is s rovidített időben — megkezdődott a tanítás a budapesti általános és középiskolák nagy részében. A legroszszabb helyzetben a VIII. és a IX. keruleti iskolák voltak, kozülük tobb a harcok alatt súlyos károkat szenvedett. A rendszeres és teljes idejű foglalkoztatást tobbfelé az ablaküveg hiánya, de mindenekelőtt a tüzelőhiany akadályozta. Február elején indult meg az oktatás az egyetemeken és foiskolákon. (Egyébként nemcsak az anyagi feltételek okoztak nehézségeket az oktatásban. Az ellenforradalom szornyű élményei a kisebb gyerekeket is megzavarták; még az is előfordult, hogy indiánosdi helyett „akasztósdit" játszottak, és a pedagógusok éberségén múlott, hogy nem történt tragédia.)

Hogy szükség lesz a párt ifjúsági szovetségének újjáteremtesére, az már az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának 1956. december elejei ülésén napirendre került, de akkor még csak a kommunista ifjúsági aktíva, a szövetségért folytatandó harc magvának a tömorítését határozták el. Az egész társadalom szocialista megújhodásáért folyó harc eredményei mellett ennek az aktívának a munkája tette lehetővé, hogy az Ideiglenes Kozponti Bizottság 1957. március 11-i ülésén határozatban kimondja:

„Szükségesnek tartja — a magyar ifjúság szocialista egységének megteremtése, a magyar ifjúság kommunista nevelésének elősegítése és a párt utánpótlásának biztosítása érdekében — a Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség létrehozását... Az ellenforradalom teljes szétzúzásáért, a szocializmus védelméért folyó küzdelemben a pártnak szüksége van a magyar ifjúság élenjáró rétegének odaadó támogatására."

Megalakult a KISZ Országos Szervező Bizottsága, amely felhívással fordult az ifjúsághoz:

„Azokhoz a leányokhoz, fiúkhoz szólunk, akik nem félnek a harctól, a nehézségektől, akik maguk és társaik jellemét a szocializmusért vívott küzdelemben akarják acélozni. Tisz-

tában vagyunk azzal, hogy a mi utunk — az ellenforradalom erőinek teljes szétverése, a szocializmus felépítése hazánkban — nem lesz könnyű út."

A KISZ zászlóbontását széles körű vita előzte meg. Egyesek óvtak a kommunista elvek, az MSZMP politikája melletti nyílt kiállástól. Attól tartottak ugyanis, hogy az efféle elkötelezettség kinyilvánítása, a nyílt kiállás elszigeteli a KISZ-t a tömegektől, következésképpen az szektás, szűk szervezet lesz. Ehelyett a „tömegek hangulatához való alkalmazkodást" javasolták. De ha fokozatosan kellett is előrehaladni, megértéssel kellett viseltetni a megzavart fiatalokkal szemben is, az elvtelen engedmények politikáját nem lehetett folytatni.

Mások arra az álláspontra helyezkedtek, hogy a rétegszervezetek maradjanak meg érdekképviseleti szervezeteknek, a KISZ tevékenysége csak a politikai és ideológiai munkára korlátozódjon, amolyan „ifjúsági párt" legyen.

Miközben különféle testületekben ezen folytak az eszmecserék, addig sok helyütt a bázison — elsősorban üzemekben — a forradalmi érzületű fiatalok a maguk számára eldöntötték a vitát. Csepelen és Újpesten, Tatabányán és Diósgyőrött egyremásra hozták létre a kommunista ifjúsági szervezeteket.

A párt vezetése ugyanakkor — helyesen — arra az álláspontra helyezkedett, hogy ha a KISZ csak a politikára korlátozná tevékenységét, elszigetelődne, a rétegszervezetekben viszont könnyen lábra kapna a demagóg követelődzés. A KISZ-nek tehát képviselnie kell az ifjúság általános és konkrét érdekeit is. A rétegszervezetek tagjait pedig meg kell nyerni az egységes szervezet gondolatának.

Így lett 1957. március 21-e — a Magyar Tanácsköztársaság kikiáltása 38. évfordulójának napja — fontos dátum a magyar forradalmi ifjúsági mozgalom történetében. Ezen a napon a budapesti Erkel Színházban zászlót bontott a KISZ. Az elnökségben ott ültek, a párt vezetői mellett, az 1919-es veteránok, az illegális KIMSZ egykori vezetői, a munkásőrség harcosai.

Az alapító referátumot Komócsin Zoltán, a szervező bizottság vezetője tartotta:

„Az elmúlt hónapokban szokássá vált, hogy különböző szervek és szervezetek, köztük ifjúsági szervezetek is azzal kezdték: »a párttól független szervezet vagyunk«. Mi azzal kezdjük: nem vagyunk függetlenek a párttól, a párt tömegszervezete vagyunk ... Eleve felemeljük szavunkat az olyan elképzeléssel szemben, amely az ifjúsági szövetséget valamiféle szűk, szemináriumi szektának tekinti. Száműzzük a szürkeséget, az unalmat, a ridegséget."

A párt nevében Fock Jenő szólalt fel, aki a többi között ezt mondta:

„Látnunk kell, hogy az ifjúság széles tömegeinek megnyerése, bizalmuk megszerzése igen hosszú, szívós harc eredménye lesz. Nem kételkedem benne, hogy ezt a harcot a KISZ a párt vezetésével, a pártszervezetek, a kommunisták támogatásával sikeresen fogja megvívni ..."

Jellemző, hogy a Szabad Európa Rádió fogvicsorítva fogadta a KISZ megalakulását:

„Az a néhány nap elegendő volt ahhoz, hogy az ifjúság megismerje a kiharcolt szabadság ízét. Ezt az ifjúságot akarják most belekényszeríteni a pártutasításokat végrehajtó szervezetbe."

Abban bíztak, hogy a KISZ nem lesz képes meggyőzni a fiatalokat. Mint minden egyébben, ebben is elszámították magukat.

A legfontosabb feladat az a szívós eszmei-politikai harc volt, amelyet a KISZ-esek a fiatalok körében végeztek. Ez a harc három kérdés körül forgott: *Forradalom vagy ellenforradalom zajlott-e le? Elkötelezett szocialista ország, vagy valamiféle semleges ország legyünk-e? A párt eszmei és szervezeti irányításával működő, vagy attól független ifjúsági szervezetre van-e szükség?* Ez az irányítás — mint az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottsága határozata is kimondta — magától értetődően

nem jelenthetett kioktatást vagy parancsolgatást, hanem csakis eszmei, politikai vezetést, az ifjúság helyes kezdeményezéseinek felkarolását.

A KISZ e kérdésekről emberről emberre menő vitákat folytatott. És ennek meg is volt az eredménye. Annak arányában, ahogy a fiatalok megértették, mit ítél el és mit akar a párt, illetve az új szövetség, mind többen közeledtek hozzá; és sokan nemcsak belátták, amiről meggyőzték őket, hanem valóban *forradalmi* elszántsággal részt vállaltak a feladatokból. A XIII. kerületi KISZ megalakulásáról így tudósított a Népszabadság:

„Az idősebb ifik szerint ilyen forró hangulatú, harcos szellemű, de mégis vidám, fiatalos ifjúsági tanácskozás csak a felszabadulást követő években, a hatalomért folyó harc idején volt Angyalföldön."

Alig egy hónappal a KISZ megalakulása után, május 1-én, a kékinges, piros nyakkendős, KISZ-emblémát viselő fiatalok tömeges megjelenése és felvonulása — tehát személyes, nyílt és demonstratív kiállása az ellenforradalom erőivel szemben — azt jelentette: az ifjúkommunisták az utca meghódításáért folytatott harcból is kivették a részüket.

1957. október 25-én a Parlamentben már 170 ezer KISZ-tag képviseletében ült össze a KISZ 328 küldötte tanácskozásra, hogy kijelölje a további feladatokat. A küldöttek nagy ovációval fogadták Kádár János felszólalását, amelyben egyfelől az ifjúsági szövetség jellegével foglalkozott, aláhúzva, hogy az legyen *„kommunista, politikai szervezet"* és maradjon is az; másfelől szólt az ország helyzetéről, ezen belül is az életszínvonalról és a nemzet iránti felelős magatartásról:

„Miből születik a népjólét? Demagógiából nem lesz népjólét, sem magasabb életszínvonal... Nem lehet sehol olyan kiadásokat realizálni, amelyek mögött nincs termelési érték.

Nálunk általában nagyon büszkék az emberek a nemzeti öntudatra. Azt hiszem, hogy az egészséges nemzeti öntudat nem rossz. De ehhez hozzá tartozik, hogy ne mindig csak a kérő tenyerünket nyújtsuk a testverek felé, hanem emberként álljunk helyt önmagunkért. Mi nem vagyunk olyan történelmi helyzetben, hogy mi támogassunk más országokat. De azt joggal elvárhatja tőlünk a szocializmust építő valamennyi nép, hogy no, derék magyar barátaink, most már csináltatok proletárdiktatúrát is, ellenforradalmat is, forradalmi ellentámadást is, no, most legyetek szívesek, álljatok meg a saját lábatokon. Azt hiszem, nemzeti büszkeségünk megköveteli, hogy azzal a segítséggel, amelyet kaptunk, valóban a saját lábunkra álljunk..."

Az ifjúság is megértette ezeket a szavakat, és munkájával, önképzésével, közéleti aktivitásával meg is tette a magáét, hogy hazánk mihamarabb talpra álljon.

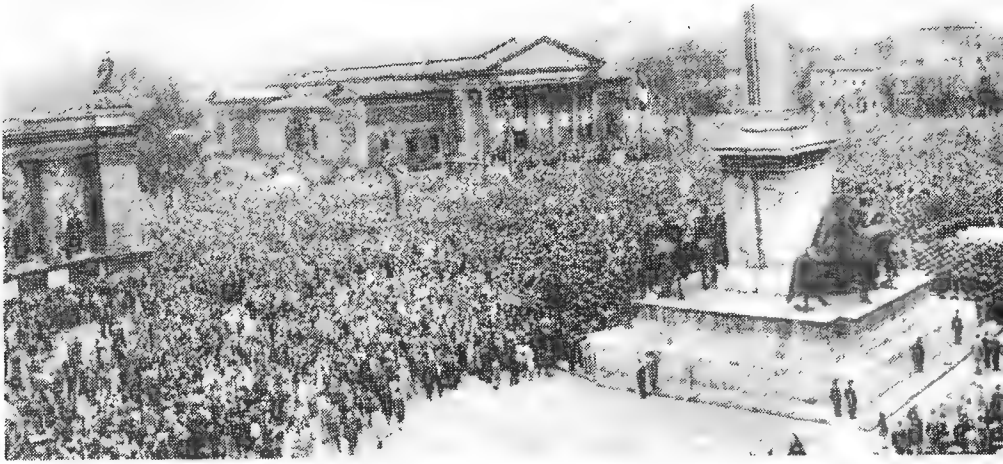

Valóban „új tavaszi seregszemle"

A tavasz első napján, március 21-én, nemcsak a KISZ alakult meg, nemcsak a Tanácsköztársaságot köszöntötték a sajtóban végre az alkalomhoz illően; ezen a napon kezdődtek meg Moszkvában a magyar—szovjet tárgyalások is. A küldöttségnek, amelynek élén *Kádár János* állt, tagja volt *Dobi István*, *Apró Antal*, *Horváth Imre*, *Kállai Gyula*, *Kiss Károly*, *Révész Géza* és mint moszkvai nagykövet *Boldoczki János*.

Kádár János a magyar nagykövetség fogadásán kifejtette:

„Népeink barátságának további erősödését helyeselni fogja mindenki, aki világosan látja, hogy a szocialista országok egységének, baráti kapcsolatainak további megszilárdítása erősíti a népek, az emberiség békéjét is. Úgy véljük, hogy tárgyalásainkat kellően értékelik azok a népek és kormányok is, amelyek nem tartoznak a szocialista táborhoz, de hívei a népek és országok közötti baráti kapcsolatoknak az egyenjogúság és a kölcsönös előnyök alapján, azok, akik hívei a béke ügyének."

Bulganyin szovjet kormányfő a szovjet tárgyaló küldöttség vezetője válaszbeszédében rámutatott:

„A nemzetközi helyzet az elmúlt hónapokban különös erővel mutatta meg, mennyire fontos a szocialista országok népeinek megbonthatatlan barátsága és testvéri egysége . . . Ami a Szovjetunió népeinek a magyar nép iránti őszinte baráti érzelmeit illeti, mi kijelentjük, hogy semmi sem ingathatja meg ezeket az érzelmeket."

N. Sz. Hruscsov, az SZKP Központi Bizottságának első titkára, aki tagja volt a küldöttségnek, már ko-

rábban így nyilatkozott a magyarországi eseményekről:

„Az SZKP XX. kongresszusa után a burzsoá próféták azt állították, hogy a szocialista tábor szétesőben van... Csalódást kell okoznunk a tőkés uraknak. Ellenkezőleg, a szocialista országok testvéri közössége még jobban megszilárdult. A magyarországi események során tűzpróbán esett át minden. Ami por volt, az elégett, kiment a kéményen, mindaz pedig, ami értékes, erős, ami összekapcsolja a testvérpártokat, az még jobban fejlődött, szilárdult és megedződött."

A magyar vezetők országjáró körútra indultak a Szovjetunióban. Mindenütt az őszinte barátság, az igaz szolidaritás jeleivel találkoztak. Az a megértés és segítőkészség, amely a Szovjetunióban tartott barátsági gyűlések tudósításaiból kitűnt, nagy hatással volt a hazai közvéleményre is.

Megkezdődött idehaza is a gyűlések időszaka. Az első nagyobb összejövetel a MÉMOSZ székházában a január 16-i nagyaktíva-értekezlet volt, amelyet a Csou En-laj vezette, akkor még az internacionalizmus jegyében hozzánk látogató kínai párt- és kormányküldöttség tiszteletére tartottak meg. Március folyamán már egymást követték a munkásgyűlések.

Az egyikre a csepeli Sportcsarnokban március 24-én került sor. Tizenkilenc más budapesti nagyüzem is képviseltette magát. A terem zsúfolásig megtelt, sebtében hangosítóberendezést szereltek fel, hogy a kintrekedtek is hallhassák a szónokokat. Különös figyelmet keltett a fiatalok nagy száma. Marosán György beszélt, akinek sokan ismerték érdemeit az egységes párt megteremtésében, sokan tudtak arról is, hogy Rákosiék a volt szociáldemokraták elleni koholt perben elítélték; és a legutolsók között volt, akiket kiengedtek. A többi között elmondta, hogy három dolog lepte meg, mikor 1956 elején kiszabadult, és ismét módja volt szétnézni az országban:

„Az egyik az volt, hogy nem tört ki a háború. Azért nem tört ki, mert... az atom- és hidrogénbomba és más hasonló fegyverek már nem jelentenek privilégiumot, a Szovjetuniónak is rendelkezésére állnak. Meglepett az is, hogy kint az utcán nem találkoztam mezítlábas, rongyos emberekkel. Pedig amikor bementem, bőven volt belőlük. Az emberek rendesen fel voltak öltözködve. Mégis, az emberekkel beszélgetve, miket hallottam? ... hogy soha ilyen nyomorúságban nem éltünk... soha olyan elnyomatás nem volt ebben az országban, mint most. S én, akit a rendszer halálra ítélt, védtem a rendszert. Azt mondtam, nem igaz... A hasonló sorsot átélt vasasokkal, bányászokkal és más dolgozókkal együtt nem felejtjük el a fasiszta Magyarországot!"

Három nap múlva Csepelen született meg az új munkaverseny gondolata, noha a munkaverseny fogalmát — főként a minden képzeletet felülmúló, mesterségesen előállított 1000, sőt 5000%-os élmunkás-teljesítményekkel — súlyosan lejáratták 1949 és 1953 között. Persze akkor is volt jó néhány, igazi érdemei alapján kiemelkedő munkás a munkaversenyek ismert hősei közül, mint Pióker Ignác vagy Horváth Ede. De volt olyan favorit is, akit semmire se becsültek, és aki meghasonulva és félve társai haragjától, 1956 novemberében Nyugatra menekült.

Az új munkaversenyből száműzték a látszatteljesítményeket és a sztárkultuszt. Dancs István, a durvahengermű brigádvezetője az üzemi fiatalok március 26-i összejövetelén elmondotta: olyan versenyben semmi kedve nincs részt venni, amelyben egy-egy brigád mindig a legjobb munkát kapja; az értékelés legyen igazságos. Egyéni céljaikat sem titkolták el a csepeliek, azt:

„hogy a törvény által biztosított nyereségrészesedés nagyobb legyen, s az életszínvonal úgy emelkedjék, ahogy azt mi fiatalok is szeretnénk."

A főváros köznapi életén is le lehetett mérni a konszolidálódást.

A kijárási tilalom idejét újra és újra megrövidítették, míg végül április 13-án teljesen megszüntették. A közbiztonság helyreállítása is a kö-

rülményekhez képest igen rövid idő alatt végbement.

A csepeli gyűlést nagyobbak követték. Március 29-én a főváros négy pontján több mint százezer dolgozó gyűlt össze. A Köztársaság téren, amely öt hónappal előbb az ellenforradalom egyik leggyalázatosabb vérengzésének színhelye volt, egyedül több mint 50 ezren gyűltek össze, hogy Marosán György beszédét meghallgassák.

Több mint 30 ezer angyalföldi dolgozó jött el az Árpád-híd melletti sporttelepre, ahol *dr. Münnich Ferenc* a többi között ezt mondta:

„Az az egymillárd forintnyi segítség, amelyet a szovjetektől kapunk... megadta a lehetőséget arra, hogy észszerű, meggondolt terveket készítsünk, s helyreállítsuk gazdaságunkban a félrecsúszott arányokat, elindulhassunk a felemelkedés útján. Ez azonban még nem elég. Ez a segítség a saját, megfeszített munkánkkal együtt hozza meg csak az igazi eredményt."

Kőbányán, a Halom utcai sporttelepen Biszku Béla beszélt, mintegy tízezer ember előtt. Ő is szólt a Magyar Népköztársaság és a Szovjetunió vezetői által aláírt egyezményről, a szocialista tábor egységének új, nagyszerű megnyilvánulásáról; ugyanakkor rámutatott arra, hogy az életszínvonal emelésének nem lehet tartós forrása a külső segítség:

„Az utóbbi hetekben sok gyár elérte a múlt év harmadik negyedének színtjét, de sok helyen a teljesítménybérek elhanyagolása, a munkafegyelem lazulása a termelékenység csökkenéséhez vezetett. Vissza kell állítani a gyárakban a termelőmunka becsületét, hogy az építőmunka hősei újból példaképei legyenek a gyárak dolgozóinak."

A pesterzsébeti vasas-kultúrotthonban tartották meg a XX. kerületi nagygyűlést, amelyen Rónai

1957. május 1. Öt irányból érkeztek az ünneplő budapestiek a Hősök terére. Útközben a párt és a kormány vezetői csatlakoztak a felvonulókhoz. (Képünkön: balról Gáspár Sándor, középen világos esőkabátban Apró Antal és egyenruhában Révész Géza.)

Sándor beszélt a többi között arról, hogy a párt bizalommal viseltetik az értelmiség iránt:

„Segítségül hívjuk az értelmiséget, a mérnököket, a tanárokat, orvosokat, írókat. Adják a népnek szellemi értékük legjavát. Mi jóvátesszük a múlt hibáit, orvosoljuk sérelmeiket. Érezzék a munkásosztály szeretetét, megbecsülését."

Elkezdődtek a vidéki tömeggyűlések is. Győrött Apró Antal, Kaposvárott Dobi István, Miskolcon Kiss Károly, Szombathelyen Kállai Gyula, Tamásiban Fehér Lajos, Pécsett Horváth Imre, Szegeden Révész Géza beszélt. A gyűlések hangulata jelezte: az emberek egyre inkább bíznak az új vezetésben és a jövőben.

Néhány szó a kulturális életről: Sokatmondó volt — hiszen már a kibontakozó új kultúrpolitikai gyakorlatot jelezte —, kik kaptak művészeti és irodalmi alkotásaikért Kossuth-díjat 1957-ben: Kodály Zoltán (harmadszor, nagydíjat), Heltai Jenő, Medgyessy Ferenc, Németh László, Ádám Jenő, Dávid Gyula, Fodor József, Gertler Viktor, Maleczky Oszkár, Szabó Lőrinc, Tímár József, Borsos Miklós, Kiss Manyi, Lakatos Gabriella, Marton Endre, Molnár Antal, Somló István, Sulyok Mária, Szentiványi Lajos és Tiszay Magda. Ilyen széles még 1948-ban sem igen volt a díjazottak köre és ideológiai spektruma.

Külföldi művészek vendégszereplésére is nagyon hamar sor került. Márciusban *Yves Montand*, aki a Szovjetunióban és a többi szocialista országban turnézott, felajánlotta: szívesen eljönne vendégszerepelni Magyarországra; fellépti díját a Magyar Vöröskereszt részére ajánlotta fel. Mindenütt ünnepelték.

Eljött Magyarországra a világhírű Alekszandrov-együttes is. Péter János, a KKI elnöke, a későbbi külügyminiszter így üdvözölte a társulatot:

„Önök egy sebeiből gyógyuló országba érkeztek ... A találkozások során átérzik majd problémáinkat, gondjainkat, de reményeinket és nagy erőfeszítéseinket is. Mi pedig együtt éljük majd át önökkel a népek művészetének közénk hozott, gazdagító kincseit."

Április közepén Olga Lepesinszkaja, a moszkvai Nagy Színház balett-táncosnője érkezett, aki a csepeli Sportcsarnokban is fellépett. S utána is sokan mások: a baloldali és haladó alkotókat, művészeket a segítőkészség és az érdeklődés arra ösztönözte, hogy hazánkba látogassanak, találkozzanak a kultúra magyar barátaival és alkotóival.

Fájdalmas kötelességei is voltak a közéletnek. Azokban a napokban adták meg a végtisztességet a Kerepesi úti temetőben *Kállai Évának*, a Köztársaság téri pártházat megostromló banditák hosszú szenvedés után elhunyt áldozatának. Utána a Rádió védelmében elesett hős tiszteket és *Jambrik Józsefet* őrnagyot, akit a Kertész utcában gyilkoltak meg az ellenforradalmárok, kísérték katonai díszpompával utolsó útjukra. Így búcsúztatták a Köztársaság téri pártház fegyveres védelmében elesett sorkatonákat is. Május közepén pedig a csepeliek vettek búcsút a díszsírhelyek előtt *Kalamár Józseftől*, a meggyilkolt tanácselnöktől, *Bordás András* Kossuth-díjas esztergályostól és a fiatal *Kuppert Bélától*.

Az Elnöki Tanács április 21-én hozott határozatában intézkedett a népi hatalom védelmében hősies, önfeláldozó magatartást tanúsító harcosok kitüntetéséről, a *Munkás-Paraszt Hatalomért emlékérem* alapításáról és adományozásáról. A határozat kimondta, hogy a fegyveres testületek tisztikarát elsősorban a karhatalomban szolgálatot teljesített, illetőleg a karhatalom és a fegyveres testületek megszervezésében részt vett tisztekből kell kialakítani.

Így érkezett el az ország május elsejéhez: 1957 tavaszának alighanem legemlékezetesebb politikai eseményéhez, az ellenforradalommal vívott harc és a konszolidáció nagy dátumához. A fővárosi nagygyűlésre (együtt a márciusi-áprilisi gyűlé-

1957. május 1-én a nagygyűlés szónoka Kádár János volt.

sekkel) valóban ráillett Ady Endrének az október 23-i Szabad Népben oly rosszkor idézett fogalma: „Új, tavaszi seregszemle" — minden értelemben, az évszak és tartalma szerint is az volt: *új, tavaszi seregszemle*, a visszanyert bizalom hatalmas demonstrációja.

Nem lehet túlbecsülni ennek a valóban nagy napnak a jelentőségét, amely minden más érvnél átütőbb erővel bizonyította: a magyar dolgozó tömegek, mihelyt tapasztalták, hogy a párt úrrá lesz az anarchián, az áruláson, és leküzdi a korábbi időszak torzulásait, lelkesen, tevőlegesen csatlakoznak a szocializmus ügyéhez. Hogy egy rendszer olyan mély válságból, mint amilyen az 1956-os volt, alig egy fél év alatt úgy talpra álljon, ahogy azt 1957. május elseje tükrözte — erre alig volt még példa. Túlzás nélkül mondhatjuk: a szocializmus igazának ez messzire mutató, történelmi érvényű mentója volt.

A nagygyűlést az MSZMP Budapesti Intéző Bizottsága rövid felhívásban jelentette be, amely így fejeződött be:

„Szeretettel várjuk Budapest dolgozóit a Hősök terén rendezendő nagygyűlésre."

Kádár János javaslatára semmiféle „szervezés" nem előzte meg a rendezvényt, nem gyülekeztették a felvonulókat munkahelyek szerint, csak kerületi találkozóhelyeket jelöltek ki. Mindenki, aki jött, „magának" jött, nem az igazgató, a párttitkár vagy a szakszervezet kedvéért. Szervezett csoport, a munkásőrség díszalakulatain kívül csak az a tízezer fiatal volt, aki a Köztársaság tértől, ahol a KISZ-esek átvették a párt zászlaját, átvonult a Hősök terére.

A párt és kormány vezetői nem a Népköztársaság útja torkolatában felállított tribünön várták az embereket, hanem a kerületek dolgozóinak gyülekezőhelyétől indultak el, velük

együtt vonultak be a térre, s közülük mentek föl az emelvényre. Öt útvonalon áramlottak a főváros dolgozói. A vártnál jóval nagyobb tömeg gyűlt össze, ezért csak jókora késéssel nyithatták meg az ünnepi gyűlést.

Hányan voltak, azt persze nehéz volt pontosan megállapítani. A becslések szerint négyszázezer és ötszázezer között lehetett a számuk. A Hősök terét teljesen megtöltötték, és a Dózsa György utat is mindkét irányban messze ellepték az emberek. Az ellenforradalom semmiféle ehhez fogható tömeget nem tudott mozgósítani. De talán még a felszabadulás utáni, első szabad május elsejéket is felülmúlta e demonstráció mérete.

A gyűlés a Himnusszal kezdődött, amelynek strófái e sok százezres, valóban balsors tépte, víg esztendőre vágyó tömeg hatalmas kórusából nagyon is másképp csengtek, mint fél évvel korábban, amikor az ellenforradalmárok minden utcasarkon kíntornává próbálták silányítani őket. Marosán György, akit április 28-án a budapesti pártbizottság első titkárának választottak meg, nyitotta meg a rendezvényt. Az üdvözlések után bejelentette:

„Mai gyűlésünk szónoka: Kádár János. Mielőtt átadnám a szót Kádár elvtársnak, engedjék meg, hogy egy-két szót ejtsek itt róla. Ne vegye zokon, Kádár elvtárs, ha nyíltan fogok beszélni itt, a munkások százezrei előtt. A magyar munkásmozgalomnak szerencséje, hogy vezetője az októberi események alatt Kádár elvtárs volt. Ő volt az a kommunista, aki maga köré gyűjtötte a szétesett párt kommunista derékhadát. Vezetésével harcoltunk a kegyetlen, nehéz időkben. ... Bizalmat adtunk Kádár elvtársnak, mert tudjuk, hogy bízik benne a munkásosztály és a magyar nép."

A mikrofonhoz lépő Kádár Jánost hosszan tartó taps, lelkes éljenzés köszöntötte. Beszédét többször is viharos tetszésnyilvánítás, felkiáltások szakították félbe. Százezrek tettek hitet itt meggyőződésük mellett.

Kádár János visszatekintett arra a harcra, amely megmentette a Magyar Népköztársaságot ellenségeitől, majd így fogalmazta meg a nagygyűlés üzenetét:

„Mai májusi ünnepünkön messzehangzóan hirdetjük, és ezt hallja meg barát és ellenség egyaránt, hogy népünk begyógyítja az ellenforradalom által okozott sebeket, és eltökélt szándéka, hogy a magyar földön, amelyet annyi munkás- és parasztnemzedék vére és verejtéke öntözött, és amelyen a bitang úri rend tizenkét évvel ezelőtt csak romokat hagyott örökül — felépítjük szabad, független, szocialista hazánkat, a szocialista Magyarországot!"

Hosszan lehetne még idézni a beszédből, amely azt mondta ki, ami az egybegyűltek gondolataiban is élt:

„Azt hiszem, ez az 1957-es magyar május elseje örömmel fogja eltölteni barátainkat, keserűséggel ellenségeinket... Ez a nap új lendületet ad belső fejlődésünknek, és hozzájárul a proletár nemzetköziség zászlaja alatt tömörült népek és a nemzetközi munkásmozgalom együttes erejének növeléséhez is."

A gyűlés részvevői a beszéd után elénekelték az Internacionálét, amelynek sok mondata ugyancsak pontosan rímelt az adott helyzetre. A tömeg ezután sem akart szétoszlani. Sokan vették körül a párt és a kormány vezetőit. A sok alkalmi beszélgetésből csak egy egészen rövidet, de nagyon jellemzőt említünk meg; az egyik munkásasszony mondta kedvesen:

„— Örülök, hogy itt látjuk, Kádár elvtárs.

— Hát még én hogy örülök, hogy magukat itt látom..."

— hangzott a párt első titkárának örömteli válasza.

E sikeres május elseje után, mint Kádár János a rádió és az akkor először jelenlevő tévé mikrofonja előtt mondotta, a nyugati tudósítók persze vakarhatták a fejüket! A londoni BBC május elseji, esti adásában összesen három mondatot szentelt a budapesti nagygyűlésnek. A részvevők számát — mellőzte. A washingtoni rádió szerint a szocia-

A nagygyűlés végén a részvevők a helyükön maradtak, várva a párt és az ország vezetőit, akiket meleg szeretettel köszöntöttek. Kádár János az ünneplő közönség gyűrűjében.

lista országokban — „a májusi ünnep komor, sőt fenyegető jelleget öltött". A csaknem félmillió budapesti részvevőből 150 ezret vallott be, mondván: ennyi embernek *kellett* felvonulnia. A *Daily Telegraph* így ismerte el, nyögvenyelően, a gyűlés rendkívüli méreteit:

„Az a tény, hogy ilyen óriási tömeggyűlést engedélyeztek, annak a bizonyítéka, hogy a rendszer tökéletesen megbízik biztonsági intézkedéseinek helyességében."

Kényszer és „biztonsági intézkedések" helyett más biztosította e gyűlés sikerét, mindenekelőtt az, amit a Társadalmi Szemle 1957. májusi száma így fogalmazott meg:

„A haladó, hazafias és szocialista erők új egysége tömörül ma már a Magyar Szocialista Munkáspárt köré. Nem kirendelt párttagok vonultak fel az idei májusi ünnepen. A párttagság számát sokszorosan meghaladó párton kívüli dolgozó tömegek tüntettek a párt és a kormány helyes politikája mellett." (Szirmai István cikkéből.)

„Tekintetünket fordítsuk a jövő felé"

Az alkotmányos rend helyreállításának befejező aktusa volt 1957 májusában az országgyűlés összehívása, amely legutóbb 1956. augusztus 3-án ülésezett. (Az őszi ülésszak összehívását október 29-re [!] tervezték.) 1956. november 4-e után az Elnöki Tanács látta el a legfelsőbb államhatalmi szerv feladatát. Május 9-én ült össze a Ház.

Rónai Sándornak, az országgyűlés elnökének javaslatára a testület néma felállással adózott a néphatalom védelmében elesett magyar és szovjet hősi halottaknak.

Az ülés kezdetén a ház 28 pótképviselő behívásáról döntött azok helyett, akik lemondtak mandátumukról vagy politikai okok miatt méltatlanokká váltak a nép bizalmára. Új képviselők kerültek pl. Gerő Ernő, Hegedüs András, Kovács István, Rákosi Mátyás helyére. De új képviselőket hívtak be olyanok helyére is, akik az ellenforradalom oldalára sodródtak. Hogy a 298 képviselőből csak 28-at, azaz 10%-nál kevesebbet kellett pótolni, azért is volt fontos körülmény, mert a Nyugaton folyó politikai kampány, különösképpen az ENSZ-ben, kétségbe akarta vonni a kormány alkotmányos státusát.

Kádár János expozéjában beszámolt a kormány félévi tevékenységéről, amelynek középpontjában a népi hatalom megvédése, az ellenforradalom szétzúzása és a kapitalista restauráció megakadályozása állt. A politikai eredményeket így foglalta össze:

„... van erős pártunk, teljesen helyreállítottuk népköztársaságunk alkotmányos rendjét, szilárd az államhatalmunk, van szervezett fegyveres erőnk, helyreállt az államigazatás rendje, működnek a minisztériumok, dolgoznak a tanácsok, és ami mindennél fontosabb számunkra, napról napra növekszik a tömegek bizalma, s elszigetelődött politikailag is az ellenforradalom."

A beszámolóban az eredmények mellett jelentős helyet kaptak az ország gazdasági helyzetével kapcsolatos problémák, feszültségek. A korábbi évek iparfejlesztési terveinek következtében az indokoltnál nagyobb mértékben nőtt az ország nyersanyag-behozatali igénye. Egy másik súlyos probléma volt az ellenforradalom okozta igen jelentős anyagi kár. Nagy nehézséget jelentett, hogy a munkabéremelések mögött nem volt megfelelő termelési érték. A munkabérek az előző év időszakához képest átlagban 23 százalékkal nőttek, a termelés viszont 20, a termelékenység pedig 10 százalékkal csökkent. Ilyen körülmények között a forint vásárlóértékét csak úgy lehet megőrizni — mutatott rá a kormány elnöke —, ha jobban és termelékenyebben dolgozunk.

A beszámoló vitájában tizenöten szólaltak fel. *Gáspár Sándor*, a Szaktanács főtitkára többek között a következőket mondta:

„... az ellenforradalom a szakszervezetek szétforgácsolásán keresztül

igyekezett megbontani, aláásni a munkásegységet, szembeállítani a szakszervezeteket a párttal, az állammal. Az elmúlt félév azt mutatja, sikerült kivédeni az ellenforradalom támadásait, megőrizni a munkásosztály és a szakszervezet egységét."

Horváth Ede Győr megye egyik képviselőjeként így emlékeztetett az ellenforradalmárok fellépésére:

„Félrevezették a munkásokat, megszervezték a sztrájkot. Ha november 3. után valamelyik üzem hozzákezdett a munkához, a legvadabb fenyegetésektől sem riadtak vissza, hogy megfélemlítsék a dolgozókat . . ., a megye opportunista vezetői megalkudtak az ellenforradalommal. Ez abban nyilvánult meg, hogy hozzájárultak egy olyan újság kibocsátásához, amely november 4. után is uszított a munkáspárszt kormány ellen . . ."

Nagy figyelmet keltett *Z. Nagy Ferenc* beszéde. A képviselő többek között a következőket mondta:

„Néhányan vagyunk még itt, akik az 1930-as évek óta annak idején a Kisgazdapártot szerveztük. Sok-sok áldozatot, munkát, erőt öltünk bele. És amikor mostanában felvetődik, mert felvetődik, mit keresek én több évtizedes kisgazdapárti múltammal a szocialisták táborában, kertelés nélkül meg szoktam mondani, hogy én ezt nem is szégyenlem, mert megvan rá a komoly okom . . ."

Régi kisgazdapárti politikus létére Z. Nagy éppen az ellenforradalom tapasztalatai alapján győződött meg arról, hogy a parasztság érdeke volt a néphatalom megmentése.

A nemzeti összefogás gondolatának térhódítása más módon is megnyilvánult a hozzászólásokban. *Beresztóczy Miklós* protonotárius kanonok, általános érseki helynök például a következőket mondta:

„. . . nem követem a kormányt világnézetében. Mint hivő katolikus nem vagyok és nem is leszek materialista. Hozzáteszem, hogy eddig nem is kívánta senki, hogy az legyek . . . A mi feladatunk azonban, hogy azt keressük és szolgáljuk, ami összeköt . . . a Magyar Népköztársaság társadalmi rendjét, a kialakulóban levő szocializmust, történelmi fejlődésünk egyik állomásának tekintem . . . A magyar paraszt, a magyar munkás és a magyar értelmiség gondolkodó rétege nem akar és nem fog a fejlődés útján megállni, visszakanyarodni."

Az ülésszakon megválasztották az Elnöki Tanács hat új tagját, jóváhagyták az Elnöki Tanács korábbi döntéseit a kormány tagjairól, és újabb öt minisztert választottak meg. Ezzel a kormány minden posztját betöltötték. (A Minisztertanács, amely 1956. november 4-e és 1957. május 9-e között többször átalakult, is tükrözte a konszolidáció folyamatát.)

Az országgyűlés jóváhagyta az alkotmány módosításáról szóló törvényt, amelynek fontos része az új (ma is használt) állami címer bevezetése volt, és az állami zászló hagyományos formájának visszaállítása. (Korábban a piros-fehér-zöld zászló közepén helyezkedett el az 1949-ben elfogadott címer is.)

Az ülésszakon Kádár János vitazáró beszédet mondott. Szólt arról, hogy a gondolkodó emberek között a vélemények kialakítása közben mindig lesznek eltérések, de a döntés után a törvények egységes megvalósítása a legfontosabb. Így fogalmazott:

„Azt hiszem, a nép ügyét az viszi előre, ha itt a döntés kialakítása során megmondjuk a véleményünket, de ha egy döntés megszületett, a képviselő erkölcsi kötelességének tartja, hogy becsülettel képviselje kint az életben, mindennapi munkájában, saját hivatása területén."

Az országgyűlés 1957. május 9—10-i ülésszakával befejeződött az államhatalom helyreállításának folyamata minden tekintetben.

Ami a gazdaságot illeti, tovább gyorsult a fejlődés. Az ipar termelése, az év eleji rendkívül alacsony színvonal után, júniusban elérte az előző év kilenc hónapjának az átlagát. A parasztság termelési kedve is érezhetően növekedett.

Az iskolákban és az egyetemeken, a kulturális alkotás és a tudomány műhelyeiben is mindinkább normalizálódott a helyzet. Az írók egy része még jó ideig passzívan viselkedett, tartózkodott a közéletet foglalkoztató témák felvetésétől, de felhagyott az új politikai vezetés elleni fel-

lépésekkel is. Egy másik részük, elsősorban a párthoz tartozók, illetve ahhoz közel állók, tevékenyen részt vettek a konszolidációért folyó harcban — cikkekben, novellákban, versekben. Ha nem is jelentek már meg ebben az időszakban, de készültek már regények, színdarabok, filmek is, amelyek az előbbi évek drámai élményeit dolgozták fel, közvetlenül vagy közvetve reagáltak azokra. A kulturális életet kezdetben — érthetően — az is befolyásolta, hogy a közönség a súlyos feszültségek múltával különösen vágyódott kikapcsolódásra; ez megmutatkozott a könyvkiadásban, a színházak, a mozik műsorában, a szórakoztató műfajok népszerűségében. De ez nem járt az igények eltorzulásával; az érdeklődés a világnézeti és a politikai kérdések iránt sem csökkent, sőt 1957 első felében igen élénk volt.

Nagyon foglalkoztatta a közvéleményt, mi történt 1956. október 23-a és november 4-e között, rendkívül olvasottak voltak a sajtóban megjelenő riportsorozatok, a különféle kiadványok, amelyek tárgyszerűen leírták az eseményeket. De nyílt és izgalmas viták folytak a szocialista rendszer ismérveiről, a diktatúra és demokrácia viszonyáról, az érdekek és az ideológia szerepéről stb., amelyekben újra és újra felmerült az a kérdés, mi biztosítja, hogy a jövőben ne ismétlődhessenek meg a személyi kultusz torzulásai, illetve az ellenforradalomhoz vezető hibák: mi a garancia?

1957. június végére megérett az idő arra, hogy a párt ország-világ előtt számot adjon a végzett munkáról. Ekkor került sor az MSZMP országos értekezletére, az év politikai életének legjelentősebb eseményére, amelyet az alábbi közlemény jelentett be:

„Az MSZMP Központi Bizottsága értesíti a pártértekezlet küldötteit, hogy az MSZMP országos pártértekezletét 1957. június 27-én délelőtt 9 órára a Parlament épületébe összehívja.
A pártértekezlet napirendje:
1. Az MSZMP Ideiglenes Központi Bizottságának beszámolója. Előadó: Kádár János elvtárs.
2. Javaslat a szervezeti szabályzatra. Előadó: Marosán György elvtárs.
3. A párt vezető szerveinek megerősítése és kiegészítése. Előadó: Somogyi Miklós elvtárs." (Népszabadság, 1957. jún. 23.)

Erre az időszakra már befejeződött a párt újjászervezése. Az Ideiglenes Központi Bizottság április 9-i határozata szerint a volt MDP-tagoknak az MSZMP-be való átigazolását május elsejéig be kellett fejezni. Az értekezlet idején a pártnak mintegy 350 ezer tagja volt, az MDP közel kilencszázezer tagjánál jóval kevesebb. Némely helyen ugyan túlságosan magasra emelték a mércét az átigazolásoknál, de a létszámcsökkentés lényegében szükségszerű következménye volt annak a helyes elvnek, miszerint a pártban csak azoknak legyen helyük, akik szilárdan a politikája mellett állnak, sem „balra", sem jobbra nem hajlanak el irányvonalától. Az is érthető volt, hogy nem lépett be az MSZMP-be sok, politikailag akkor még ingadozó vagy a politikával meghasonlott, de becsületes ember. A Központi Bizottság hangsúlyozta, hogy ez utóbbi rétegről a politikai munkában továbbra sem szabad megfeledkezni.

Az értekezleten a területi pártaktívák által megválasztott küldöttek vettek részt. Nyers Rezső, a mandátumvizsgáló bizottság elnöke jelentéséből kitűnt, hogy a küldötteknek több mint a fele, 52,4 százaléka 30—40 év közötti. Az 50 éven felettiek aránya 12,1 százalék volt. Szociális összetétel tekintetében: a küldöttek között munkás (az eredeti foglalkozása szerint) 77,9 százalék, paraszti származású 10,3 százalék, a többiek értelmiségiek és alkalmazottak.

A vitában 53-an kívántak felszólalni, de az idő rövidsége miatt csak 33-an kaptak szót. A határozati javaslathoz és a szervezeti szabályzat tervezetéhez több száz módosító indítvány érkezett, és ezeknek a 60 százalékát a szerkesztő bizottság hasz-

1957. június 27-től 29-ig a Parlament kongresszusi termében ülésezett az MSZMP konferenciája, amely jóváhagyta az Ideiglenes Intéző Bizottság politikáját. Képünkön Kádár János beszél a konferencián.

nosította a konferencia dokumentumainak véglegesítésénél.

Az MSZMP országos értekezlete megszüntette az ideiglenességet mind a politikában, mind a vezetésben. Őszinte, bátor, szókimondó vitákban nagy lépéssel vitte előbbre a szemléleti, politikai, szervezeti egység létrejöttének folyamatát. Minden elvi, politikai megállapítását a kétfrontos harc szükségességének felismerése jellemezte. Kádár János mondta a beszámolóban:

„Ne feledjék el azokat a tanulságokat, amelyek a revizionizmusból, a megalkuvásból, az osztályárulásból adódnak, de azokat a hibákat sem, amelyek a szektás politikából és a tömegektől való elszakadásból erednek."

A tanácskozás világosan fogalmazott a párt vezető szerepének marxista—leninista értelmezéséről. A párt útjáról ezt szögezte le a beszámoló:

„Mert ha végiggondoljuk a párt 1945—1949 között vívott harcát, akkor erre a harcra csak jó érzéssel lehet emlékezni, hiszen ebben az időszakban a párt a politikai meggyőzés eszközével kivívta a dolgozó tömegek bizalmát és támogatását, és mivel ezt sikerrel megoldotta, azért tudta a többi feladatot is megoldani. Amikor a hatalom már a kezünkben volt, jelentkezett az elbizakodottság. Bebizonyosodott, hogy a hatalom nemcsak nagy erő, hanem veszélyt is rejt magában mind a párt, mind az egyes kommunisták szempontjából."

Ezzel függ össze a kommunista vezető személyes magatartása. Lehet, hogy valaki hibát követ el, állapították meg a tanácskozáson, egyről azonban sohasem szabad megfeledkeznünk, hogy minden vezető poszt betöltése, legyen az a legkisebb is, az osztálytól, a párttól, a társada-

lomtól kapott megbízatás, nem pedig személyes kiváltság. Ennek megfelelően kell élni és dolgozni.

A politikai kérdések mellett sok szó esett a gazdaságról is. *Fock Jenő*, a Központi Bizottság titkára felszólalásában többek között a reális gazdaságpolitikai szemlélet fontosságára figyelmeztetett:

„Tanuljunk az elkövetett hibákból, határozottan fellépünk azokkal szemben, akik ártó szándékkal felnagyítják a hibáinkat, és igyekeznek azokat ártó szándékkal felhasználni. Határozottan fellépünk azokkal szemben is, akik az elmúlt években elkövetett gazdaságpolitikai hibákat szépítik vagy erénynek akarják feltűntetni."

Fehér Lajos részletesen beszélt a mezőgazdaság helyzetéről, a következőket mondta:

„A mezőgazdasági termelés magyarországi fejlesztése csak a nagyüzemi termelésre való fokozatos áttérés alapján, a kisárutermelők önkéntes szövetkezése útján valósulhat meg."

Az értekezlet alaposan foglalkozott a pártegységgel. Emlékeztek még a küldöttek a pártegység szektás, dogmatikus értelmezésére, amely kizárt minden vitát és ellenvéleményt. Sőt a jóindulatú vitatkozóra, a jogosan bírálóra is gyakran ráfogták, hogy egységbontó, és viselnie kellett ennek minden következményét. Kádár János ezzel szemben kifejtette a demokratikus centralizmus elvét:

„A párt egysége csak ideológiai, politikai cselekvési és szervezeti egység lehet... De ahhoz, hogy a helyes álláspont kialakuljon, meg kell vitatnunk a kérdéseket. Helyes, hogy vita van, mert a kérdéseket tisztázni kell, s a téves nézeteket érvekkel kell legyőzni. Módot kell adnunk a párton belül a különböző nézetek, vélemények kifejtésére, ne csak a párton kívül lehessen ellentétes véleményt hangoztatni. De ha egy kérdést megvitattunk, megegyeztünk és határozatot hoztunk, akkor az mindenkire kötelező. A pártban fegyelemnek és rendnek kell lennie."

A pártértekezlet második napján szót kért és felszólalt Révai József, aki 1953 nyaráig az MDP legszűkebb vezetésének tagja, a párt ideológiai munkájának irányítója volt. Csak 1956 júliusában, Rákosi Mátyás leváltása után került ismét a Politikai Bizottságba. Akkor, 1956 nyarán, súlyos betegen is a XX. kongresszus tanulságainak hazai érvényesítéséért lépett fel. Csakhogy az ellenforradalom bekövetkezte után nem akarta elismerni 1953 előtti hibáit, felelősségét a tragikus helyzet kialakulásáért, ami szükségszerűen elvezette a régi vezetés mentegetéséhez.

Felszólalása bevezetőjében a tőle megszokott markáns hangon jelentette ki, hogy nem akar semmiféle „zászlóbontást", és egyetért mind a beszámolók, mind pedig a határozati javaslat fő vonalával; elemezte az ellenforradalom okait, a további feladatokat. De eközben mind világosabbá vált, hogy az MSZMP politikájával lényeges vonatkozásokban mégsem ért egyet. Abból a tételéből kiindulva, hogy változatlanul a fő veszély a revizionizmus, úgy állította be, mintha a Rákosi és Gerő nevével összeforrt régi vezetés hibáinak bírálata az MSZMP-ben egybefolyna a revizionisták rágalmaival a párt ellen. Így fogalmazott:

„A múltban eleget beszéltem és felléptem ezek ellen a hibák ellen, de sohasem üvöltöttem együtt a farkasokkal."

Azt állította, hogy az új vezetés sok becsületes, kitűnő elvtársnak nem biztosított megfelelő munkakört. Lényegében tagadta a kétfrontos harc szükségét. A pártegységről a következőket mondotta:

„Én a magam számára ezt a kérdést úgy fogalmaztam meg, és azt hiszem, nem helytelen: minden kommunistának az egysége, mínusz az árulók (kivéve az árulók)."

Általánosítva bírálta a magyar értelmiséget, mondván, hogy lebecsülték ennek a rétegnek a polgári jellegét. Beszéde — mint már említettük — márciusi cikkének vitáját élesztette újjá.

Aczél György, akkor művelődésügyi miniszterhelyettes, aki ugyancsak hosszú éveket töltött ártatlanul börtönben koholt vádak miatt, szenve-

délyesen vitába szállt Révai nézeteivel, köztük az egység sajátos értelmezésével. Amikor az árulókat elítéljük — így érvelt —, nem szabad elfeledkezni a régi vezetés felelősségéről sem, azokról, akik törvénytelenségeket követtek el, és ily módon alapot teremtettek a revizionista és az ellenforradalmi demagógia számára. Nem képzelhető el olyan egység, amely az önkényeskedőket, a törvényszegőket is magában foglalja. Beszélt arról a káros jelenségről, hogy többen vannak olyanok,

„akik november—decemberben meghúzódtak, s most szigorúan bírálnak olyan elvtársakat, akik éppen ebben a legnehezebb időszakban álltak ki a párt mellett, de akik egyik vagy másik kérdésben nem láttak tisztán, vagy helytelenül fogalmazták meg mondanivalóikat".

A kultúrpolitikával kapcsolatban kifejtette:

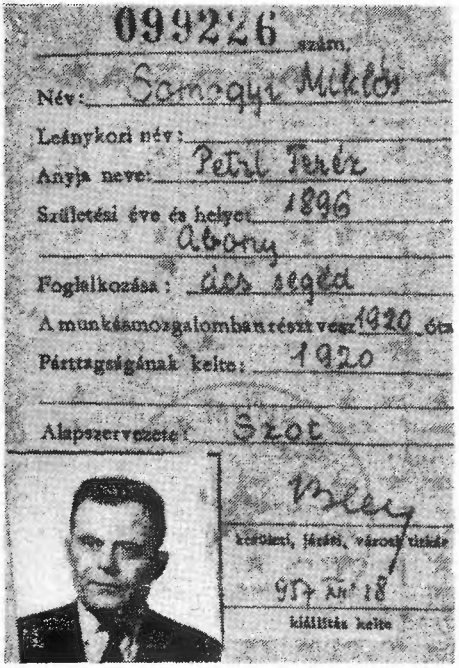

A júniusi pártértekezlet után az ideiglenes tagkönyveket véglegesre cserélték. Képünkön Somogyi Miklós elvtársnak, a SZOT azóta elhunyt elnökének tagkönyve.

„Elvi alapon a bírálat jogával élve működjünk együtt a kultúra, a művészet munkásaival, ne folytassunk elvtelen udvarlást, mint ahogyan a múltban gyakran történt. Elvi politikával válasszuk el a becsteleneket az ingadozóktól és a becsületesektől, most már nem a régi dolgokon rágódva, hanem előre tekintve, a hibákat kijavítva, a hibákból okulva."

Biszku Béla, a Politikai Bizottság tagja, belügyminiszter sem értett egyet a pártegység Révai-féle értelmezésével. Beszélt a régi vezetés felelősségéről, amiért az megakadályozta a hibák kijavítását, és bomlasztotta a párt egységét.

„A megvalósítás körüli huzavona — mondotta —, ha szabad ezt a kifejezést használnom, »balról« bontotta meg a párt egységét."

Kádár János vitazárójában is részletesen foglalkozott Révai József hozzászólásával, megcáfolta helytelen megállapításait. A többi között ezeket mondta:

„Amikor Révai elvtárs az emelvényre lépett, kezében tartotta a párt zászlaját, s azt mondta, a párt zászlaja alatt beszél. Később azonban a bukott vezetőség összetört zászlaját lengette meg a teremben. Révai elvtárs kijelentette, hogy egyetért a Központi Bizottság politikai vonalával, egyetért a referátummal, a határozati javaslattal, a szervezeti szabályzat tervezetével. Ez számunkra nagyon lényeges, hiszen Révai elvtárs nem akárki a magyar munkásmozgalomban. Tiszteletre méltó, becsületes kommunista, akinek nevéhez fűződik a párt történetének egy darabja. Révai elvtárs, ha akar, sokat segíthet a párt harcában, de éppen azért, mert nem akármilyen szerepet tölt be a pártban, sokat árthat is. Kérjük Révai elvtársat, hogy segítsen harcunkban, és ne ártson."

Révai József felszólalását annyiban is hasznosnak értékelte, amennyiben egészséges reakciókat váltott ki a régi vezetés hibáinak mentegetésével szemben. A vele folytatott éles vita ellenére Révai Józsefet beválasztották a pártértekezleten az MSZMP Központi Bizottságába. (Előtte nem volt tagja ennek a testületnek.) Nem az ember, hanem egy hibás álláspont ellen folyt a harc — az MSZMP munkastílusa ebben a vitában is megmutatkozott.

Az MSZMP pártértekezlete kidolgozta és jóváhagyta a párt politikai vonalát. Elfogadta a szervezeti szabályzatot, megválasztotta a Központi Bizottságot. A Központi Bizottság 1957. június 29-i ülésén megerősítette az Ideiglenes Intéző Bizottságot mint Politikai Bizottságot, és tagjává választotta Fock Jenőt. A Politikai Bizottság tagjai: *Apró Antal*, *Biszku Béla*, *Fehér Lajos*, *Fock Jenő*, *Kádár János*, *Kállai Gyula*, *Kiss Károly*, *Marosán György*, *Münnich Ferenc*, *Rónai Sándor*, *Somogyi Miklós*. Ugyanakkor két póttagot is választottak: *Komócsin Zoltánt*, a KISZ Központi Bizottságának első titkárát és *Nemes Dezsőt*, a Népszabadság főszerkesztőjét.

Az értekezlet a párt eddigi politikai gyakorlatát átfogó koncepcióvá, összefüggő egésszé tömörítette. Lezárta pártunk életének egy igen fontos szakaszát, és utat nyitott a jövő felé. Kádár János vitazárójának szavaival:

„Tegyünk pontot a múlt után, tekintetünket fordítsuk a jövő felé."

A júniusi pártértekezleten megteremtődött a feltétele annak, hogy a párt — visszatalálva a lenini útra — a szocializmus építését eredményesen folytassa, és megoldja történelmileg megérett feladatait. Az elmúlt negyedszázad vívmányai bizonyítják, hogy ezen az úton haladunk. Hat pártkongresszus és népünk 25 esztendős tapasztalatai megerősítették ezt az irányvonalat.

Tartalomjegyzék

Előszó (Rényi Péter) 3

Az elbizakodottságtól a bizalom megrendüléséig (Szántó Jenő) 7

A kibontakozás lehetősége és elhalasztása (Szántó Jenő) 15

A revizionisták és akik mögöttük jöttek (Szántó Jenő) 20

A spontán tüntetéstől a szervezett puccsig (Szabó László) 26

Miért kerekedtek felül a reakció erői? (Szabó László) 33

A rémület napjai (Szabó László) 41

A végkifejlet (Szabó László) 48

November 4., hajnali 5^h: ütött a cselekvés órája! (Pintér István) 54

A munka megindításáért, a szocialista megújhodásért (Pintér István) 60

Amíg eljött az új tavasz (Pintér István) 67

Harcban a kibontakozásért (Várnai Ferenc) 74

Valóban „új tavaszi seregszemle" (Sólyom József) 81

„Tekintetünket fordítsuk a jövő felé" (Vértes Imre) 88

ISBN 963 09 1963 x
(3426)

A kiadásért felel a Kossuth Könyvkiadó igazgatója
Szikra Lapnyomda 4754-81
Felelős vezető Csöndes Zoltán vezérigazgató
Műszaki vezető Aranyi Imre
Műszaki szerkesztő Roska János és Mikóczi Vilmosné
Terjedelme 6 (13/5) ív